

PREZIDENT TA'LIM MUASSASALARI AGENTLIGI

Rahimboy Jumaniyozov

MATNSHUNOSLIK ALIFBOSI

(ARAB ALIFBOSIGA ASOSLANGAN ESKI O'ZBEK YOZUVI)

Ijod maktablarining 7-sinfi uchun darslik

**O'zbekiston Respublikasi Prezident ta'lim muassasalari
agentligi tomonidan tavsiya etilgan**

ZAMIN NASHR
TOSHKENT – 2021

UO'K
KBK

Tuzuvchi-muallif:
Rahimboy Jumaniyozov

- Xattotlar:** Salimjon Badalboyev,
Habibullo Solih,
To'xtamurod Zufarov,
Ma'mura Rashidova,
Rahimboy Jumaniyozov
- Mas'ul muharrir:** Sayfiddin Raf'iddinov
filologiya fanlari nomzodi, dotsent
- Maxsus muharrirlar:** Jasur Mahmudov,
filologiya fanlari nomzodi, dotsent;
Sabohat Rahimova,
PTMA ijod maktablari bilan ishlash
bo'limi boshlig'i o'rinbosari.
- Taqrizchilar:** Zaynobiddin Abdirashidov,
filologiya fanlari bo'yicha falsafa
doktori, dotsent;
Nilufar Yuldasheva,
pedagogika fanlari nomzodi, dotsent;
Sulton Mirzo Rahimov,
filologiya fanlari nomzodi, dotsent.

Barcha huquqlar himoya qilingan:
O'zbekiston Respublikasi Prezident ta'lim muassasalari agentligining yozma
ruxsatisiz ko'paytirish, tarqatish, qisman yoki to'liq ko'chirish taqiqlanadi.

ISBN

© Zamin Nashr, 2021.
© Rahimboy Jumaniyozov, 2021.

Aziz o‘quvchi!

Ota-bobolarimiz ming yildan ziyod muddat mobaynida foydalanib kelgan arab yozuvi uzoq davrlik madaniyat va san’atimiz tarixining kaliti, moziy muhridir. Birinchi va ikkinchi Sharq renessansining buyuk mutafakkirlari ham xuddi shu yozuvda o‘z ilmiy-adabiy meroslarini yozib qoldirishgan. Ahmad Farg‘oniy, Abu Nasr Forobiy, Muhammad Muso al-Xorazmiy, Abu Rayhon Beruniy, Ibn Sino, Mahmud az-Zamahshariy, Mirzo Ulug‘bek, Hazrat Navoiy, Bobur Mirzolardan tortib, XX asrning 30-yillarigacha bo‘lgan davrda ijod qilgan allomalarning merosi xuddi shu yozuvda bizgacha yetib kelgan.

Buni albatta yodda tuting!

Arab alifbosini sinchiklab o‘rganishingiz, mumtoz merosga bo‘lgan mehringiz, ilm-fan sirlarini egallashga bo‘lgan ahdingiz Prezident e’tirof etgan Uchinchi Renessansning tagzamini-poydevoridir.

MUNDARIJA

Alifbolar tarixidan	6
Arab alifbosi asosidagi eski o'zbek yozuvining o'ziga xos xususiyatlari	11
Arab alifbosi asosidagi eski o'zbek yozuvi	14
1-saboq: "Alif " harfi	20
2-saboq: د tayanch belgili harflar	22
3-saboq: ر tayanch belgili harflar	26
4-saboq: "Vov" harfi	32
5-saboq: ب tayanch belgili harflar	38
6-saboq: ن va ي harflari.....	48
7-saboq: ح tayanch belgili harflar	56
8-saboq: "Hoyi havvaz" harfi	68
9-saboq: س tayanch belgili harflar.....	74
10-saboq: ص tayanch belgili harflar	82
11-saboq: ط tayanch belgili harflar	88
12-saboq: ع tayanch belgili harflar	94
13-saboq: ف tayanch belgili harflar	104
14-saboq: ك tayanch belgili harflar	112
15-saboq: "Lom" va "Mim" harflari	120
16-saboq: Harfiy qo'shilma va harakatlar	134
17-Saboq: Izofa. Arab izofasi. Shamsiy va qamariy harflar ...	142
18-saboq: Fors izofasi.....	144
19-saboq: Zamonaviy arab alifbosida tinish belgilar va raqamlarning ifodalanishi	146
Mustaqil o'qish uchun matnlar.....	147

«ALIFBO» NE DEYDUR?

Vatanimiz Alifbo,
Bag'ridamiz jo bajo.
O'ttiz ikki askarmiz,
Birlashsak, so'z-lashkarmiz.
Do'stga bag'ri kenglarmiz,
G'animlarni yengarmiz.
Qo'shinimiz ikki xil:
Munfasil-u Muttasil.
Bizni yaxshi bilsangiz,
Hurmat bajo qilsangiz.
Bo'lursiz haqqa vosil,
Ilmdan murod hosil.
So'ylab ajdod qadrini,
Ham avlodlar dardini.
Bobolar kayfiyatin,
Momolar ruhiyatin..
Marjon kabi teramiz,
Sizga jamlab beramiz.
Fe'limizni bilingiz,
Shunga amal qilingiz.
Qolmasin sizga pinhon,
Bizdagi ruhi ravon.
O'ngdan boshlab yuramiz,
Va saf chekib turamiz.
Bosh, kichik harf yo'q bizda,
Tutingiz yodingizda.

Cho'ziq unli ham undosh,
Doim bizga safardosh.
Qisqa unli ko'zi lo'q,
Unga safda o'rin yo'q.
Kelsa bir xil qo'sh undosh,
Faqat biridur yo'ldosh,
Tinish belgi na hojat,
Yetuk bo'lsa farosat.
Unga emasmiz muhtoj,
Zakovat bizga gultoj.
Maqsad — ma'no anglatish,
Ko'ngillarga yo'l topish.
O'ziga berib sayqal
Harflar so'ylar galma gal.
Qatordagi ilg'orlar
Munfasillar sardorlar.
Dastlab so'ylashi tayin,
Muttasillar sal keyin.
Siz o'qishga kirishing,
Sidqidildan tirishing.
Ixlos ila albatta,
Fozillik, husnixatda.
Dillarni shod etgaysiz,
Yurtni obod etgaysiz.
Sizga omad yor bo'lsin,
Tangri madadkor bo'lsin!

ALIFBOLAR TARIXIDAN

Ajdodlarni avlodlar bilan bog'laydigan, ma'naviy merosni keyingi avlodlarga yetkazishga xizmat qiladigan vosita – bu yozuvdir. Yusuf Xos Hojib yozganidek:

*Agar bo'lmaganda xattot qalami,
Qorong'u qolardi moziy olami.*

Demak, moziy, ya'ni o'tmish voqea-hodisotlari haqidagi bitiklar, shuningdek, ajdodlarimizning orzu-armonlari, maqsad-intilishlari yozma manbalar sababli bizgacha yetib kelgan. Manbashunoslik, matnshunoslik ilmi shu manbalarni o'rganadigan fandir.

Ajdodlarimiz hozirgi kunga qadar bir qancha yozuvlardan foydalanishgan. Bular oromiy, so'g'd, pahlaviy, uyg'ur, xorazm, o'rxun - enasoy, arab, kirill va lotin alifbolaridir.

Oromiy yozuvi miloddan avvalgi 1-ming yillik boshlarida qadimiy finikiy (som) yozuvi asosida paydo bo'lgan. Eramizdan avvalgi VIII asrdan boshlab Yaqin Sharq va Ahamoniylar davlatida asosiy yozuv sifatida ishlatilgan. Asta-sekin bu yozuvni arablar, forslar, uyg'urlar va boshqa xalqlar o'zlashtirib, o'z tillariga moslashtirishgan.

7 7 ⊕ ⊕ I 4 3 4 1 9 4

x w 4 φ ρ 7 0 ₪ 9 9 6

Oromiy alifbosi

So'g'd yozuvi oromiy yozuvi asosida eramizning I asrida shakllangan. Bu yozuv qariyb ming yil davomida hozirgi O'zbekiston va qisman Tojikiston yerlarida (Zarafshon vodiysi) joylashgan qadimiy So'g'diyonada qo'llanilgan.

ma'lumotlarga ko'ra, bu yozuv mil.avv. V-IV asrlarga tegishlidir. Mil. avv. IV-III asrlarga oid yana bir qadimgi Xorazm yozuvi Qo'yqirilgan qal'ada topilgan sopol idishning sirtida saqlangan. Bu manba yagona "aspabarak"- "otlik", "chavandoz" so'zidan iboratdir. Qadimgi Xorazm yozuvi oromiy alifbosiga asoslangan.

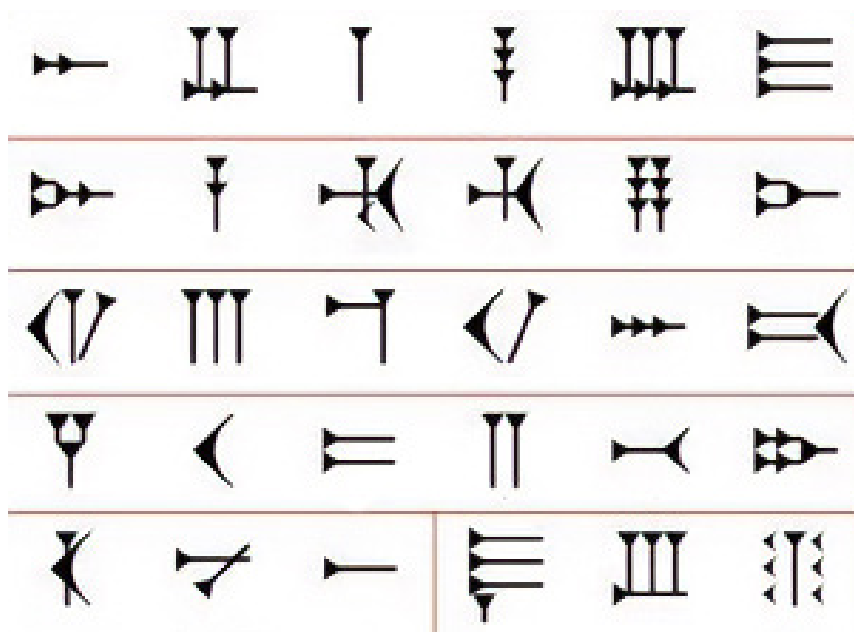
O'rxun-enasoy yozuvi turkiy xalqlarning eng qadimgi harf-tovush yozuvidir. Bu yozuv «Yenisey-urxun yozuvi», «Sibir yozuvi», «Turkiy runik yozuv» kabi nomlar bilan ham yuritiladi. **Runik** deb atalishiga sabab – bu yozuvning tashqi ko'rinish jihatidan german runik yozuvlariga o'xshash ekanligidir.

O'rxun-enasoy yozuvi

Uyg'ur yozuvi so'g'd yozuvi asosida paydo bo'lgan. Uyg'ur yozuvidagi eng qadimgi yodgorliklar VIII-IX asrlarga oid deb taxmin qilinadi. Qadimgi uyg'ur alifbosi X asrning boshlarigacha ham qo'llanilishda davom etgan. "Me'rojnama", "O'g'uznoma", Ahmad Yugnakiyning "Hibat ul-haqoyiq", Yusuf Xos Hojibning mashhur "Qutadg'u bilig" kabi ko'pgina asarlar uyg'ur yozuvida ko'chirilgan.

Kushon yozuvi miloddan avvalgi 140-130 yillar oralarida Kushonlar imperiyasida oromiy yozuvi negizida shakllangan. Qadimgi Termiz yodgorliklarini o'rganish natijasida oromiy yozuvi asosidagi kushon–baqtriya alifbosidagi yozuv namunalari topilgan.

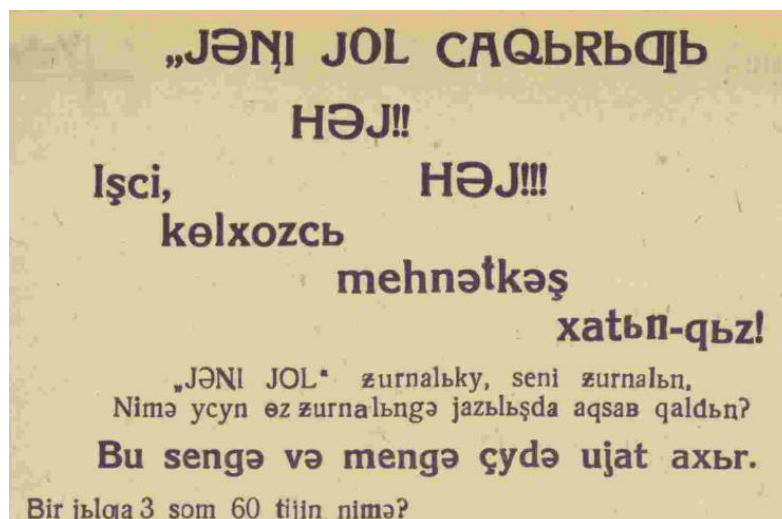
Kushon yozuvi

Arab yozuvi miloddan avvalgi so'nggi asrlarda oromiy yozuvi negizida yuzaga kelgan. Arablar islom dinini qabul qilganlaridan keyin (VII asrning 1-yarmi) arab yozuvining 2ta asosiy grafik ko'rinishi yuzaga kelgan: Kufiy (qadimgi shakli) va nasx. Kufiy xatida (Frot daryosi bo'yidagi Kufa shahri nomidan olingan) harflar yirik va deyarli alohida-alohida yozilgan, asosan Qur'oni Karimni ko'chirishda, shuningdek, turli yodgorliklar, tangalar, davlat hujjatlarida foydalanilgan. Nasx xati hozirda kitobiy yozuvga asos bo'lgan, u asosan adabiy va ilmiy matnlarni ko'chirishda ishlatilgan.

VIII asrning oxirlariga kelib, Arab xalifaligi bir qancha mustaqil davlatlarga bo'linib keta boshladi. Bu davlatlarga arab tili va yozuvning hukmron mavqei baribir saqlanib qolaveradi, shu bilan birga, arab yozuvining birmuncha farqli tomonlarga ega bo'lgan yangi grafik ko'rinishlari vujudga kela boshladi. Shu tariqa arab yozuvining juda ko'plab turli ko'rinishlari yuzaga kelgan (nasta'liq, ta'liq, riqo', suls va h.k.).

Zahiriddin Muhammad Bobur Hindistonda hukmronlik qilib turgan vaqtida arab yozuvining turli shakllarida yoziladigan bir xat yaratgan. Bu xatda arab yozuvi turkiy til ifodasi uchun moslashtirilgan bo'lib, u nozik va ingichka bir shaklda yozilgan. Bobur tarafidan ixtiro etilgan bu xat «**Xatti Boburiy**» deb atalgan va shu nom bilan keng shuhrat qozongan. Lekin u keng ommalashmay qolgan.

1920-1921 - yillarda arab yozuvi asosidagi eski o'zbek yozuviga o'zgartirishlar kiritildi va bu yozuv 1929-yilgacha qo'llanildi. 1929-1940 yillarda lotin yozuvi asosidagi o'zbek alifbosi, 1940-yildan esa kirill yozuvi asosidagi o'zbek alifbosi ishlatildi. 1993-yilda lotin yozuvi asosidagi o'zbek alifbosini joriy qilish to'g'risida qonun qabul qilindi.

1929-1940 - yillarda ishlatilgan lotin yozuvi namunasi

Yuqorida qayd etilgan alifbolardan eng ko‘p – 1300 yil mobaynida qo‘llanilgani – bu arab alifbosi asosidagi yozuvimizdir. Shu davr mobaynida yaratilgan boy adabiy va ilmiy merosni o‘qish va o‘rganish uchun arab alifbosi asosidagi eski o‘zbek yozuvini bilish muhim.

Zamonaviy arab alifbosida tinish belgilar va raqamlarning ifodalanishi

Qadimgi manbalarda tinish belgilar va raqamlarning ifodalanishi rasm bo‘lmagan. Sahifalarning tartiblanishi “poygir” orqali amalga oshirilgan. Poygirning lug‘aviy ma‘nosi “oyoq olish, qadam qo‘yish” demakdir. Bu keyingi sahifaning boshidagi so‘zni oldingi sahifaning ostiga kichik qilib yozib qo‘yish orqali varaqlarni tartiblashtirishdir. Garchi hozirda istifoda etadiganimiz arab raqamlari deb yuritilsa ham ular orasida bir muncha tafovut bor.

Endilikda sonlarning ifodalanishi quyidagi yo‘sinda qabul qilingan. Qiyoslang:

٠	١	٢	٣	٤	٥	٦	٧	٨	٩
0	1	2	3	4	5	6	7	8	9

Eslatma: raqamlar arab yozuvi kabi o‘ngdan chapga tomon yozilmaydi. Aksincha, odatdagidek chapdan o‘ngga qarab ifoda etiladi.

Tinish belgilarda ham ayrimlarining teskari shaklda ifoda etilishini ko‘ramiz. Nuqta va undov belgining ifodasida farq yo‘q. Solishtiring:

؟	so‘roq belgisi	؟
،	vergul	،
؛	nuqtali vergul	؛

ARAB ALIFBOSI ASOSIDAGI ESKI O‘ZBEK YOZUVINING O‘ZIGA XOS XUSUSIYATLARI

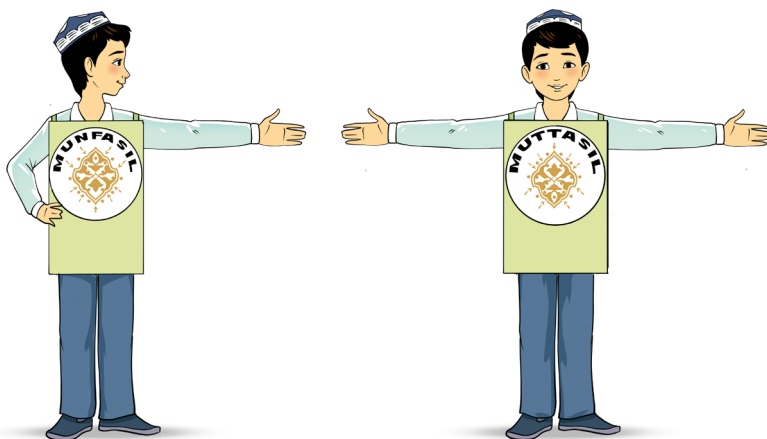
Arab alifbosida 28 ta harf bo‘lib, forslar tomonidan 4 ta harf qo‘shilgan. Bular – arab tilida mavjud bo‘lmagan to‘rtta tovushni ifodalaydigan “Pe”, “Chim”, “Je”, “Gof” harflaridir. Eski o‘zbek alifbosida ham ana shu 32 ta harf qo‘llaniladi. Arab yozuvining o‘ziga xos xususiyatlari quyidagilar:

1. Xat o‘ngdan chapga tomon yoziladi. Harflarning ifodasida ham qalamning harakati o‘ngdan chapga qarab yuritiladi.

2. Yozuvda bosh va kichik harflar ajratilmaydi. Atoqli ot va gap boshi ma’no-mazmundan kelib chiqqan holda anglashiladi.

3. Harflar o‘zaro bog‘lanish-bog‘lanmasliklari jihatidan ikki guruhga bo‘linadi.

Munfasil harflar o‘zidan oldingi, ya’ni o‘ng tomonidan keluvchi harflarga qo‘shiladi. Eski o‘zbek yozuvida 7 ta munfasil harf mavjud bo‘lib, ularni timsoliy ma’noda bir qo‘llik harflar deyish mumkin.

Muttasil harflar har ikkala tomonidan, ya’ni o‘ng va chapdan kelgan harflarga qo‘shib yoziladi. Eski o‘zbek yozuvida 25 ta muttasil harf mavjud bo‘lib, ularni timsoliy ma’noda ikki qo‘llik harflar deyish mumkin.

4. Qisqa unlilar (a, i(e), u) asosan yozuvda ifodalanmaydi.

Masalan, “maktab” so‘zi “mktb” مکتب, “xodim” – “xodm” خادم, “bulbul” – “blbl” بلبل shaklida yoziladi.

5. So‘z o‘zagida bir xil qo‘sh undosh kelsa, ulardan faqat bittasi yoziladi.

Masalan, “murakkab” so‘zi “mrkb” مرکب, “naqqosh” – “nqosh” نقاش, “tafakkur” “tfkr” تفکر shaklida yoziladi.

6. Eski manbalarda **tinish** belgilari ifodalanmagan va bo'g'in ko'chirilmagan.

7. Alifbodagi harflarning aksariyati asosan 10 ta **tayanch** belgi bilan yasaladi. O'xshash harflar bir-biridan ifodalaydigan tovushi va nuqtalarining o'rni hamda soni bilan farqlanadi, xolos.

ب ح د ر س ص ط ع ف ك

*Alifbodur xat-u savod beshigi,
U birlan ochilur bilim eshigi.
Ko'zlarning nuri-yu, dillar g'ururi,
U birlan zohirdir ellar shuuri.
Turkiy savod chiqarishga ixlosmand,
Diqqat bilan tinglang, aytay sizga pand.
Bu yozuvni desa bo'lur bokira,
Tafakkur ham topishmoq-u xotira.
Naqsh-u tasvir, riyoziyot ham bunda,
Tarix, mantiq, falakiyot ham unda.
Quloq bering yana menga bir lahza,
Zukkolik, topqirlik hamda hofiza.
Qunt-u ixlos hamda sabot-matonat,
Jur'at-u jasorat, g'ayrat-shijoat.
Alar bari bo'lsa sizda mujassam,
Bilishingiz tayin turur men aytsam.*

Qo'shko'prilizoda

*Eski alifboni dilga qilsang jo,
Mana bu hikmatni unutma aslo!
Egri niyatni-yu, yuvuqsiz qo'lni
Sira yoqtirmaydi o'sha alifbo.*

*Abdulla Oripov
O'zbekiston xalq shoiri*

ایسکی الفبانی دل گاقیلسانگ جا
منه بو حکمت نی اونوتما اصلا
ایگری نیت نی یوقسیز قول نی
سیره یاقتیرمایدی اوشه الفبا
عبدالله عارف

ALIFBONING NASX XATIDAGI SHAKLI

Harfning nomi	Harfning hozirgi shakli	Yolg'iz holda	So'z oxirida	So'z o'rtasida	So'z boshida
Alif	O, a	ا	ا	ا	ا
Be	B	ب	ب	ب	ب
Pe	P	پ	پ	پ	پ
Te	T	ت	ت	ت	ت
Se	S	ث	ث	ث	ث
Jim	J	ج	ج	ج	ج
Che	Ch	چ	چ	چ	چ
He	He	ح	ح	ح	ح
Xe	Xe	خ	خ	خ	خ
Dol	D	د	د	د	د
Zol	Z	ذ	ذ	ذ	ذ
Re	R	ر	ر	ر	ر
Ze	Ze	ز	ز	ز	ز
Je	Je	ژ	ژ	ژ	ژ
Sin	S	س	س	س	س
Shin	Sh	ش	ش	ش	ش

Harfning nomi	Harfning hozirgi shakli	Yolg'iz holda	So'z oxirida	So'z o'rtasida	So'z boshida
Sod	S	ص	ص	ص	ص
Zod	Z	ض	ض	ض	ض
To	T	ط	ط	ط	ط
Zo	T	ظ	ظ	ظ	ظ
Ayn	,	ع	ح	ح	ع
G'any	G'	غ	خ	خ	غ
Fe	F	فا	فا	ف	ف
Qof	Q	ق	ق	ق	ق
Kof	K	ك	ك	ك	ك
Ge	G	گ	گ	گ	گ
Lom	L	ل	ل	ل	ل
Mim	M	م	م	م	م
Nun	N	ن	ن	ن	ن
Vov	V	و	و	و	و
Ha	H	ه	ه	ه	ه
Ya	Y	ی	ی	ی	ی

ALIFBONING NASTA'LIQ XATIDAGI SHAKLI

Harfning nomi	Harfning hozirgi shakli	Yolg'iz holda	So'z oxirida	So'z o'rtasida	So'z boshida
Alif	O, a	ا	ا	ا	ا
Be	B	ب	ب	ب	ب
Pe	P	پ	پ	پ	پ
Te	T	ت	ت	ت	ت
Se	S	ث	ث	ث	ث
Jim	J	ج	ج	ج	ج
Che	Ch	چ	چ	چ	چ
He	He	ح	ح	ح	ح
Xe	Xe	خ	خ	خ	خ
Dol	D	د	د	د	د
Zol	Z	ذ	ذ	ذ	ذ
Re	R	ر	ر	ر	ر
Ze	Ze	ز	ز	ز	ز
Je	Je	ژ	ژ	ژ	ژ
Sin	S	س	س	س	س
Shin	Sh	ش	ش	ش	ش

Harfning nomi	Harfning hozirgi shakli	Yolg'iz holda	So'z oxirida	So'z o'rtasida	So'z boshida
Sod	S	ص	ص	ص	ص
Zod	Z	ض	ض	ض	ض
To	T	ط	ط	ط	ط
Zo	T	ظ	ظ	ظ	ظ
Ayn	,	ع	ع	ع	ع
G'any	G'	غ	غ	غ	غ
Fe	F	ف	ف	ف	ف
Qof	Q	ق	ق	ق	ق
Kof	K	ك	ك	ك	ك
Ge	G	گ	گ	گ	گ
Lom	L	ل	ل	ل	ل
Mim	M	م	م	م	م
Nun	N	ن	ن	ن	ن
Vov	V	و	و	و	و
Ha	H	ه	ه	ه	ه
Ya	Y	ی	ی	ی	ی

1-SABOQ

“ALIF ” HARFI

Alif

A

“Alif” harfi:

- munfasil harf;
- satr chizig'ida yoziladi.

“Alif” harfining yozilishi

alohida turganda:

(qalam tepadan pastga qarab yuritiladi)

o‘zidan oldingi harfga bog‘langanda:

(pastdan yuqoriga tomon yuritiladi).

Eslatma:

- “o”, “i”, “e”, “u”, “o” unli tovushlarini ham ifodalaydi;
- faqat so‘z boshida “o” tovushini bildirganda ustiga “madd” belgisi qo‘yiladi:

1. “Alif” harfi qaysi tovushlarni ifodalaydi?
2. “Alif”ning alohida va bog‘langan shakllarini yozganda qalam harakati qanday bo‘ladi?
3. “Alif” qanday so‘zlarda keladi?
4. “Madd”ning ma’nosi va vazifasi nima?

Ushbu she’riy ta’rifni ifodali o‘qing va savollarga javob bering.

“ALIF” NE DEYDUR?

“Alif” derlar mening qutlug‘ otimni,

Sizga bir-bir bayon aylay zotimni.

Mening asli tabiatim qiziqdir,

Nodon: “kaltak” , - deydi, sodda: “chiziq”, - der.

Aytadurlar: “Alif” shamga o‘xshaydi,

Ham navnihol, ham qalamga o‘xshaydi.

“Ota-ona”, “aka-uka”da borman.

“Odobli”, “a’lochi”, “bola” ga yorman.

“Insof”, “iymon”, “e’tiqod” da barqaror,

Bularga yot nokaslardan men bezor.

Chiziq uzra ham mag‘rur, ham payvasta,

Dilim og‘rir tushirsalar sal pastga.

Tushirmoqchi bo‘lsang meni bir xatga,

Tezroq qo‘lga qalam olgin, albatta.

Aytay sizga qalamingiz yurishin,

Qaydan boshlab, qayda to‘xtab turishin.

Agar yakka shaklim yozmoq bo‘lsalar,

Quyi qarab yurgay qalam muqarrar.

Bog‘langan shaklimni yozsangiz magar,

Pastdan yuqoriga qarab o‘rmalar.

Ba’zan “A” ham, ba’zan “O” ham bo‘lurman,

“T” ga, “E”ga dildan xizmat qilurman.

O‘rnim bordur “U” ham “O”dek harflarda,

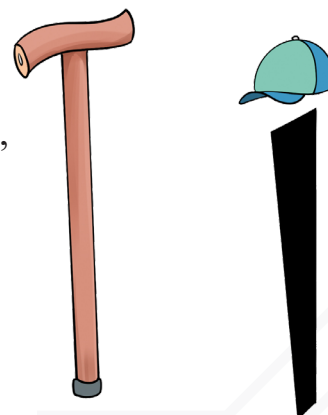
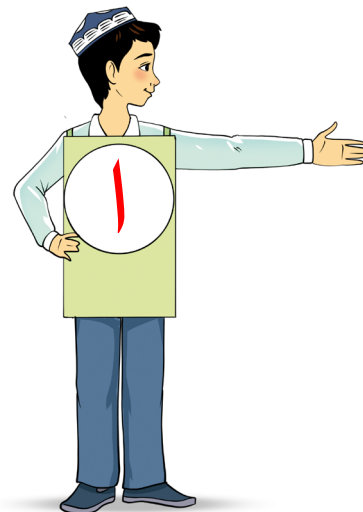
Fazilatim ko‘rarsiz so‘z, gaplarda.

So‘z boshida –“O”da qalpoq kiyurman,

Qalpoq –“madd”, ma’nisin cho‘zmoq deyurman.

Oldin kelgan harfga qo‘lim beraman.

Keyin kelsa, qovoq uyib turaman.

Uyga vazifa.

1. “Alif” harfining so‘zning turli o‘rinlaridagi shakllarini to‘rt qatordan yozing.
2. Madd belgisi “Alif” harfini bir necha qatordan yozib mashq qiling.
3. Mashq daftaridan mazkur harfga tegishli qismini to‘ldiring.

2-SABOQ

ت TAYANCH BELGILI HARFLAR

Dol

د

D

Zol

ذ

Z

“Dol” va “Zol” harflari:

- munfasil harflar;
- satr chizig‘ida yoziladi;
- bitta nuqta bilan farqlanadi.

“Dol” va “Zol” harflarining yozilishi

alohida turganda:

د

ذ

o‘zidan oldingi harfga bog‘langanda:

د

ذ

Eslatma:

- “Zol” harfi ona tilimizdagi arab tili orqali kirib kelgan so‘zlarda “z” tovushini ifodalash uchun qo‘llaniladi;
- “Zol” ذ harfi “Dol” د harfidan ustidagi bitta nuqtasi bilan farq qiladi.

1. Ushbu she'riy ta'rifni ifodali o'qing va savollarga javob bering.

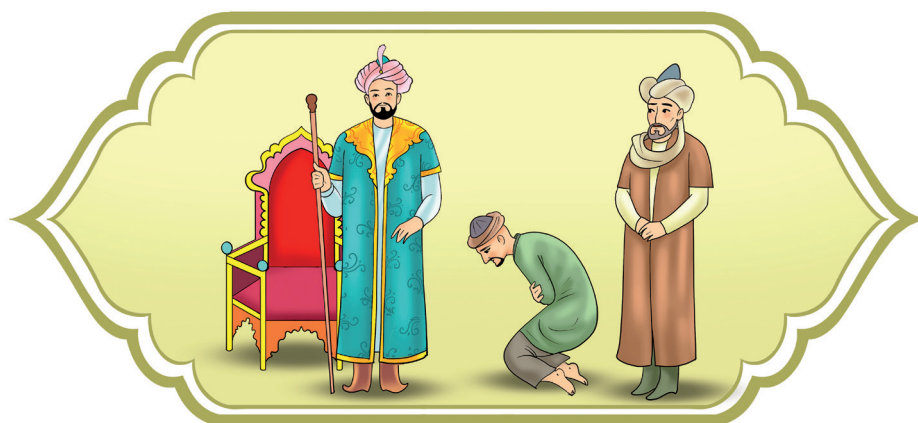
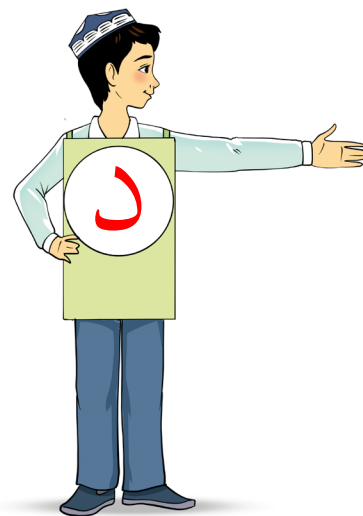
“DOL” NE DEYDUR?

“Dol” deydi mening ismimni,
Notavon deysiz ko'rib jismimni.

“Alif” tikdur, misoli shamdur,
Men egikman, qomatim xamdur.

“Alif” lar yonida doim “ado” man,
Shohlar oldida misli gadoman.

Kim gajakka, kimlar oyga o'xshatar,
Kim kamalak, kimlar yoyga o'xshatar.

O'ngdan kelganlarga berurman ilgim,
So'ldan kelganlardan torturman o'zim.

“Dono”- yu “davlat” da kelurman yakkash,
“Nido”- yu “muddat” da bo'lurman tirkash.

Nuqta-yu xolga hech muhtoj emasman,
O'zim haqda o'zga narsa demasman.

دا

1. “Dol” qaysi tovushni ifoda etadi?
2. “Dol” ni nimalarga qiyos qilish mumkin?
3. “Dol” qaysi soʻzlarda yoziladi?

2. Harfiy chistonni oʻqing va javobini toping.

Ikki “Dol” ikki yonda,
Xayoli parishon-da.

Qoʻllashmas bir makonda
“Re” dan oʻng-soʻl tomonda

Gʻam-gʻussadan bukilgan,
Hamda boshi egilgan.

Qarashar u yon, bu yon,
Ayt, qay soʻz bunda pinhon?

3. “Ado” soʻzini eski oʻzbek alifbosida yozing va izohlang.

4. Ushbu sheʼriy taʼrifni ifodali oʻqing va savollarga javob bering.

“ZOL” NE DEYDUR?

Menga “Zol” deb nom bermishlar,
“Dol”ga oʻxsharkan demishlar.

Xolim bordur “Dol” dan farqli,
Bilmaganning yoʻqdir aqli.

Munfasil harflarning men ham biriman,
Oldin kelgan harfga ilgim beraman.

Sof arabiy soʻzlar asli naslimdur,
“Zokir”, “zikr”, “mazkur” mening aslimdur.

1. “Zol” qaysi tovushni ifoda etadi?
2. “Zol” qaysi jihatlari bilan “dol” dan farqlanadi?
3. “Zol” qanday soʻzlarda uchraydi?

5. Harfiy chistonni o‘qing va javobini toping.

Intilganga bor iqbol,

Boshda do‘ppi keldi “Zol”.

“Kof” va “Re” apoq-chapoq,

“Zol” esa xomush shu choq.

U yolg‘iz, ishi chatoq,

“Kof” bilan “Re”-chi o‘rtoq.

Bunda ne so‘z yashirin,

Javobini oshiring.

6. Ushbu so‘z va so‘z bo‘ginlarini o‘qing. Mashq daftaringizga ko‘chirib yozing.

دا

آد

دادا

ادا

آذ

داد

اذا

7. Quyidagi so‘z bo‘g‘inlari va so‘zlarni eski o‘zbek alifbosiga o‘girib daftaringizga yozing.

do

od

ado

odo

dozo

ada

dada

zo

ozo

Uyga vazifa.

1. “Dol” va “Zol” harflarining so‘zning turli o‘rinlaridagi shakllarini to‘rt qatordan yozing.
2. Mashq daftaridan mazkur harflarga tegishli qismlarini to‘ldiring.
3. “Dol” va “Zol” harflari ishtirokidagi so‘zlarga misollar toping.

3-SABOQ

ر TAYANCH BELGILI HARFLAR

Re	ر	R
Ze	ز	Z
Je	ژ	J (“jurnal”, “jirafa”)

“Re”, “Ze” va “Je” harflari:

- munfasil harflar;
- muayyan qismigina satr chizig‘idan pastga tushadi.

“Re”, “Ze” va “Je” harflarining yozilishi:

alohida turganda:

ر
ز
ژ

o‘zidan oldingi harfga bog‘langanda:

ر
ز
ژ

Eslatma:

Ushbu harflar bir-biridan ustidagi nuqtalar soni bilan farq qiladi:

“Re” ر harfida nuqta yo‘q, “Ze” ز harfida bitta nuqta, “Je” ج harfida uchta nuqta qo‘yiladi.

1. Ushbu she‘riy ta‘rifni ifodali o‘qing va savollarga javob bering.

“RE” NE DEYDUR?

Otim “Re”dir, uch egizak kattasiman,

Sizga tanish munfasillar bittasiman.

Chalkashtirmang “Dol” bilan meni zinhor,

U bilan oramizda ancha farq bor.

“Dol” o‘rniga meni qo‘yib o‘qimang,

“Bad” so‘zini “bir” ekan deb to‘qimang.

Diqqat qiling, “Dol”ning boshi egikdur,

Adashmangiz, mening qaddim sal tikdur.

Oldingi harf qo‘l cho‘zsa, qo‘l bergayman,

Keyingisi kim bo‘lsa, yuz burgayman.

Oyni qiyos etdilar harfi “Dol”ga,

Nechun meni o‘xshatmaysiz hilolga.

Rahmon, Rahim deyishsalar man borman,

Roh-u rahbar uchun doim tayyorman.

Mensiz hechdir darra bilan arbob ham,

Muzrobsiz chalinmas axir, rubob ham.

1. “Re” harfi qaysi harflar bilan o‘xshash, egizak?
2. “Re” harfi qo‘lyozma kitoblarda qaysi harfga o‘xshab ketadi?
3. Satr chizig‘iga nisbatan uning o‘rni qanday?
4. “Re” harfi qaysi so‘zlarda kelishi mumkin?

2. Harfiy chistonni o'qing va javobini toping.

Arbob urarmish har bob bilan
"Re" ham keldi shu tob bilan.
"Bob" oldida turar "Re"
Chaling degan xitob bilan.
Siz ham tayyor bo'ling-da,
To'la, to'g'ri javob bilan.
Ish qilingiz savob bilan,
Birga bo'ling kitob bilan.
Harf, so'z jam bo'lsa shu on
Qanday so'z bunda pinhon?

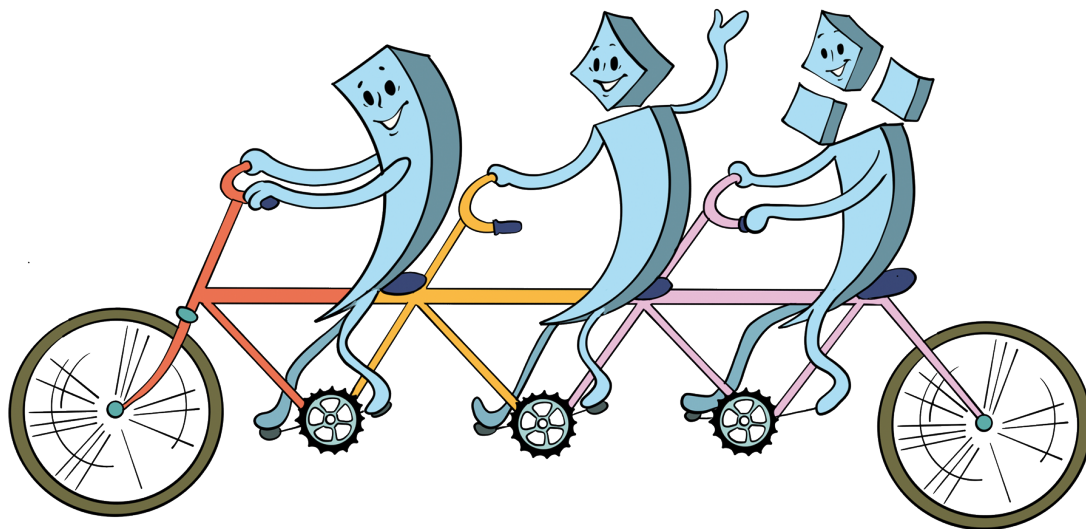
3. Ushbu so'z va so'z bo'g'inlarini o'qing. Mashq daftaringizga ko'chirib yozing.

را در دارا
آرا آرد ردا
ادر دار ارا

4. Quyidagi so'z bo'g'inlari va so'zlarni eski o'zbek alifboga o'giring.

or	dor	ord (un)	dar (eshik)
dara	ada	rido (darveshlarning ustki kiyimi)	doro oro

5. Ushbu she'riy ta'rifni ifodali o'qing va savollarga javob bering.

“ZE” NE DEYDUR?

“Ze” deya ot qo'ymish donolar menga,

Quloq sol, sifatim aytayin senga.

“Z” tovushin ifodalab kelurman,

O'z holimni o'zim yaxshi bilurman.

O'ngdan kelgan harf bilan bordur ishim,

Chapdan kelganiga aslo, yo'q hushim.

Asli joyim erur turkiy zabonda,

Yana dersiz: qaysi zamin-zamonda?

Zebolar zulflari, Zaynab ziynati,

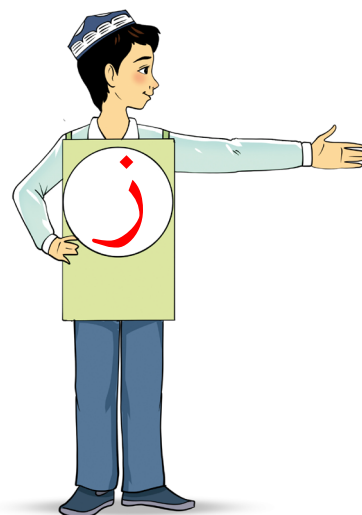
Zargarning zari-yu zo'rning qudrati.

Boshimdagi nuqtaning xosiyati ko'p,

Tushirib qoldirmang, yodda saqlang xo'b

Fuzuliy bobom ham bu haqda bitgan:

”O'lsun ul qalamki, ko'zni ko'r etgan”.

1. “Ze” harfining o'ziga o'xshash harflardan farqi nimada?
2. “Ze” ona tilimizdagi qaysi tovushga mos keladi?
3. “Ze” qanday so'zlarda uchraydi?
4. “Qalam o'lsun, ko'zni ko'r qilg'on” iborasini qanday sharhlaysiz?

6. Harfiy chistonni o‘qing va javobini toping.

“Ze” kelardi zebolanib,
“Yoy” ham unga ibolanib.
So‘ngra paydo bo‘ldi “Nun”,
Umringiz bo‘lsin uzun.
Qiz ismiga bo‘lar tobe,
Kelib qo‘shilsa hamda “Be”.

Otabekni yig‘latgan,
Yurak-bag‘rin tig‘latgan
Kim edi o‘sha jonon?
Endi aylangiz bayon.
Bo‘ldi-ku sizga ayon!
Qay ism bunda pinhon?

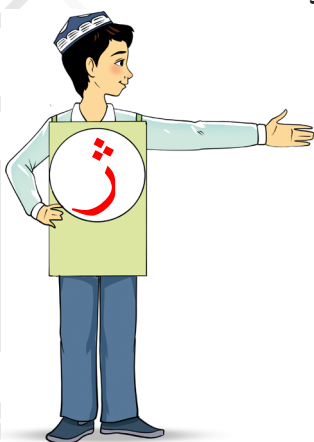
7. Ushbu so‘z va so‘z bo‘ginlarini o‘qing. Mashq daftaringizga ko‘chirib yozing.

آزار داز دزد زا
زر از راز زار
زر زدا آزا
زارا زرد زد

8. Quyidagi so‘z bo‘g‘inlari va so‘zlarni eski o‘zbek alifboga o‘giring.

zor	ozod	oz	roz	zor	duzd (o‘g‘ri)
aza	zar	zard (sariq)	ozor	zada	oro

9. Ushbu she‘riy ta‘rifni ifodali o‘qing va savollarga javob bering.

“JE” NE DEYDUR?

Sening oting “Je” bo‘lar deb suydilar,
Boshim uzra uchta nuqta qo‘ydilar.

Forsiy xalqlar alifboga kirgizib,
“Re” va “Ze” ga uka bo‘lgin, - dedilar.

“Ajdar”, “mujda”, “gajdum” mensiz yozilmas,

“Mujgon” ila hech qachon choh qazilmas.

Oldin kelib qo‘l cho‘zgandan shodman doim,

Keyin kelib qo‘l cho‘zsalar, yo‘q parvoyim.

اژدر

Mujda – xush xabar, gajdum – chayon, mujgon – kiprik.

1. “Je” harfini nimaga qiyos qilsa bo‘ladi?
2. “Je” o‘zbek tilidag qaysi tovushga yaqin keladi?
3. Arab yozuvida mavjud bo‘lmagan ushbu harf kimlar tomonidan alifboga kiritilgan?

10. Harfiy chistonni o‘qing va javobini toping.

Ko‘zda emas, kiprikda u,
Qosh-u ko‘zga ko‘prik-da, u
So‘z boshida “Mim” keldi
Shu on “Je”ga qo‘l berdi.
“Gof-alif” ham bir bo‘ldi

“Nun” yakka holda qoldi.
To‘rt harf unga do‘q qildi,
Kipriklarin o‘q qildi.
Nihoyada “Nun” nolon,
Qay so‘z bundadur nihon?

11. Ushbu so‘z va so‘z bo‘g‘inlarini o‘qing. Mashq daftaringizga ko‘chirib yozing.

اژدر ژا دژ داژ
اژ ژر آژار ژار

12. Quyidagi so‘z bo‘g‘inlari va so‘zlarni eski o‘zbek yozuviga o‘giring.

jo

jar

ajdar

jara

Uyga vazifa.

1. “Re”, “Ze” va “Je” harflarining so‘zning turli o‘rinlaridagi shakllarini to‘rt qatordan yozing.
2. Mashq daftaridan mazkur harflarga tegishli qismlarini to‘ldiring.

4-SABOQ

“VOV” HARFI

Vov

V_(u, oʻ)

“Vov” harfi:

- munfasil harf;
- pastki qismi satr chizigʻidan tushirib yoziladi;
- asosan “V” undoshini ifodalaydi.

“Vov” harfining yozilishi

alohida turganda:

oʻzidan oldingi harfga bogʻlanganda:

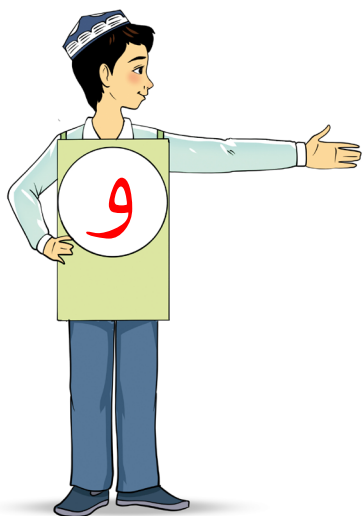
Eslatma:

“Vov” harfi “U” va “O” harflarining ifodasida ham xizmat qiladi. Soʻz boshida “u” va “o” harflari kelsa, ular oldidan “Alif” orttirilishi shart, soʻz oʻrtasi va oxirida esa shart emas. “Alif” va “Vov” yonma – yon kelganida har ikkalasi alohida harf boʻlib kelishi ham mumkin: “A” va “V”

u, oʻ, av – او

1. Ushbu she'riy ta'rifni ifodali o'qing va savollarga javob bering.

اوزونک
اوراق وطن

“VOV” NE DEYDUR?

“Vov” deydilar so‘rasangiz otimni,

Shoshilingiz bilmoqqa sifotimni.

Kimki bizga chin dildan qilsa ixlos,

Bilimdonlik anga bo‘lur do‘st-u xos.

Munfasil harflarning eng so‘nggisiman,

“V”, “U”, “O” tovushlarin anglatguchiman.

Demangiz meni bevafo,

Qilurman va‘daga vafo.

“Vov” yana nelarda mavjud,

Men bilan vahdat-u vujud.

Vaqt-u valiy ham vazir,

Volidaga ham dilpazir.

Ham vohta, ham vodiydaman,

O‘quvchiga nurdiydaman.

O‘rnim “vasl”-u “vasiyat”da,

Xorazmdek viloyatda.

Meni “Dol”ga o‘xshaturlar qo‘lyozmada,

Buni shogird tutishi shart doim yodda.

خوارزم

Ko‘rinishim aslida, bir gulga monand
 Ayrimlar aytadur, “vergulga monand”.
 Qiyos uchun ne desalar desin lekin,
 “Vorish” , “Vatan” so‘zlarini yozing sekin.
 So‘z boshida “U” yoki “O” bo‘lib kelsam,
 Mendan avval “Alif” turar biling, hardam,
 O‘zga paytda “Alif” menga darkor emas,
 Mendan keyin kelgan harfga qo‘lim bormas.
 Mashg‘ulotda mening imlom biroz qiyin,
 Vale doim takrorlansa bilish tayin.

1. “Vov” qaysi tinish belgiga o‘xshaydi?
2. “Vov” nechta tovushni ifodalashga xizmat qiladi?
3. Nasta’liq xatida uni “Dol”ga o‘xshatishlarining sababi nimada?
4. So‘z boshida “Vov” oldidan “Alif” harfi kelsa, qanday harflarni ifodalaydi?
5. “Vov” harfi ishtirok etuvchi so‘zlardan misollar keltira olasizmi?

2. Harfiy chistonni o‘qing va javobini toping.

Uni sevish iymondan
 Yiroq turing gumondan.
 Barcha bunga “tan” bergan
 Faxrim deb ko‘krak kergan.
 Ilk harfidir uning “Vov”
 Javobin toping darrov.

3. Ushbu so‘z va so‘z bo‘g‘inlarini o‘qing. Mashq daftaringizga ko‘chirib yozing.

دوا دور زاور آواز راور
 دراو آو دود آوارا روا
 اوردا اوزار اوراز اورار راو

4. Quyidagi soʻzlarni eski oʻzbek alifboga oʻgiring.

Dovud, ovda, oʻrda, davrada, darrov, zovur, davr, oʻzar, Oʻroz, uzar, avrar, vov, ravo

Uyga vazifa

Munfasil harflar boʻyicha yakuniy mashgʻulotlar

1. 7 ta munfasil harflarning alohida va bogʻlangan shakllarini qayta-qayta yozing, mashq daftarining ularga tegishli joylarini toʻldiring.

2. Munfasil, yaʼni bir tomondan, oʻzidan oldin kelgan harfga qoʻshib yoziluvchi harflar ishtirokidagi soʻz va soʻz boʻgʻinlaridan tarkib topgan ushbu matnni oʻqing, koʻchirib yozing, lotin yozuvi asosidagi alifboga oʻgiring.

آو دار آرا ادر

ذر درد دور

راز آرادا آواز

دادا اور زار

ردا آد در

روا آز دارو

زاور نور آرد

آزاد زاد آوارا

دارا آزاد اذ ا

او درادا دارد ا

ازاو اوزار اوراز

اورار دو داود

داور آوازا واو

دراو داو داودر

آزارد اراوادا

دوا رودا روزادار

اژدر درادا .

روزا اوردادور .

اوراز آودادور .

3. Ushbu jummalarni eski o'zbek yozuviga o'giring.

Dovud darada.

O'roz ovdadur.

Ajdar dor uzradur.

Doro aravadadur.

Ozoda adirda.

Ozod o'rdadadur.

5-SABOQ

ﻝ TAYANCH BELGILI HARFLAR

Be	ب	B
Pe	پ	P
Te	ت	T
Se	ث	S

“Be”, “Pe”, “Te” va “Se” harflari:

- muttasil harflar;
- satr chizig‘ida yoziladi;
- bir-biridan ostiga va ustiga qo‘yiladigan nuqtalarning o‘rni va soni bilan farq qiladi.

“Be”, “Pe”, “Te” va “Se” harflarining yozilishi:

alohida turganda:

ب
پ
ت

so‘z oxirida:

ب
پ
ت

so‘z o‘rtasida:

ب
پ
ت

so‘z boshida:

ب
پ
ت

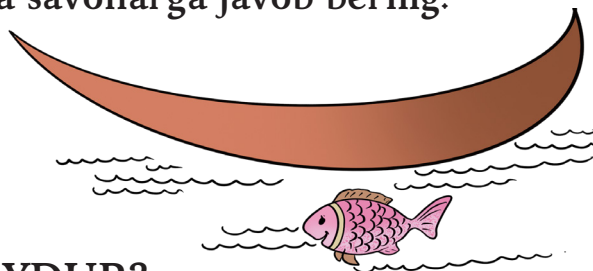
ث | ث | ث | ث

O'zaro qo'shilishi:

بب	ب ب ب	ب ب ب
پپ	پ پ پ	پ پ پ
تت	ت ت ت	ت ت ت
ثث	ث ث ث	ث ث ث

1. Ushbu she'riy ta'rifni ifodali o'qing va savollarga javob bering.

لب

“BE” NE DEYDUR?

Menga “BE”deb nom berdilar,

Bir nuqta in'om berdilar.

Muttasillar boshlang'ichi,

To'rt og'aynining to'ng'ichi.

“Pe”, “Te”, “Se” senga ukadir,

Umid ila ko'z tikadir.

“Bobo” ham, “bola” ham sendan rozidir,

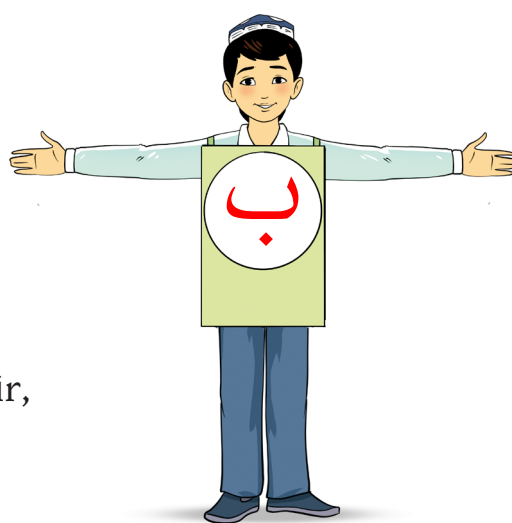
Ikkita “BE” misli bir tarozidir.

Kimningdir nazdida men go'yo “lab”man,

Kimning nazarida “qayiq” bo'libman.

Yodda tuting “qayiq”, baliq” ustidadur,

Bahrom baliq boqmoqlikning qasdidadir.

1. “Be” o‘zbek tilidagi qaysi tovushni ifodalaydi?
2. “Be” harfini nimalarga o‘xshatish mumkin?
3. “Be” harfi qanday so‘zlarda keladi?

2. Harfiy chistonni o‘qing va javobini toping.

So‘zboshidur asli salom,
Bunda yashirin bir kalom.
Aql-u hushingni ko‘chirar
Xayol qushini uchirar,
Ikkilansa “Be” hamda “lom”
Paydo bo‘lar o‘shal kalom.
Arab tilida “andalib”
Top, ilmga amal qilib.
Navoiyga navo bergan,
She’rga hazm-u havo bergan
Oshiqlar ohi-vohi u,
Ma’shuqaning hamrohi u.

3. Ushbu so‘zlar va gaplarni o‘qing. Mashq daftaringizga ko‘chirib yozing.

رب بور بر برار باير ابرار
باد باب ارباب رباب ابا اب
بادا بوز آداب آباد باز بد
آبرو ادب ابد . بو آب دور .

بابدا رباب و دوتار باردور .
ابرار بابا بازار بارادور .

4. Ushbu soʻzlar va gaplarni eski oʻzbek yozuviga oʻgiring. Mashq daftaringizga koʻchirib yozing.

adab	abad	arbob	bod	bad (yomon)	ob (suv)	bobo
odob	obod	bozor	Dorob	barbod	rubob	

Abrorda rubob bor. Arbob bozor boradur.

“BOBUR” ismi qanday yoziladi?

1–bosqich: Dastavval, ushbu soʻzni tashkil etgan harflarni alifbodan ajratib olamiz.

ب آ ب و ر

2–bosqich: Endi ularni soʻzda kelish oʻrniga, bogʻlanish-bogʻlanmasligiga, yozilish yoki tushib qolishiga qarab izchil joylashtiramiz:

1) “B” harfi soʻzning avvalida kelayotgani uchun uni ifodalovchi “Be” harfining soʻz boshidagi shaklini yozamiz. ب

2) Ikkinchi harf – “O”. Uni ifodalovchi “Alif” ning bogʻlangan shaklini yozamiz: ﻻ chunki, “Alif” faqat oʻzidan oldingi harfga bogʻlanadi. “Be” ham bogʻlanish xususiyatiga ega.

3) Uchinchi harf – B. Soʻz oʻrtasida kelayotgan boʻlsa ham, uni ifodalovchi “Be” ning soʻz boshidagisini yozamiz. ب Chunki, “Alif” munfasil harf boʻlgani uchun oʻzidan keyingi harfga qoʻshilmaydi.

4) Toʻrtinchi harf - “U”. Qisqa unli boʻlgani uchun “U” و tushirib qoldiriladi.

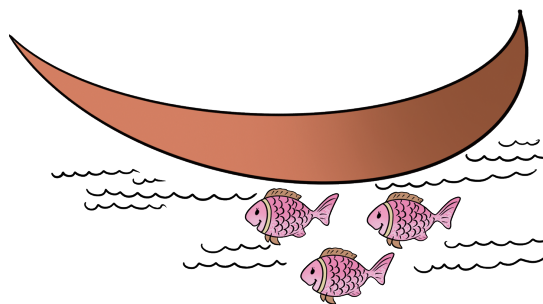
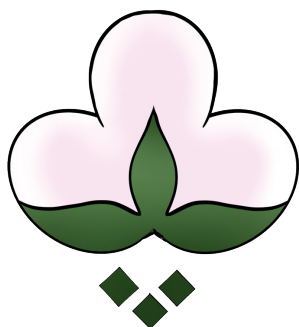
5) Soʻz oxiridagi “Re” harfi oʻzidan oldingi muttasil harfga bogʻlanuvchi boʻlgani sababli “Re”ga qoʻl choʻzadi. ر

3 – *bosqich*: Natijada quyidagicha birikuv yuzaga keladi.

ب آ ب و ر ← ب + ل + ب + ر ← ب ا ب ر

Yodda tuting! Biron soʻzni yozmoqchi boʻlsangiz, undagi har bir harf oʻzidan oldin keladigan harfga qarab, ish tutadi. Qoʻl bersa qoʻl beradi, aks holda, chap tomonidan kelgan harf bilan bogʻlanib ketaveradi.

5. Ushbu sheʼriy taʼrifni ifodali oʻqing va savollarga javob bering.

“PE” NE DEYDUR?

Meni forslar Alifboga kiritganlar,

“Uch nuqtalik “Pe” san”, – deya yuritganlar.

“Oppoq paxta” soʻzin yozmoq koʻzlarlar,
Alifbodan albat, bizni izlarlar.

Doim ham kelmasman har turlik xatda,
Vazifamni ogʻam eplar, albatta.

Qoʻl berurman qoʻlin choʻzgan qoʻshnimga,
Munfasillar hayron turar ishimga.

Alifboda tutdim uchinchi oʻrin,
Meni ham “qayiqqa” oʻxshatish mumkin.

Oy harfi, na quyosh, Abjadda yoʻqman,
“Koʻkaldoshlar bor-ku”, – deb koʻngli toʻqman.

Shul sababdin arablar qoʻllamaslar,
Alifboda bor-yoʻqligim soʻrmaslar.

Men zarurman forsiy, turkiy tillarga,
Oʻz lafzida “Pe” harfi bor ellarga.

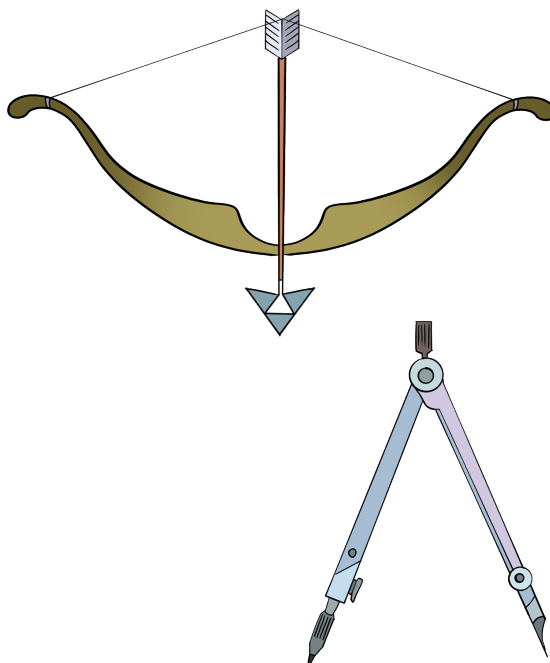
Izoh: Qo'lyozma kitoblarda "Pe" harfi doim ham yozilavermaydi. Uning vazifasini ko'pincha "Be" harfi bajargan. Uning nuqtalari birlashtirilgan holatda uchburchak shaklida ifodalangan.

1. "Pe" harfi alifboga kimlar tomonidan kiritilgan?
2. Qo'lyozma manbalarda "Pe" ning vazifasini qaysi harf ado etgan?
3. "Pe" ning uch nuqtasini xattotlar qay tarzda qo'yishgan?

6. Harfiy chistonni o'qing va javobini toping.

To'rtovlon bo'lsa tugal
 Unmaganin undirar,
 Ham boshiga shu mahal
 Baxt qushini qo'ndirar.
 To'rt harf bo'lsa jamuljam,
 Ko'ngullar bo'lar xurram.
 Chunki u boylik timsoli
 Ona yurt istiqboli.
 "Pe" "Xe" bilan bog'landi
 "Xe" ham "Te"ga chog'landi.
 Oxirda "Hoyi havvaz"
 Javobni tezda yetkaz!

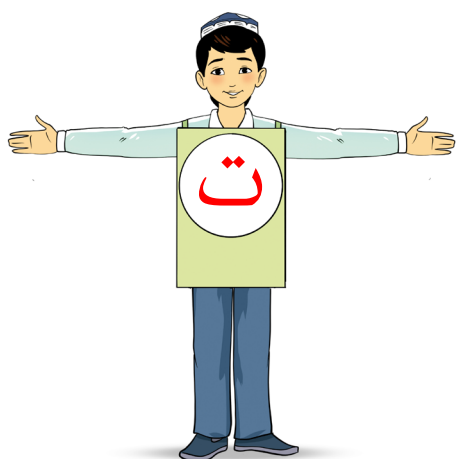
7. Ushbu so'zlarni o'qing. Mashq daftaringizga ko'chirib yozing.

اوپ پا پاپا پاپ آپا برپا
 پادا پرواز پرداز پدر اریا
 پارا پر پردا زپ اوپادور باپ

8. Ushbu soʻzlarni eski oʻzbek yozuviga oʻgiring. Mashq daftaringizga koʻchirib yozing.

opa	par	purob (sersuv)	pardo		
Pop	parvoz	parda	barpo	poda	padar (ota).

9. Ushbu sheʼriy taʼrifni ifodali oʻqing va savollarga javob bering.

“TE” NE DEYDUR?

Otim soʻrsangiz “TE” durman,
Harfush-shamsiga mutedurman.

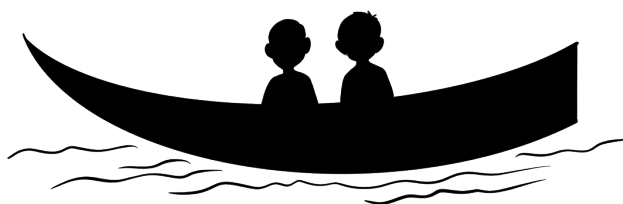
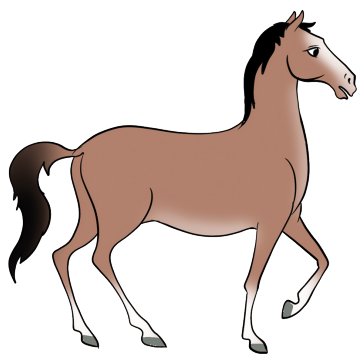
Toʻrt xil koʻrinishim bordur,
Muttasillar menga yordur.

“Ikki kishisi bor qayiq”,
Desangiz gar menga loyiq.

“Ot” ham “toy” ham mensiz yurmas,
Yurolmas ne, balki boʻlmas.

“Kitob”, “maktab” mensiz emas,
Temur ham Turonda turmas.

Turk-u turkman, taxt-u toj,
Togʻ-u tosh menga muhtoj.

Izoh: ت ning ikki nuqtasi qoʻlyozma manbalarda birlashtirib yoki kichik chiziqli bilan ham ifodalanadi. Baʼzi qadimgi kitoblarda ikkita huqta yonmayon emas, balki ustma-ust qoʻyib ketilishi ham kuzatiladi. ت ت

“Te” soʻz oxirida kelgan arabcha soʻzlarda sal boshqacharoq ifodalanadi. “Hoyi havvaz” harfi yozilib, uning ustiga ikki nuqta qoʻyiladi. ة

Qudrat – **قدرة** – قدرت

Bunday ifodalanishiga ة te marbuta, bunday shaklga esa ت te mamduda deyiladi.

1. “Te” ona tilimizdagi qaysi tovushga aynan mos keladi?
2. Xattotlar “Te” harfining nuqtalarini qanday yo‘sinda qo‘yishadi?
3. “Te” bilan boshlanib “Te” bilan tugovchi so‘zlardan nechta so‘z ayta olasiz?

10. Harfiy chistonni o‘qing va javobini toping.

Shundayin bir so‘z bordir

Barcha qatlamga yordir.

“Te” bilandur ibtidosi,

“Te” bilandur intihosi.

O‘rtada uchta harf bor

Buni bilmoqlik darkor -

“Re” bilan “Be” hamda “Yoy”

Topmasang holingga voy.

Ular bo‘lsa jamuljam

Qay so‘z bo‘lar mujassam?

11. Ushbu so‘zlar va gaplarni o‘qing. Mashq daftaringizga ko‘chirib yozing.

تورت تارتار توز تور تا اوت
اورتا باتادور آت تاپا پات داوات
آرتار آرت ارت اورتار زات
آوتادور پت پات تربوز اوتار
اوت آتا تارتادور توپ توت
اوزاتادور بوت توزات ربات تاپ

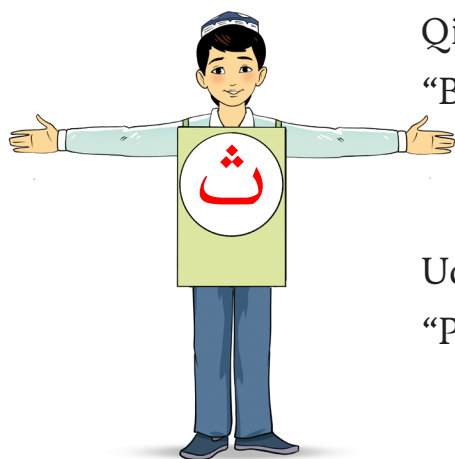
تابوت تاتار تورات . تربت بابا
توتاتادور. تراب آتا توت اوزاتادور.
بو تون براز اوزون و تاردور .

12. Ushbu soʻz va gaplarni eski oʻzbek yozuviga oʻgiring. Mashq daftaringizga koʻchirib yozing.

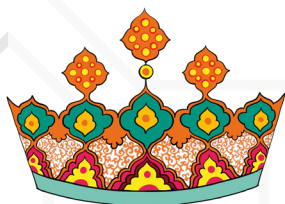
tor	ortar	oʻtar	Tavrot	ovut	top	
toʻp	topt	tuz	oʻt	ot	ravot	boʻta
dovot	pat	toʻr	tur	turt	turtar	but
Toʻra ota toʻp uzatadur.			Turob otada toʻrt tup tut bor.			

13. Ushbu sheʼriy taʼrifni ifodali oʻqing va savollarga javob bering.

“SE” NE DEYDUR?

Qiyofatim tojga mengzagan “Se”man,
 “Be”, “Pe” hamda “Te”ning ukasiman.
 Alifboda tartib raqam boʻldi besh,
 Buni yaxshi biling, ortmasin tashvish.
 Uchta boʻlur nuqtalarim jam aylasak,
 “Pe” harfidan farqi ne deb, shart boylasak.
 “Pe”da uchta nuqta misradan pastda,
 Menda uchta nuqta doimo ustda.
 Turkiy “S” ga yaqinman talaffuzda,
 Ishtirok eturman arabiy soʻzda.
 Sobit-u Surayyo bilan inoqman,
 Samar-u Sarvatga doim qoʻnoqman.

Izoh: “Se” tilimizga arab tili orqali kirib kelgan soʻzlarda ishlatiladi.

1. “Se” va “Pe” harflari nuqtalari qo‘yilishiga qarab qanday farqlanadi?
2. “Se” talaffuzi jihatidan qaysi tilga mansub?
3. “Se” ishtirokidagi qanday so‘zlarni bilasiz?

14. Harfiy chistonni o‘qing va javobini toping.

“Se” keladi oldinda
 Olti harf asli lotinda.
 Unga berar qo‘lni “Mim”
 Tezda toparsiz balkim.
 “Re” ham ularga qo‘ldosh,
 “Hoyi havvaz” yakka bosh.
 Jam bo‘lsalar o‘shal on,
 “Hosil” bo‘lar begumon.
 Meva ma’nosin berar
 Qaysi o‘quvchi bilar?

15. Ushbu so‘zlar va gapni o‘qing. Mashq daftaringizga ko‘chirib yozing.

ثابت اثبات ثبات اثاث
 ثابت بازار بارادور .

16. Ushbu so‘z va gaplarni eski o‘zbek yozuviga o‘giring. Mashq daftaringizga ko‘chirib yozing.

subut

isbot

sabot

Sobit otada dutor bor.

U bozor boradur.

Uyga vazifa.

1. “Be”, “Pe”, “Te” va “Se” harflarining so‘zning turli o‘rinlaridagi shakllarini to‘rt qatordan yozing.
2. Mashq daftaridan mazkur harflarga tegishli qismlarini to‘ldiring.

6-SABOQ

ن va ی HARFLARI

Nun

ن

N

Yoy

ی

Y_(i, e)

“Nun” va “Yoy” harflari:

- muttasil harflar;
- bularning alohida va soʻz oxiridagi shakllari satr chizigʻidan pastga tushadi, soʻz boshi va oʻrtasidagi shakllari satr chizigʻida yoziladi;
- bir-biridan shakli hamda ostiga va ustiga qoʻyiladigan nuqtalarning oʻrni va soni bilan farq qiladi.

“Nun” va “Yoy”ning yozilishi:

aloqida turganda:

ن

ی

soʻz oxirida:

ن

ی

soʻz oʻrtasida:

ن

ی

soʻz boshida:

ن

ی

Oʻzaro qoʻshilishi:

نن

نن

نن

ي ي ي

ي ي ي

ي ي ي

Izoh: “Nun” qo‘lyozma manbaalarda quyidagi usulda yoziladi: ن ن ن

1. Ushbu she’riy ta’rifni ifodali o‘qing va savollarga javob bering.

“NUN” NE DEYDUR?

“Nun” deydilar bizning nomni,
Eshiting ushbu kalomni.

Bir kam o‘ttizinchi harfman,
“Be”simonlarga harifman.

Ikki shaklim kelar o‘xshash,
Ayting, qay suratim uyqash?

“Be” ham menda nuqta dona,
“Qof”ga monanddur domana.

Pastda turur “Be”nuqtasi,
Ustda erur “Nun”nuqtasi.

“Be” satrning ustindadur,
“Nun” satr ostinda erur.

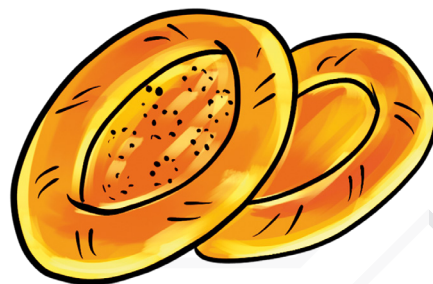
Domanam misli qosh erur,
Ko‘z-chi, anga yondosh erur.

Yomondur so‘zning achchig‘i,
Nuqtam ko‘zning qorachig‘i.

Nonvoyning nonida borman,
Namangan nori, nomdorman.

نان

1. “Nun” ona tilimizdagi qaysi tovushni ifodalaydi?
2. Mumtoz she’riyatda “Nun” harfi nimaga o‘xshatilgan?
3. “Nun” ning qo‘lyozma usuldagi shakllari qanday yo‘sinda bo‘ladi?

2. Harfiy chistonni o‘qing va javobini toping.

Gullardan biri asli,
Emas gulzorning nasli.
Botqoqlikda bo‘lsa ham
Go‘zallikda emas kam.
“Nun” turar uning boshida
“Yoy” ham shunday qoshida.

“Lom”, “Vov” esa yonboshida
Birlashish ular ishi-da.
“Fe” bilan “Re” yakunida
Misli Layli Majnunida.
Bunda yo‘qdur bashorat
Bor bir so‘zga ishorat.

3. Ushbu so‘zlar va gaplarni o‘qing. Mashq daftaringizga ko‘chirib yozing.

نان	آنا	توران	نار	انار
اون	توزان	بوران	باران	
آنت	نروان	بنا	نبات	دربان
ثنا	ازان	دانا	نادان	
انور	نرد	نباتات	ناثر	نثر
اون	اوزان	ترناو	تون	
وزن	تندر	نو	تون	
تابان	روان	نادر	بدن	
دندان	بند	بران	تاوان	

بانو ترازو بان تابان
 ارزان نوا زندان .
 اونار بابا ترناو و داواندن
 اوتادور . نادر دا اونتا نان بار
 تراب و انور بابا تار زنداندا دور .

4. Ushbu soʻzlar va gaplarni eski oʻzbek yozuviga oʻgiring. Mashq daftaringizga koʻchirib yozing.

Davron, anor, nordon, darbon, zindon, dovon, non, nodir, narvon, tarnov, azon, butun, ravon, dandon, nur, arzon, bonu.

Anvar otada oʻnta anor bor.

U dovondan oʻtadur.

Norbobo zindonbondur.

Turob zindonbanddur.

5. Ushbu sheʼriy taʼrifni ifodali oʻqing va savollarga javob bering.

“YOY” NE DEYDUR?

Otimni “Yoy” demishlar,

Chiroyga boy demishlar.

Shakl-u oʻrnim xuddi “Nun”dek,

Kajdurman charxi gardundek.

“Be”, “Pe”, “Te”, “Se” bizga yordur,

Menda ikki nuqta bordur.

Ikki shaklim ularga mos,

Oʻzingiz, ayting iltimos.

Nuqtam “Te”ga teskaridur,

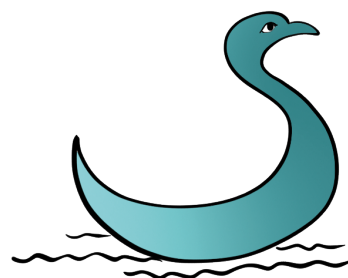
Ular mendan ilgaridur.

Soʻz oxiri, yakka shakl,
 Satrdan tushar anglagil.
 Bukilgan yoydek suratim,
 Oʻrdag-u gʻozdek kelbatim.
 Yetti qat yerning tagida,
 “Yashin”-u “yaxshi”, “yangi” da.
 “Yunus”, “Yulduz” va “yurak” da,
 Axir, doim “Yoy” kerakda.
 Yordam-u yor-u yoronda,
 Yorkent-u Yunon, Eronda.
 Osiyo, Sayram, Yamanda,
 Chinda-yu Ozarbayjonda.
 Tururman Oʻzbekistonda,
 Yashayman Yoqutistonda,

يشين

 Soʻz boshida “I”, “E” boʻlsam hamono,
 “Alif” turar mendan oldin doimo.
 Soʻz oʻrtasi “Alif”ga hech zorim yoʻq,
 Soʻz soʻnginda ham aning darkori yoʻq.
 “O” boʻlurman baʼzi bir kalomlarda,
 Koʻp emasdur quyidagi nomlarda:
 Mustafo-yu Murtazo-yu ham Muso,
 Yahyo bilan Laylo-yu hatto Iso.
 Bu kabi soʻzlarda “Yoy”oxirdadur,
 Nomin desam, “Alifi maqsura”dur.

Izoh: “Yoy”ning soʻz oxiridagi shakli qoʻlyozma manbalarda yoyib yoziladi. ✓✓

Arab tili orqali kirib kelgan ayrim soʻz va ismlarda “Yoy” soʻz oxirida kelib “o” tovushi kabi oʻqiladi, lekin yozuvda “Yoy” yozilishi shart. Misol: hatto - حتى Iso - عيسى , Yahyo - يحيى Bunga “Alifi maqsura” deyiladi.

“I” va “E” harflari bilan boshlanuvchi soʻzlar kelganda, “Yoy” harfining oldidan “Alif” harfi orttirilishi shart.

Misol: Ip, echki. **اي**

YE - **ي** + **ي** **ي** **ي**

YO - **ي** + **ا** **ي** **ا** **ت**

YU - **ي** + **و** **ي** **و** **ت**

YA - **ي** + **ه** **ي** **ه** **ت** **و** **ي** **ه**

1. “Yoy” qanday harflarni ifodalashga xizmat qiladi?
2. “Yoy” soʻz boshida kelganda qaysi harf orttiriladi va qanday vazifani bajaradi?
3. “Yoy” harfini nimaga tashbeh qilish mumkin?

6. Harfiy chistonni oʻqing va javobini toping.

Fursatni bermasdan boy
Yetib keldi avval “Yoy”.
Chaqqonlik bilan darrov
Unga qoʻlin choʻzdi “Vov”
Teskari oʻgirilib “Lom”
Ularga bermay salom,
“Dol”ga qoʻlini choʻzdi.

Ulardan umid uzdi.
“Vov” va “Ze” yolgʻiz qolib
Doʻstlik ahdini buzdi.
Oyga hamroh va yondosh,
Unga hamroz ham qurdosh
Namoyon boʻlar tunda
Ne soʻz yashirin bunda?

7. Ushbu soʻzlar va gaplarni oʻqing. Mashq daftaringizga koʻchirib yozing.

ي **ا** **ي**

ب **ا** **ي**

ت **ا** **ي**

ن **ا** **ي**

آ **ا** **ي**

آ **ا** **ي**

ا **ي** **ت**

ا **ي** **ن**

یاو توی اوی ایوان ایران
یان بیت بوی آیت یاپ
یوز آیدین رویا نی یات
بیز تیز دیوار زیان انبیا
بیان دیدی دریا دیار ایتدی
ایز ایپ بنیاد زیاد یوتوب
یورت یاد زیبا نورانی
یات یازار دیو تیار آیت
زیارت زرداب ایز. زینب
اوز زریاتینی تاپدی. نبی بابا آو
بارادور. ابرار آتا و باتو ایراندا
بندی ایدی.

8. Ushbu soʻzlarni va gaplarni eski oʻzbek yozuviga oʻgiring. Mashq daftaringizga koʻchirib yozing.

Daryo, yovuz, diyor, zebo, nay, daydi, ziyon, boy, oydin, bayt, oʻy, toʻy, toy, yon, boʻy, ziyod, nabi, anbiyo, ayron, uy, ziyorat, biyron, yor, yot, yurt, biya, er, boy, teva-tuya, bunyod, yoʻn, erta, nuroniy.

Navoiy devon yozdi.

Uy ichida dovot bor edi.

U oʻz yurtida, oʻz diyorida edi.

Uyga vazifa.

1. “Nun” va “Yoy” harflarining soʻzning turli oʻrinlaridagi shakllarini toʻrt qatordan yozing.
2. Mashq daftaridan mazkur harflarga tegishli qismlarini toʻldiring.

“Yondosh” soʻzi qanday yoziladi?

1-bosqich. Soʻzdagi harflarni ayrim holda yozib chiqamiz:

ی آن د آ ش

2-bosqich: Ularni soʻzda kelish oʻrniga, bogʻlanish – bogʻlanmasligiga, yozilish yoki tushib qolishiga qarab ketma-ketlikda izchil joylashtiramiz. “Yoy” ning soʻz boshidagi shaklini yozamiz. “O”ni ifodalovchi “Alif” harfini bogʻlangan shaklini yozamiz. “Nun” ning soʻz boshidagi shaklini olamiz, chunki, “Alif” oʻzidan oldingi harfga bogʻlanmaydi. “Dol” harfining “Nun”ga bogʻlanadigan shaklini yozamiz. Soʻngra “Alif”ning madd belgisiz alohidagi shaklini yozamiz, u oʻzidan keyingi harfga qoʻshilmasligi uchun soʻz oxirida kelayotgan “Shin” ning alohidagi shaklini yozamiz. Agar davomida boshqa harf boʻlganida “Shin” ning soʻz boshidagisini yozib davom etardik.

3-bosqich: Ularni oʻzaro bogʻlaymiz. Natijada quyidagicha birikuv yuzaga keladi:

ی آن د آ ش ← ی + ا + د + ن + ا + ش → یانداش

7-SABOQ

ت TAYANCH BELGILI HARFLAR

Jim	ج	J
Chim	چ	Ch
Hoyi huttiy (He)	ح	H
Xe	خ	X

“Jim”, “Chim”, “Hoyi huttiy” (he) va “Xe” harflari:

- muttasil harflar;
- bularning alohida va soʻz oxiridagi shakllari satr chizigʻidan pastga tushadi, soʻz boshi va oʻrtasidagi shakllari satr chizigʻida yoziladi;
- bir-biridan ostiga va ustiga qoʻyiladigan nuqtalarning oʻrni va soni bilan farq qiladi.
- ushbu harflarning soʻz oʻrtasi va oxiridagi shakllari qoʻlyozma usulda yozilganda harfning oʻzak qismi ostidan emas, balki ustki qismidan bogʻlanadi.

“Jim”, “Chim”, “Hoyi huttiy” (he) va “Xe” (x) harflarining yozilishi:

aloqida turganda:

ج

soʻz oxirida:

ج

soʻz oʻrtasida:

ج

soʻz boshida:

ج

چ	چ	چ	چ
ح	ح	ح	ح
خ	خ	خ	خ

O'zaro qo'shilishi:

ججج	ج ج ج	ج ج ج
چچچ	چ چ چ	چ چ چ
ححح	ح ح ح	ح ح ح
خخخ	خ خ خ	خ خ خ

1. Ushbu she'riy ta'rifni ifodali o'qing va savollarga javob bering.

“JIM” NE DEYDUR?

Ismim “Jim” atabdur qay bir munajjim,

Ta'rifim aytayin, quloq soling jim.

Meni o'xshatmishlar go'yo gajakka,

Zarurman “jon”, “jasad”, xullas, kerakka.

“Jononning jamoli” ham men bilandur,

Dona qaro xoli ham men bilandur.

Ikkinchi tayanch belgining boshiman,
Mahbubaning misli zulf-u qoshiman.

To'rtta egizakning kattasi erdim,
O'z haqimda dag'i shularni derdim.

“Jonparvar”, “Jilva”-yu “Jodu”, “Jannat” ham,
Menda mujassamdur hatto “Jomi Jam”.

Oldin yozadursiz o'zak qismimni,
So'ngra bog'laydursiz etak qismimni.
Etak qism forsiy tilda domana,
Kulib boqsin doim sizga zamona.

1. “Jim” harfi o'zbek tilidagi qaysi tovushni ifodalaydi?
2. “Jim” harfi nimalarga o'xshatilgan?
3. Uning so'z o'rtasi va oxiridagi shakli qo'lyozma usulda qanday yoziladi?

2. Harfiy chistonni o'qing va javobini toping.

Matonatdandir asli,
Shijoatdandir nasli.
“Jim” keldi jilolanib
So'ngra “Sin” to'lqinlanib
“Alif” unga bog'lanib.

Bir suhbat qurishardi.
Sal narida “Re” ham “Te”
Ularga boqishardi.
Harflar asta tinibdir
Qaysi so'z berkinibdir.

3. Ushbu so'zlar va gaplarni o'qing. Mashq daftaringizga ko'chirib yozing.

جانان	انديجان	نجات	جان
باج	اجداد	جادو	جريان
اوجر	جابر	جبار	جبر

جنايت	جناب	تاجدار	تاج
رواج	جر	جواب	جاندار
جنت	جراب	بجا	جاي
جنوب	جين	اجين	برج
تجارت	بيجان	جرات	نوجوان
جوجى	رجب	جزا	انجير
ابجير	ايجاد	ايجاديات	
رنج	دراج	جدید	جواب
جاروب	نچار	جوراب	

4. Ushbu soʻzlar va gaplarni eski oʻzbek yozuviga oʻgiring. Mashq daftaringizga koʻchirib yozing.

Jayron, jar, janob, tojdor, jodu, oʻjar, jabr, jon, jarayon, vijdon, najot, bajo, janub, ajnabiy, jonon, javon, durroj, anjir, navjuvon, ijod, rajab, jadid (yangi), ajdod, jannat.

Jabbor bobo anjir bera turib: “Buni ye”, dedi.

Rajab ota abjir va dono edi: “Doʻzaxda jazo bor”, – deb aytdi.

“Jinon” (jannat) so‘zi qanday yoziladi?

1-bosqich: Avvalo, so‘zdagi harflarni ayrim holda yozib chiqamiz:

ج ی ن آ ن

2-bosqich: Ularni so‘zda kelish o‘rniga, bog‘lanish – bog‘lanmasligiga, yozilish yoki tushib qolishiga qarab ketma-ketlikda izchil joylashtiramiz. “Jim” ning so‘z boshidagi shaklini yozamiz. “I” qisqa unli bo‘lgani uchun yozuvida ifodalanmaydi. “Nun” ning so‘z o‘rtasidagi shaklini yozamiz, chunki, uning har ikkala tomonidagi harflar qo‘l beradi. “Alif” ning bog‘langan shaklini yozamiz, u o‘zidan keying harfga qo‘shilmasligi uchun so‘z oxirida kelayotgan “Nun” ning alohidagi shaklini yozamiz. Agar davomida boshqa harf bo‘lganida “Nun” ning so‘z boshidagisi yozilib davom etilardi.

3-bosqich: Ularni o‘zaro bog‘laymiz. Natijada quyidagicha birikuv yuzaga keladi:

ج ی ن آ ن ← ج + ن + ا + ن ← جنان

5. Ushbu she’riy ta’rifni ifodali o‘qing va savollarga javob bering.

“CHIM” NE DEYDUR?

Otimni so‘rsangiz deydilar “Chim”,
Ta’rifim bildirish mening burchim.
Og‘am “Jim” la ko‘kaldoshman,
U birlan doim yo‘ldoshman.

Bitta nuqta og‘am “Jim”da,
Ayting, bordur yana kimda?

Oldin o‘tganlarni eslang,
Bitta nuqtalikni izlang.

Uch nuqtalik ham bormidi!
Yo faqat menga yormidi?

So‘zni “Chim”dan ochaman:
Chehra, chevar ham chaman.

چایمکنر

چىمچىق

Chaqqon, chinor-u cho'pon,
Chumchuq, chiroy-u chopon.

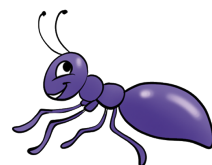
Chaqmoq, chiroq ham chanoq,

"Chim"siz chalajon, chatoq.

Chumoli hamda chayon,

Men tufayli yonma-yon.

چىمالى

1. "Chim" harfi o'zbek tilidagi qaysi tovushni ifodalaydi?
2. "Chim" ishtirokidagi so'zlardan misollar keltira olasizmi?
3. Uning so'z o'rtasi va oxiridagi shakli qo'lyozma usulda qanday yoziladi?

6. Harfiy chistonni o'qing va javobini toping.

Chinni idishdir chindan,

Chiston yasaylik bundan.

Dastavval, "Chim" namoyon

"Alif" qo'shildi shu on.

So'ngra "Yoy", "Nun" hamda "Kof"

Endi javobni tez top.

7. Ushbu so'zlar va gaplarni o'qing. Mashq daftaringizga ko'chirib yozing.

چات	تىنچ	چراى	چاى
چىت	جرچى	اوچ	اىچار
بورچ	چناز	چىن	چيان
پوچ	چاپان	چوپان	چادر
اوتىنچ	تىنچىب		اچىنىب

چوری چوت چوپ آچ دوچار.
چاودر بابا چادر دا چای ایچادی.
او بیتاب ایدی دارو ایچدی . او
آچ ایدی. چوپان چنار یانیدادور.

8. Ushbu soʻzlar va gaplarni eski oʻzbek yozuviga oʻgiring. Mashq daftaringizga koʻchirib yozing.

Chiroy, uchar, duchor, tayanch, och, choy, puch, chit, bichib, chin, chodir, chuchvara, uchta, ichon, chop, chet, choʻp, otchopar.

Choʻpon uchta chopon yopdi.

Choʻri choʻtir edi.

Chori bobo tinchib achindi.

9. Ushbu sheʼriy taʼrifni ifodali oʻqing va savollarga javob bering.

“HOYI HUTTIY” NE DEYDUR?

“Hoyi huttii” deb qoʻymishlar nomimni,
Qabul aylan, avvalo, salomimni.

Mendan ham eshitgaysiz bir necha soʻz,
Oʻzimni aylagayman sizga koʻz-koʻz.

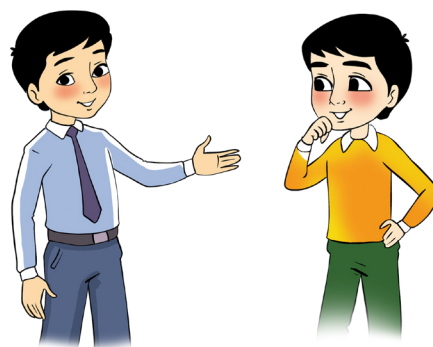
Men ham bamisoli mahbub zulfiman,
Oʻqigan bandaning dilin qulfiman.

Nuqta-xoli menga hech hojat emas,
Koʻrgan kishi usiz ham xunuk demas.

“H” bo‘g‘iz undoshi men-la bitilur,
Ba‘zan nomim “He” deb ham aytilur.
Hokim-u hukm-u hukumat,
Hozir-u Hizr-u hazrat.
Habib-u mahbub, muhabbat,
Haq-u huquq-u haqiqat.
Yozilgay men-la muhaqqaq,
Yolg‘oni yo‘q, mutlaq barhaq.

حسن حسين

Izoh: “Hoyi huttiy”ning so‘z boshidagi shakliga qo‘lyozma manbalarda ushbu belgi qo‘yib ketiladi (↵). Bu uning yumshoq talaffuz etilishini anglatadi.

1. “Hoyi huttiy” harfi o‘zbek tilidagi qaysi tovushni ifodalaydi?
2. “Hoyi huttiy” ishtirokidagi so‘zlardan misollar keltira olasizmi?
3. Uning so‘z o‘rtasi va oxiridagi shakli qo‘lyozma usulda qanday yoziladi?

10. Harfiy chistonni o‘qing va javobini toping.

E’tiqod ziyorati,
Tangrining inoyati.
Bu ham martaba, unvon
To‘rtta harf ikki tomon
“Hoyi huttiy” ham “Alif”

Turisharlar bir yonda.
Yakunda “Jim” hamda “Yoy”
Mamnun bo‘lib olar joy.
Qanday so‘z hosil bo‘lar,
Topgandan ko‘ngil to‘lar

11. Ushbu so‘zlar va gaplarni o‘qing. Mashq daftaringizga ko‘chirib yozing.

حاجب راحت جراح
احباب بحث حباب حيا حيات
حج حاجی احرار روح ارواح

حبيب احد واحد وحدت حجت
 حاجت بحر حرب حريبي حر.
 احرار حريتي تايدى . حبيب و
 واحدجان احد اتانى تايدى

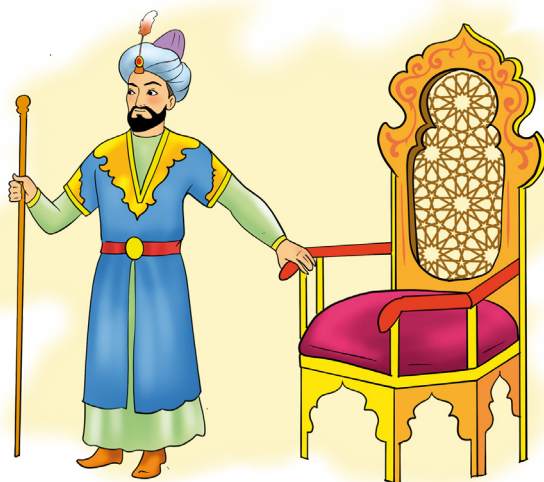
12. Ushbu soʻzlar va gaplarni eski oʻzbek yozuviga oʻgiring. Mashq daftaringizga koʻchirib yozing.

Vahdat, tavhid, Ahad, had, hudud, hijob, bahs, hojib, hab, jarroh, jarohat, Hurriyat, Ahror, hojat.

Vohid harbiydur.

Rohatoy ona haj ziyoratida.

13. Ushbu sheʼriy taʼrifni ifodali oʻqing va savollarga javob bering.

“XE” NE DEYDUR?

Otim “Xe” egizaklar kenjasi,

“Jim”, “Chim” hamda “He”ning erkasi.

Ular bilan hamtan-u shakldoshman,

Satr ustida doimo safdoshman.

“Jim”da ham bir nuqta bordir,
 Menga ham bir nuqta yordir.
 Mening nuqtam boshim uzra,
 Uniki-chi, zulfi ichra.
 Xonning taxti ham men bilan,
 Bosh ustidagi meng bilan.
 Xeva hamda Xosiyonda,
 Xonobod-u Xurosonda.
 Xorazm ham Buxoroda,
 Hozirman Surxondaryoda.
 O‘qigan o‘zar ziyoda,
 O‘qimagan bir piyoda.
 O‘zimdurman bari harflar sarasi,
 O‘rnim erur muttasillar orasi.
 To‘rt xil shaklim tayyor turadur xatda,
 Ikkisi satrda-yu, bir jufti pastda.

1. “Xe” harfi o‘zbek tilidagi qaysi tovushni ifodalaydi?
2. “Xe” ishtirokidagi so‘zlardan misollar keltira olasizmi?
3. Uning so‘z o‘rtasi va oxiridagi shakli qo‘lyozma usulda qanday yoziladi?

6. Harfiy chistonni o‘qing va javobini toping.

To‘rtta harfdan iborat,
 Topgan bilimdon g‘oyat.
 “Xe”dir avval kelgani
 “Yoy” keldi qo‘l bergani.
 Chopib keldi-da “Vov” ham

Uchalasi bo‘ldi jam.
 “Hoyyi havvaz” ham shu dam
 Bo‘ldi to‘rtovlon xurram.
 Qay so‘z bo‘larkan paydo
 Qadim shahar huvaydo?

7. Ushbu soʻzlar va gaplarni oʻqing. Mashq daftaringizga koʻchirib yozing.

خراب خرابات خرج خراج
خرجت بخت بختیار تخت
درخت دوزخ خبرچی خر
خار خزان اختیار خادا
خبردار خبر اخبار اخبارات
خرجون آخرت زخاب
جای آخور خون خونخور
آخوند خرد خیویچ خبیث.
خریدار خرید ایتدی . اخبار
آتا اوز جاییدا خرج ایتدی

8. Ushbu soʻzlar va gaplarni eski oʻzbek yozuviga oʻgiring. Mashq daftaringizga koʻchirib yozing.

Xiroj, xarajat, xor, xar, xarobot, xoda, oxirat, baxt, ixtiyor, xun, oxun, xarob. Xabarchi xabar aytdi. Baxtiyor daraxt yonida oʻtiribdur. U xabardor edi.

Uyga vazifa.

1. “Jim”, “Chim”, “Hoyi huttiy” va “Xe” harflarining soʻzning turli oʻrinlaridagi shakllarini toʻrt qatordan yozing.
2. Mashq daftaridan mazkur harflarga tegishli qismlarini toʻldiring.

ح tayanch belgili harflar ishtirok etgan ushbu gaplarni oʻqing.

اחרار جان اجنبینی خار جی

خبر دن خبر دار ایتدی

حریت اوز بورچینی حس

ایثیب چای اوز اتار ایردی

تاجیبای رجب بای چوپان نی

تجار تچی ایثیب جواب بیردی

8-SABOQ

“HOYI HAVVAZ” HARFI

Hoyi havvaz

Hh (a,i(e))

“Hoyi havvaz” harfi:

- muttasil harf;
- satr chizig‘ida yoziladi;
- bir nechta harflarni ifodalashga xizmat qiladi.

Izoh: O‘ziga xos ko‘rinishga ega bo‘lgan harf. Uning shakli qo‘lyozma manbalarda quyidagicha ko‘rinishlarda bo‘ladi.

“Hoyi havvaz” (he) ning yozilishi:

alohida
turganda:

ه

so‘z oxirida:

ه

ه

so‘z o‘rtasida:

ه

ه

so‘z boshida:

ه

ه

O‘zaro qo‘shilishi:

هه

هه

ه ه ه

“Hoyi havvaz”ning talaffuzda ifodalanishi:

1) asosan “h” undosh tovushni ifodalaydi. U talaffuzi jihatidan ona tilimizdagi “h” tovushiga aynan mos keladi.

چاه

choh

بھی

behi

هرات

Hirof

2) “A” unlisini ifodalaydi.

Izoh: “Hoyi havvaz” so‘z oxirida kelgandagina a(e) unlisini ifoda etadi. Bunday holda u alif bilan bir xil vazifa o‘taydi.

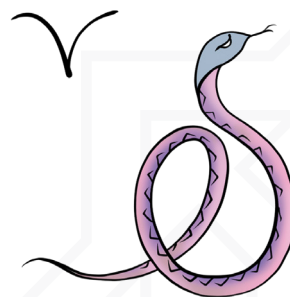
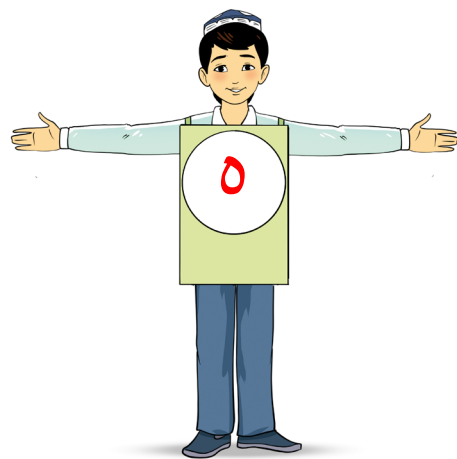
3) So‘z oxirida kelganda hozirgi tilimizdagi fors tili orqali kirib kelgan so‘z(qo‘shimcha)da i(e) tovushini ham ifodalaydi.

Misol: chunki چونكه, balki بلكه .

1. Ushbu she’riy ta’rifni ifodali o‘qing va savollarga javob bering.

“HOYI HAVVAZ” NE DEYDUR?

“Hoyi havvaz” derlar otim,
Yo‘qdur mening zurriyotim.
Shakldoshim yo‘q, men tanho,
Harflar ichra bebaho.
Mendan hech bir harf yasalmas,
O‘zga harf mendan go‘zalmas.
Muttasillar-la ahilmiz,
Hech kim oramiz buzolmas.
Imkonim g‘oyatda kengdur,
Vazifam “Alif”ga tengdir.
“A” bo‘lib kelurman goho,
“I” bo‘lib qolurman goho.
“H” bo‘g‘iz undoshidurman,
“Yoy”ning ham yo‘ldoshidurman.
Menga bering-chi, siz baho,
Bormukin men kabi daho?

To'g'ri topdingiz ,”Yoy”, “Ayn”,
Sizga qulluq qilayin.

So'z boshinda ilondayin,
Vale tinglangiz qo'rqmayin.
Halqasimondurman yakka holatda,
Yodda saqlamoqlik lozim, albatta.
So'z o'rtasi bo'lsa, misli bir qushman,
Nodonlarni ko'rsam darhol noxushman.
So'z so'ngida go'yo mitti bayroqman,
Munfasil harflardin o'zim yiroqman.

Hamrohga hamisha hamdam,
Hirotda bo'lurman hardam.
Shu so'zlarda kelurman bil,
“Hoyi huttiy”ni yozmagil.
Himmat hamda hoy-u havas,
Hulkar, Humoyun hamnafas.
Hodi, hidoyat, huvaydo,
Bo'lurlar men bilan paydo.
Hirotda hamda Ko'histonda,
Hozirdurman Hindistonda.

1. “Hoyi havvaz” qanday tovushlarni ifodalashga xizmat qiladi?
2. Uni shaklan nimalarga qiyos qilish mumkin?
3. “Hoyi havvaz” ishtirok etuvchi so'zlarni sanang.

2. Harfiy chistonni o'qing va javobini toping.

So'z ketar shu borada

So'z boshi va oxirida

"Hoyi havvaz" joy olmish

Ziyrak o'quvchi bilmish

O'rtada "Dol" hamda "Yoy"

Bermasdan fursatni boy

Toping ma'nosi sovg'a

Ko'tarmangiz hech g'avg'o

Yana bir nom armug'on

Ayting, qaysi so'z pinhon?

3. Ushbu so'zlar va gaplarni o'qing. Mashq daftaringizga ko'chirib yozing.

بهار هر آهو آه

رېر راه انهار نهار

هدیه دهری دېر ده

هوده بیهوده هدایه ېنر

هرات بادى دېا

پاره پاده هدایت

داهى دهن پنهانه بهانه
بها نهان آنه زهره .
نهانى هرات دا تورار
ايدى هنر هنردن اونار .
نادره دهر دنيادور
ده اون دور ديدى .

4. Ushbu so'zlar va gaplarni eski o'zbek yozuviga o'giring. Mashq daftaringizga ko'chirib yozing.

Hidoyat, baho, behi, dahr (dunyo), ohu, hunar, pinhon, anhor, bahor, bechora, pora, bahona, ota, ona, ana, yana, rahbar, dohiy.

Hodi bobo va Bahodir anhor yonidadur.

Zuhra hadya berdi.

Uyga vazifa.

1. “Hoyi havvaz” harfining soʻzning turli oʻrinlaridagi shakllarini toʻrt qatordan yozing.
2. Mashq daftaridan mazkur harfga tegishli qismini toʻldiring.

“HAMROH” (yoʻldosh) soʻzi qanday yoziladi?

1-bosqich. Soʻzdagi harflarni ayrim holda yozib chiqamiz:

ه آ ر م ا ه

2-bosqich: Soʻzda kelish oʻrniga, bogʻlanish-bogʻlanmasligiga qarab izchil joylashtiramiz. “Hoyi havvaz” ning soʻz boshidagi shaklini yozamiz. “A” qisqa unlisini tushirib qoldirib, “Mim” ning soʻz oʻrtasidagi shaklini yozamiz. “Re” ning bogʻlangan shaklini olamiz. “Re” oʻzidan keyingi harfga bogʻlanmasligi uchun “Alif” ning alohidagi shaklini olamiz. “Hoyi havvaz” soʻz oxirida kelayotgan boʻlsa ham uning alohidagi shaklini yozamiz. Chunki “Alif” oʻzidan keyingi harfga bogʻlanmaydi.

3-bosqich: Oʻzaro bogʻlasak, natijada quyidagi birikuv yuzaga keladi:

ه + ا + ر + م + ه ← ه + آ ر م ا ه ← همراه

9-SABOQ

س TAYANCH BELGILI HARFLAR

Sin

س

S

Shin

ش

sh

“Sin”, “Shin” harflari:

- muttasil harflar;
- uning alohida va soʻz oxiridagi shakllari satr chizigʻidan pastga tushadi, soʻz boshi va oʻrtasidagi shakllari satr chizigʻida yoziladi;
- uchta nuqta bilan oʻzaro farq qiladi.

“Sin”, “Shin” harflarining yozilishi:

aloahida turganda:

س

ش

soʻz oxirida:

س

ش

soʻz oʻrtasida:

س

ش

soʻz boshida:

س

ش

Oʻzaro qoʻshilishi:

سس

شش

س س س

ش ش ش

س س س

ش ش ش

1. Ushbu she'riy ta'rifni ifodali o'qing va savollarga javob bering.

“SIN” NE DEYDUR?

Ismimni deydilar “Sin”,

Har bir o'quvchi bilsin.

Bilmaganlar ne desin?

Bilish istagan kelsin.

Harakat qiling bilishga,

Shoirilar qiyoslar “tish”ga.

Tishimiz ko'p emas uchta,

Gap “Sin” ni qanday yozishda?

Avval yozing uchta tishning aksini,

So'ngra bog'lang “Nun”ning domanasini.

Aytsam agar gapning rosmanasini,

To'ldiralar “Sin”ning paymonasini.

Qo'lyozmada bizni g'alat yozarlar,

Uni ko'rib kimlar ongdan ozarlar.

Hayrat ila boqib shu “Sin”mi? - derlar,

Bitta chizib, tishimni sindiralar.

Chiziq ostiga uch nuqta qo'yarlar,

“Pe” yanglig' bitib, betig' so'yarlar.

O'rnim bor muttasillar orasinda,

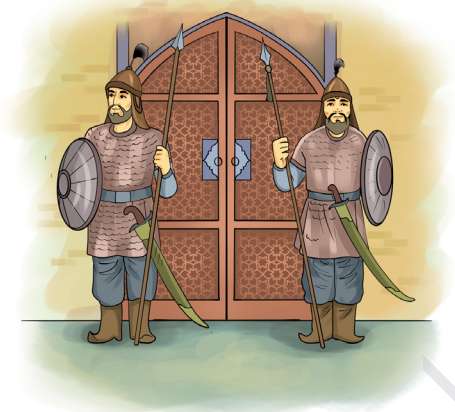
Ikkala qo'lim tanam tegrasinda.

Sozandalarining soziman,

Iskandarning sarboziman.

Sog'-u salomatda borman,

Sorbonlar kabi sayyorman.

سرباز

1. “Sin” harfi o'zbek tilidagi qaysi harfni ifodalaydi?
2. Uni shoirilar nimaga qiyos qilishgan?
3. Qo'lyozma shaklda u qanday yo'sinda yoziladi?

2. Harfiy chistonni o‘qing va javobini toping.

Topqir o‘quvchi kelsin,
So‘z boshida turar “Sin”
“Kof” berar qo‘lin shu choq,
“Yoy” harti-la apoq-chapoq

So‘ngra kelar harfi “Nun”
Umri ham bo‘lsin uzun.
Yakunda “Hoyi havvaz”
Javobni bizga yetkaz!

Izoh: Qo‘lyozma usulda “Sin” harfining ostiga uchta nuqta qo‘yish holati kuzatiladi. “Pe” bilan chalkashtirmaslik zarur. **پس**

3. Ushbu so‘zlar va gaplarni o‘qing. Mashq daftaringizga ko‘chirib yozing.

سراب سیر آس آست
راست دوست سس
سپاهی دسته آسته
ساج سنجر جسور
جسارت سربان بوس
درس سردابه سرباز

درست انسان سر اسرار
پست داستان بوستان.
سراج و سرور سوت
سادی. سردار آته
داستان ایدی. سنجر
راست و دوست سوزینی
ایتار ایدی. دوران بابا
درست دستیار دور.

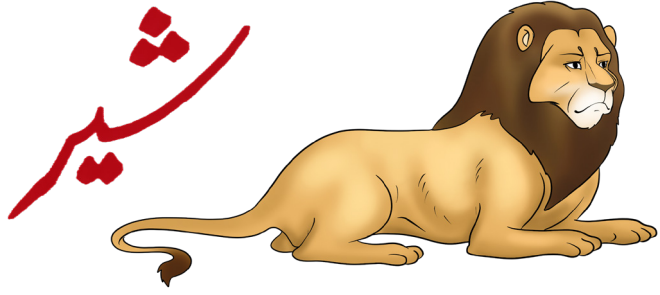
4. Ushbu soʻzlar va gaplarni eski oʻzbek yozuviga oʻgiring. Mashq daftaringizga koʻchirib yozing.

Sarob, dastyor, dasturxon, rost, payvasta, Siroj, ohista, inson, doʻst, sardoba, sir, sarboz, jasorat, usta, pastda, sarbon, durust, sarhad, havas, Sarvara, soyabon, Setora, Sevinch, ust, boʻston, sayyora, sayr.

Sardor savat va sovun sotar edi. Sanjar esa suv sotardi.

Siroj rost soʻzni aytardi.

5. Ushbu she'riy ta'rifni ifodali o'qing va savollarga javob bering.

“SHIN” NE DEYDUR?

“Shin” deb ot bermishlar bizga,
Ta’rifimni aytay sizga.

“Sin” ning bordur uchta tishi,
Xattot urib sindirilishi,
Uning qilmish-qidirmishi,
Aslida, menga ham yordur.

O’ylamang, “u bilan birdur”,
Ammo biroz farqim bordur.
Aytayin hozir esimda,
Uch nuqta turur ustimda.

Unutsangiz gar bilursiz,
“Sharob” ni “sarob” qilursiz.
Shahriyorning shahriston-u shahari,
Shirinlikning shahd-u shir-u shakari.
Shahanshohning shohligi-yu ham sheri,
“Shin” bilan yozilur hatto, shamshiri.
Shartdur shogirdning o’qishi,
Shoshilmay puxta bilishi.

Elda bordur shunday naql:
“Shoshilish shaytonning ishi”.

1. “Shin” harfi ona tilimizdagi qaysi tovushni ifodalaydi?
2. Uni nimalarga qiyos qilish mumkin?
3. “Shin” ning qo’lyozmalardagi shakli qanday ifodalanadi?

6. Harfiy chistonni o‘qing va javobini toping.

U asli keskir qurol

Asta o‘ylab topib ol.

Ikki “Shin” bor o‘zagida

“Mim”, “Yoy” va “Re” o‘zanida

Qanday kalom ekan bu?

Qanday anjom ekan u?

7. Ushbu so‘zlar va gaplarni o‘qing. Mashq daftaringizga ko‘chirib yozing.

شراب شاه شر شریره

باش برداش شیردار ایش

آش آشپز شهر شهرت

شوخ شداد شیرین نیش

شدت شرح شهریار بوش

آتش شاشیش شیرزاد

شیرازی پادشاه شیخ.

شاهسته خان شوخ و شداد
آشپز دور . شهزاد شهریار
اوچون شیرین چای و شربت
اوزاتدی . اجداد یادی بر حیات.
بشریت آرزوسی تینچ و یخشی
حیاتدور دیدی شیرزاد آتا .

8. Ushbu soʻzlar va gaplarni oʻqing. Mashq daftaringizga koʻchirib yozing.

Sharshara, bashar, oshpaz, shaddod, shiddat, tush, oshna, tashna, boshpana, shar, besh, ishchi, tosh, yosh, ishchan, sartarosh, shab, shoh, shox, shohida, hushyor, behisht, sharbat, boʻsh, shitob, shajara, shayx, sharh, tish, nish.

Shodiya sharini shishirdi. Shahodat oʻsha paytda shod edi. Shuhrat sartaroshdir.

Uyga vazifa.

1. “Sin” va “Shin” harflarining soʻzning turli oʻrinlaridagi shakllarini toʻrt qatordan yozing.
2. Mashq daftaridan mazkur harflarga tegishli qismini toʻldiring.

“SHADDOD” soʻzi qanday yoziladi?

1-bosqich. Soʻzdagi harflarni ayrim holda yozib chiqamiz:

ش ا د د ا د

2-bosqich: Soʻzda kelish oʻrniga, bogʻlanish-bogʻlanmasligiga qarab izchil joylashtiramiz. “**Shin**” ning soʻz boshidagi shaklini yozamiz. “**A**” qisqa unlisini va qoʻsh undoshdan bittasini tushirib qoldirib, “**Dol**” ning “**Shin**”ga qoʻshilgan shaklini yozamiz. Undan keyin kelayotgan “**O**” va “**D**” harflarini ifodalovchi “**Alif**” va “**Dol**” harflarining alohidagi shaklini yozamiz. Chunki munfasil harflar yonma-yon kelganlarida bir-biri bilan bogʻlanmaydi.

3-bosqich: Soʻzda kelish oʻrniga, bogʻlanish-bogʻlanmasligiga qarab izchil joylashtiramiz.

ش ا د د ا د ← ش + د + ا + د ← ش د ا د

10-SABOQ

ص TAYANCH BELGILI HARFLAR

Sod

ص

Ss

Zod

ض

Zz

“Sod”, “Zod” harflari:

- muttasil harflar;
- soʻz boshi va oʻrtasidagi shakllari satr chizigʻida, boshqa shakllari esa satrdan pastga tushirib yoziladi;
- yozuvda bir-biridan bitta nuqta bilan farq qiladi;
- ona tilimizdagi arab tili orqali kirib kelgan soʻzlarda ishlatiladi;

“Sod” va “Zod”ning yozilishi:

alohida turganda:

ص

ض

soʻz oxirida:

ص

ض

soʻz oʻrtasida:

ص

ض

soʻz boshida:

ص

ض

Oʻzaro qoʻshilishi:

ص ص ص ص ص ص ص ص ص ص

ض ض ض ض ض ض ض ض ض ض

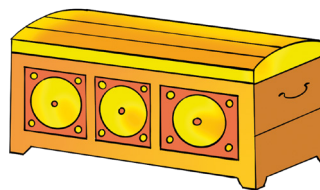
1. Ushbu she'riy ta'rifnomani ifodali o'qing va savollarga javob bering.

“SOD” NE DEYDUR?

“Sod”degan nom menga xos,
Ko'zga etarlar qiyos.
 Arabiyda bitarlar,
 O'zga so'zda netarlar?
O'rnim bordur Alifboda,
Tururman subh, saboda.
 Ko'z qismi menda o'zak,
 Domanam misli etak.
Avval “ko'zim” shaylanur,
So'ngra “etak” boylanur.
 Domanam tushar satrdan,
 “Zod”erur menga qadrdon.
To'rt shaklga egaman,
“Zod”ga tegsa tegaman.
 Muttasilman juft qo'llik,
 Qo'shnilarga xushfe'llik.
Sidq-u Siddiqqa sodiq,
Sabr-u Sobirga tortiq.
 Sanuvbaru Sadoqat,
 San'at, sun'iy, sanoat.
Sulh, solih, salohiyat.
Mensiz bo'lmas maslahat.
 Saboh-u subh, subhidam,
 Mening bilan Sirot ham.
“Ixlos-xalos” - deya bejiz aytmaslar,
Alifboga qunt qilganlar qaytmaslar.

صندوق

1. “Sod” qaysi til orqali kirib kelgan so'zlarda yoziladi va qaysi tovushni ifodalaydi?
2. “Sod” harfi mumtoz she'riyatda nimaga qiyos qilingan?
3. “Sod” ishtirokidagi so'zlarga misollar keltira olasizmi?
4. Uning qaysi shakllari sartr chizig'idan pastga tushirib yoziladi?

2. Harfiy chistonni o‘qing va javobini toping.

“Sod”, “Be”, “Alif” birlashib,
“He” hamda “Te” sirlashib
Bir so‘z hosil qildilar,

Qay so‘zligin bildilar.
Ayta qolingiz uni –
Go‘zal bir qiz ismini.

3. Ushbu so‘zlar va gaplarni o‘qing. Mashq daftaringizga ko‘chirib yozing.

صاحب اصحاب صحبت

صنوبر صبر صابر صبح

صبا صباح صباحت صيد

صياد رخصت خاص صحابه

صورت تصوير تصور

وصيت خاص خاصيت

خاصه شخص شخصيت

خصوصيت صدا صدای.

خاصيتخان و صنوبر صورتی

چیز ییشتی. صاحبه خان اوز صحبتيدا اوشه صياد تصويری خصوصيда سوز آچدی.

4. Ushbu so'zlar va gaplarni eski o'zbek yozuviga o'giring. Mashq daftaringizga ko'chirib yozing.

Sobir, suvrat, tasavvur, xosiyat, sabr, xususiyat, shaxsiyat, ashob, saboh, subh, tasvir, xossa.

Sohibjon ota vasiyat etdi.

Xosiyat yaxshi shaxs va chin inson edi.

Sayd ov, sayyod ovchidir.

5. Ushbu she'riy ta'rifni ifodali o'qing va savollarga javob bering.

“ZOD” NE DEYDUR?

“Zod” atalur ismim mening,

“Sod”ga o'xshar jismim mening.

O'tar qish, bahor, yoz, kuz,

“Sod” bilan bir, biz egiz.

Nuqta bois men undan sarbaland,

Menda ham domana “ko'z”imga payvand.

Buni anglang, bo'lmang aslo bo'sh, lavand

Bo'sh, lavandlik berur o'quvchiga pand.

Arabcha so'zlarda bo'lurman doim,

Bilganlarga umr bersin xudoyim.

Zid-u tazod-u ziddiyat, zarar-u zarur, zarurat.

Zimn-u zomin, zabt-u zobit, Zarb-u zorib ham zalolat.

Men bilan bitilur albat, Yoddan chiqarmangiz faqat.

1. “Zod” harfi talaffuzi jihatidan o‘zbek tilidagi qaysi tovushga yaqin keladi?
2. Uni nimaga qiyos qilish mumkin?
3. U asosan qaysi til orqali kirib kelgan so‘zlarda uchraydi?
4. Uning qaysi shakllari satr chizig‘i ustida yoziladi?

6. Harfiy chistonni o‘qing va javobini toping.

Bu so‘z ilg‘orlarga xos
Matonatlilarga mos.
Nihoyasidadur “dor”
Oldida uchta harf bor.
“Zod”, “Re” hamda “Be”

Bir-biriga bo‘lib tobe
Bir so‘z hosil qilishdi,
Mamnunligin bilishdi.
Harf -u so‘zni qo‘shib oling
Javobini ayta qoling.

7. Ushbu so‘zlar va gaplarni o‘qing. Mashq daftaringizga ko‘chirib yozing.

ضرب ضربدار ضربه ضد
ضديت تضاد ضرور تضاد
ضروريت ضرر حضرت
حاضر حضر حياض رضا
راضى ضيا نارضا.
چحضرت ضيا ترا تادى. او حاضر
ضربه بيردى

8. Ushbu soʻzlar va gaplarni eski oʻzbek yozuviga oʻgiring. Mashq daftaringizga koʻchirib yozing.

Zarb, hozir, ziddizat, zarbdor, zarar, zarba, norozi, hazrat.

Rizojon bobo Xidirdan rozi edi. Ziy ota ish buyurishsa darrov hozir edi. Hazrat zarurat uchun bayozni tayyor etdi.

Uyga vazifa.

“Sod” va “Zod” harflarining soʻzning turli oʻrinlaridagi shakllarini toʻrt qatordan yozing. Mashq daftaridan mazkur harflarga tegishli qismini toʻldiring.

“ZIDDIYAT” soʻzi qanday yoziladi?

1-bosqich. Soʻzidagi harflarni ayrim holda yozib chiqamiz:

ض ي د د ي ا ت

2-bosqich: Ularni soʻzda kelish oʻrniga, bogʻlanish – bogʻlanmasligiga, yozilish yoki tushib qolishiga qarab ketma-ketlikda izchil joylashtiramiz. “Zod” ning soʻz boshidagi shaklini yozamiz. “I” qisqa unli boʻlgani uchun uni tushirib qoldiramiz. Soʻzda ikkita “D” undoshi kelayotgani sababli qoidaga muvofiq ulardan faqat bittasi yoziladi. Natijada “Dol” harfining bogʻlangan shaklini yozamiz. Keyin esa “Dol” oʻzidan keyingi harfga qoʻshilmasligi uchun “Yoy” ning soʻz boshidagi shaklini olamiz. (“I” va “Ya” ni ifodalovchi “Yoy”ning bittasi yoziladi.) Soʻz oxiridagi “Te”ni unga bogʻlaymiz.

3 – bosqich: Natijada quyidagicha birikuv yuzaga keladi:

ض ي د د ي ا ت ← ض د + ي + ت ← ض د ي ت

11-SABOQ

ط TAYANCH BELGILI HARFLAR

To (itqi)

ط

T

Zo (izg'i)

ظ

Z

“To” (itqi) va “Zo” (izg'i) harflari:

- muttasil harflar;
- satr chizig'i ustida yoziladi;
- bir-biridan bitta nuqta bilan farq qiladi;
- ona tilimizdagi arab tili orqali kirib kelgan so'zlarda ishlatiladi.

“To” (itqi) va “Zo” (izg'i) harflarining yozilishi:

alohida turganda:

ط

ظ

so'z oxirida:

ط

ظ

so'z o'rtasida:

ط

ظ

so'z boshida:

ط

ظ

O'zaro qo'shilishi:

طط

ظظ

ط ط ط

ظ ظ ظ

ط ط ط

ظ ظ ظ

1. Ushbu she'riy ta'rifni ifodali o'qing va savollarga javob bering.

“TO” NE DEYDUR?

Avval sizga bo'lsin salom,
“To”deb bermishlar bizga nom.
Ba'zilar “Itqi” ham deyar,
Kimlar qay birini suyar.
Ikki otim ham asli bir,
Qay birin qo'llang baribir.
Til orqa “T” anglaturman,
“Zo” ni o'zim teng tuturman.

Mening shaklim ham g'aroyib,
Ko'rganlar deydi: “ajoyib”!
Ta'rifim aytayin qilingiz toqat,
Arabiy so'zlarda bo'lurman faqat.
Diqqat ila tinglang “To” ning so'zini,
Avvalo, chizingiz “Sod” ning “ko'zi”ni.
So'ng tushiring unga “Alif” o'zini,
Chappa qilsin Alloh balo yuzini.

Aslimdurur muttasillar urug'i,
Xattot xati xatosiz “To” dovrug'i.
Menga qarab endi yuzni burining-chi,
Tovus, to'tiqushga mengzab ko'ring-chi.
Tib-u tabobat, tohir-u tahorat,
Toat-u itoat, tariq-u tariqat.

1. “To”(Itqi) o'zbek tilidagi qaysi tovushni ifodalaydi?
2. U she'riyatda nimaga o'xshatiladi?
3. “To” talaffuzi jihatidan qaysi tilga xos?
4. Uning satr chizig'iga nisbatan tutgan o'rni qanday?

2. Harfiy chistonni o'qing va javobini toping.

Iqbol unga ma'nodosh

Yaqin misli ko'z-u qosh.

"Itqi" kelar ilk, bosh bo'lib

"Alif" unga yonbosh bo'lib.

"Lom"ga bu holat yoqmas

Ularga qayrilib boqmas.

Yoniga chorlar "Ayn"ni

Do'stlik bobida tayinni.

So'z oxiridadir "Ayn"

Toping, yo'qsa men aytayin.

3. Ushbu so'zlar va gaplarni o'qing. Mashq daftaringizga ko'chirib yozing.

خاطرہ خاطر طراح طرح
طبيب طب طبابت طباح طير
خطاط خط طياره طرب
طهارت طاهره طاهر طرز
طور طاس طبيات خطبه.
طراح اوى طرحينى شو طرزدا
چيزدى. خطاط خطيه نى خطيدن
تتيدى. ضابط خطاب ايتيب برچه
نى ضبط ايتدى.

4. Ushbu soʻzlar va gaplarni eski oʻzbek yozuviga oʻgiring. Mashq daftaringizga koʻchirib yozing.

Xattot, dastxat, tayr, tabobat, xutba, xatoba (diniy voizlik), tarh, zobit, tahorat, xotira.

Tovus tayrdur. Tabib davo beradi. Tohir xat bitib uni joʻnatdi.

“Tarh” (loyiha) soʻzi qanday yoziladi?

1-bosqich: Soʻzdagi harflarni ayrim holda yozib chiqamiz:

ط ا ر ح

2-bosqich: Soʻzdagi harflarni kelish oʻrniga, bogʻlanish-bogʻlanmasligiga, yozilish yoki tushib qolishiga qarab izchil joylashtiramiz. “To” ning soʻz boshidagi shaklini yozamiz. Undan keyingi harf “A” qisqa unli boʻlgani uchun tushirib qoldiramiz. “Re” oʻzidan oldingi harfga qoʻl berishini inobatga olib bogʻlangan shaklini yozamiz. Soʻz oxirida kelayotgan “Hoyi huttiiy” ning alohidagi shaklini yozamiz. Chunki “Re” oʻzidan keyingi harfga qoʻshilmaydi.

3-bosqich: Ularni oʻzaro bogʻlaymiz. Natijada quyidagicha bogʻlanish yuzaga keladi:

ط ا ر ح ← ط + ر + ح ← طرح

5. Ushbu sheʼriy taʼrifni ifodali oʻqing va savollarga javob bering.

“ZO” NE DEYDUR?

Menga ikki nom bermishlar,

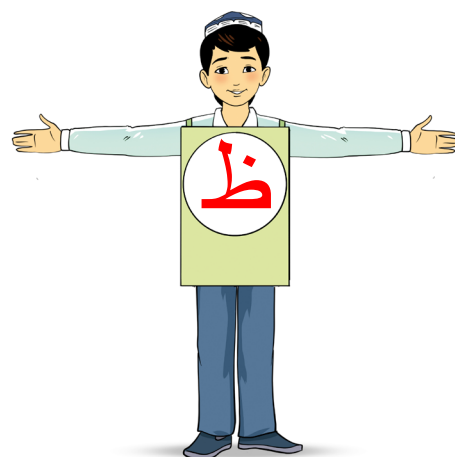
“Zo” hamda “Izgʻi” demishlar.

“To”ga oʻxshar deb suyurlar,

Nuqtalikdur deb qoʻyurlar.

Oʻxshashlik koʻp “Itqi” bilan “Izgʻi”da,

Ikkalasi turur satr chizigʻida.

Qomatimiz ham “Alif”dek sarbaland,
 Tikka turgan ketmon bizlarga monand.
 “Itqi” erur jonajonim,
 Abjadda to‘qqiz yuz sonim.
 Arabiy so‘zlarga xosman,
 Toping qay so‘zga asosman:
 Zohir-u zuhr-u zuhurot,
 Zolim-u zulm-u zulumat,
 Zarif-u zarf-u zarofat,
 Ta‘zim-u, a‘zam, azamat.

1. “Zo” (izg‘i) ona tilimizdagi qaysi tovushni ifodalaydi?
2. Uning satr chizig‘idagi o‘rni qanday?
3. U ishtirokidagi so‘zlardan misollar ayta olasizmi?
4. Uni she‘riyatda nimaga o‘xshatishgan?

6. Harfiy chistonni o‘qing va javobini toping.

Paydo bo‘lishdir ma’nosi
 Namoyonlik muddaosi.
 Oxirgi harfdan boshlaymiz
 Har harfga nazar tashlaymiz.

“Re” turardi so‘ngida
 “Hoyi havvaz” ham yonida,
 “Alif” bilan “Izg‘i”kelar,
 Xo‘sh, qay ism paydo bo‘lar?

7. Ushbu so‘zlar va gaplarni o‘qing. Mashq daftaringizga ko‘chirib yozing.

ضابط

ظهور

ظاهر

ظهرا

ناظر

نظاره

نظر

ضبط

نظارت انتظار.

ضابط ضبط ایتوچیدور

ظاہر جان و ناظر جان بینظیر

نظار تچیدیر . نظر ایشان جوده

زور یازوچی و نظریاتچیدیر

8. Ushbu soʻzlar va gaplarni eski oʻzbek yozuviga oʻgiring. Mashq daftaringizga koʻchirib yozing.

Nazariy, zobit, zohir, nazorat, intizor, benazir, nozir.

Zahro nazariyotchi edi.

Zuhra suvratni bir onda zuhur etdi.

Uyga vazifa.

“To” va “Zo” harflarining soʻzning turli oʻrinlaridagi shakllarini toʻrt qatordan yozing. Mashq daftaridan mazkur harflarga tegishli qismini toʻldiring.

12-SABOQ

ع TAYANCH BELGILI HARFLAR

Ayn

ع

' (a, i, u, o)

G'ayn

غ

G'

“Ayn”, “G'ayn” harflari:

- muttasil harflar;
- uning alohida va so'z oxiridagi shakllari satr chizig'idan pastga tushadi, so'z boshi va o'rtasidagi shakllari satr chizig'ida yoziladi;
- bir-biridan bitta nuqta bilan farq qiladi.

“Ayn”, “G'ayn” harflarining yozilishi:

alohida turganda:

ع

غ

so'z oxirida:

ع

غ

so'z o'rtasida:

ع

غ

so'z boshida:

ع

غ

O'zaro qo'shilishi:

عع

غغ

ع ع ع

غ غ غ

ع ع ع

غ غ غ

“AYN” HARFI

“Ayn” asosan o‘zbek tilidagi ayirish (tutuq) belgisini ifodalaydi.

“Ayn” arabcha portlovchi bo‘g‘iz tovushi bo‘lib u hozirgi tilimizdagi bir necha tovushlarni ifodalashga xizmat qiladi.

- 1) So‘z boshida kelganda, arabchadan tilimizga o‘zlashgan so‘zlarning ayrimlarida “a” tovushi sifatida talaffuz qilinadi va yoziladi. (Izoh: aslida, “Ayn” qisqa unlilarni ifodalovchi harakat belgilari bilan o‘zgarib turadi)

arab - عجب - ajib

- 2) Arab tilidan o‘zlashgan ba’zi bir so‘zlarda “i” tovushini anglatib keladi (kasra bilan)

ibrat - عبرت - iyd (hayit)

- 3) Arab tili orqali kirib kelgan ayrim so‘zlarda u(o‘)tovushlarini ifodalab keladi

uzr - عذر

- 4) Ba’zi so‘zlarda “o” tovushini ifodalaydi. Buning uchun yozuvda “Ayn”ga “Alif” qo‘shib yozilishi shart (عا)

odat - عادت - ojiz - عاجز

- 5) Hozirgi o‘zbek tilidagi (‘) tutuq belgisini ifodalab keladi

e’tiroz - اعتراض - ta’na - طعنه

Izoh: ba’zi so‘zlarda “Ayn” so‘z boshida va oxirida o‘z xususiyatlarini yo‘qotgan

عصا - hasa (aso) عيد - hayit (iyd)

دفع - daf (‘) نفع - naf (‘).

Mazkur so‘zlar asrlar davomida o‘z talaffuz xususiyatini yo‘qotib, o‘zbek tilining talaffuz qoidalariga moslashgan.

“Ayn” so‘z ichida yopiq bo‘g‘indan keyin kelsa, keyingi bo‘g‘inni oldingisidan ajratib turadi. Bu xususiyat hozirgi yozuvimizda tutuq belgisi (apostrof) orqali ifodalanadi

بدعت - bid'at

صنعي - sun'iy.

O'zbek tilidagi arab tili orqali kirib kelgan ayrim so'zlarda "Ayn" talaffuz qilinmaydi, yozilmaydi ham. Ammo bu so'zlar eski o'zbek alifbosida bitiladigan bo'lsa, "Ayn" harfi yozilishi shart

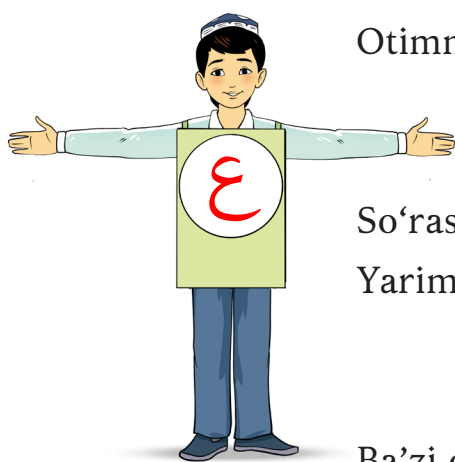
تابع - tobe(')

اختراع - ixtiro(').

Izoh: ilk o'rganuvchilar "Ayn"ning alohidagi shaklini "Hoyi huttiy"ning so'z oxiridagi shakli bilan chalkashtirib yuborishadi. Ularni farqlang.

1. Ushbu she'riy ta'rifni ifodali o'qing va savollarga javob bering.

"AYN" NE DEYDUR?

Shaklim ko'rib o'tirmangiz bilmayin,

Otimni so'rsangiz aytayin "Ayn".

O'ng-u so'ldan kelganlarda qo'limiz,

Yozuvda ham o'ziga xos yo'limiz.

So'rasalar shaklimiz ikki bo'lak;

Yarim halqa, yarmimiz misli etak.

Yarim halqa joyi satr ustinda,

Etak qismim esa satr ostinda.

Ba'zi o'quvchilar ko'zga ilmaslar,

"Ayn" hamda "He"ning farqin bilmaslar.

"Hoyi huttiy" bilan shaklimiz yaqin,

Lekin undan meni yaxshi farqlagin.

Domanamiz xatda deyarli bir xil,

Ust qismimda tafovut bor buni bil.

Unda qirradorlik, menda doira,

Yozganingda shunga qilgin rioya.

Sakkizinchi tayanch belgi ilkiman,

Ham harfman, ham ayirish belgiman.

“A” bilan “I” ifodasida hissam,
 “U” bilan “O” ifodasida qissam.
 Soʻzlarimni quloq berib tinglagin,
 Menga “Alif”, “Vov”-u, “Yoy” ni tenglagin.
 Endi esa qator soʻzlar bitayin,
 Toping, qanday vazifadadur “Ayn”?
 Ajz-u ojiz, adl-u odil,
 Arz-u oraz, aql-u oqil,
 Amal, omil, ilm-u olim,
 Umar, Usmon, jam’i olam.
 A’lochidur Abduvali,
 Men bilan boshlanur Ali.
 Atr-u attor, ham muattar,
 Urf-u orif ham maorif.
 Ishq-u oshiq hamda ma’shuq,
 Abdu, Obid ham ibodat.
 Aysh-u ishrat, umr, imorat,
 Iyd, aso bizdan iborat.
 Tayyor erurman bir damda,
 Ham Arab-u, ham Ajamda.
 Aslim turur arabiyda,
 Xizmatim bor ham turkiyda.

عاشق

1. “Ayn” harfi qanday tovushlarni ifodalashga xizmat qiladi?
2. Uni nimalarga qiyos qilish mumkin?
3. “Ayn” harfi qoʻlyozma manbalarda qaysi harfga oʻxshab ketadi?
4. “Ayn” harfi qaysi soʻzlarda ishtirok etadi?

2. Harfiy chistonni o‘qing va javobini toping.

Umr so‘zin o‘zagidan,
U “Ayn” ning bezagidan.
Bunyodkorlar himmatidan,
Quruvchilar xizmatidan.
Zohir bo‘lg‘usi bu kalom
Bilsin uni xos-u avom.
So‘z boshida turar “Ayn”

O‘tirmang tag‘in bilmayin.
Undan keyin kelar “Mim”
To‘g‘ri toparsiz balkim.
Qurdosh bo‘ldi “Alif” ham
Yuz o‘girdi “Re” shul dam.
Yakunida keldi “Te”
Qay so‘z bo‘ldi mujassam.

3. Ushbu so‘zlar va gaplarni o‘qing. Mashq daftaringizga ko‘chirib yozing.

عرب	عربستان	تعبر
عجب	عجبا	عجایات
عبارە	عبارت	تعجب
عرش	ر عنا وعدہ	عدد
دعوت	عصر	عبدو
عبادت	عنایت	عابد
عادت	عاجز	عاجزہ
سعد	سعادت	عار

عاریت طعنه عرض
 شریعت عرابه صنعت
 صناعت عدو عداوت
 عشرت . شاعر حضرت
 نوای شعر یازادی . اونی
 شعریت سلطانی دیب
 اتاشادی . عشوربای اوزی
 عریضه یازیب بیردی.
 عنایت آتا عطار او عطر
 و صابون ساتار ایدی .

4. Ushbu soʻzlar va gaplarni oʻqing. Mashq daftaringizga koʻchirib yozing.

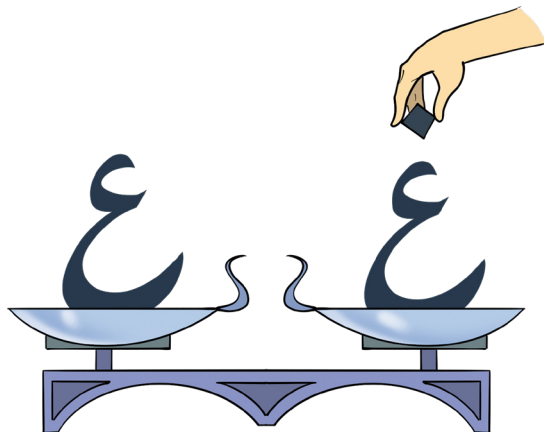
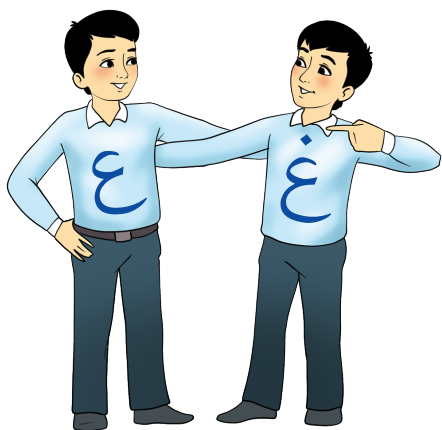
Soat, sanʼat, eʼzoz, itoat, asab, tabʼ, ojiz, isteʼdod, vaʼda, atr.
Surʼatjon surat chizadi.

Shoir shuuri sheʼriyatga asosdir.

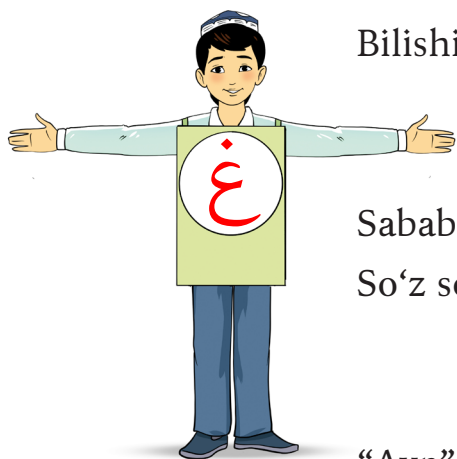
Raʼnoxon Arabiston diyori sari boradi.

Obid toat - ibodat etuvchidir.

5. Ushbu she'riy ta'rifni ifodali o'qing va savollarga javob bering.

“G‘AYN” NE DEYDUR?

Mening ismim “G‘ayn”derman,
Bilishingiz tayin derman,
Qo‘lyozmada chalkashtirib,
So‘z o‘rta “Fe”ga o‘xshatib.
Sabab – noaniq bitarlar,
So‘z so‘ngida “Xe” atarlar.
Siz bulardan bo‘ling ogoh,
Xato qilib qo‘ymang nogoh.
“Ayn” birlan ko‘kaldoshman,
“Fe” harfi bilan yondoshman.
Ammo farqim bor nuqtada,
U ham bo‘lsa-da bittada.
Boshim uzra bir kavkabi,
Jism-u qismim “Ayn” kabi.
Ikki qo‘llik, muttasilmiz,
Bir-birimizga ahilmiz.
G‘arib yig‘layur g‘urbatda,
G‘aniy aysh-u farog‘atda.
G‘aflat bandasidur g‘ofil,
G‘animat, ilmga shoshil.

1. “G‘ayn” harfi o‘zbek tilidagi qaysi tovushni ifodalaydi?
2. Uni nimalarga qiyos qilish mumkin?
3. “G‘ayn” ni qo‘lyozma kitoblarda qaysi harf bilan chalkashtirib o‘qishadi?
4. Uning ishtirokidagi so‘zlardan misollar topa olasizmi?

Izoh: hozirda “Q” harfi bilan yoziladigan so‘zlar eski o‘zbek tilida “G” tarzida talaffuz qilingan va yozilgan. Bu “Q” bilan tugovchi so‘zlarda ko‘zga tashlanadi.

Misol: achchiq - اچچىق achchig‘ - اچچىغ.

6. Harfiy chistonni o‘qing va javobini toping.

Ko‘p dostonlar o‘qigan,
Ham ertaklar to‘qigan.
O‘quvchi albat bilar,
Dastavval, “G‘ayn” kelar.

Undan so‘ng “Yoy” hamda “Re”
Jam bo‘lishibon bari.
Talpindilar “Ko‘k” tomon
Qay jonzot oti pinhon?

7. Ushbu so‘zlar va gaplarni o‘qing. Mashq daftaringizga ko‘chirib yozing.

بغیر باغبان تاغ غریب غرب
غیرت اوغری توغری تیغ
زاغاره غزات غاز تاغه جان
آغیز راغب اغنیا یاغ ساغ
رغبت آغیر غواص غربت

غیتچی غیت ایتادور . غنی

چاغیر ایچدی . غیرات اوچار

آتدور . غیرت آتاسخی انسان ایردی.

غاز تاغ ساری اوچوبدور . نادر

باغبان بغداد باغیدا سیر ایتادور .

غنی جان تور ت غازی توتیب

تندرد اونتا زاغارا نان یاپدی

غزاوات دینی اوروشدور .

غیرت جان چاغیر شرابدور دیدی .

تاغ دا غار ایچی دا اژدر بار .

8. Ushbu soʻzlar va gaplarni eski oʻzbek yozuviga oʻgiring. Mashq daftaringizga koʻchirib yozing.

Gʻoz, bagʻir, gʻaddor, gʻor, togʻ, begʻubor, gʻayrat, gʻoziy, bogʻbon, tigʻ.

Rogʻib Bogʻot sari yurdi.

Gʻani bobo Bagʻdod boradur.

Gʻarib har on gʻurbatda.

Gʻizo ovqatdur.

Uyga vazifa.

“Ayn” va “Gʻayn” harflarining soʻzning turli oʻrinlaridagi shakllarini toʻrt qatordan yozing. Mashq daftaridan mazkur harflarga tegishli qismini toʻldiring.

“GʻURABO” (gʻariblar) soʻzi qanday yoziladi?

1-bosqich: Soʻzdagi harflarni ayrim holda yozib chiqamiz:

غ و ر ا ب آ

2-bosqich: Ularni soʻzda kelish oʻrniga, bogʻlanish-bogʻlanmasligiga qarab izchil joylashtiramiz. “Gʻayn” ning soʻz boshidagi shaklini yozamiz. “U” qisqa unlisini tushirib qoldirib navbatdagi harfga oʻtamiz. “Re” ning bogʻlangan shaklini yozamiz. “Re” oʻzidan keyingi harfga qoʻshilmaydi. Shuning uchun keyin kelayotgan “Be” ning soʻz boshidagi shaklini olib, “Alif” bilan bogʻlaymiz.

3-bosqich: Natijada quyidagicha birikuv yuzaga keladi:

غ و ر ا ب آ ← غ + ر + ب + ل ← غ ر ب ا

13-SABOQ

ف TAYANCH BELGILI HARFLAR

Fe

ف

F

Qof

ق

Q

“Fe” va “Qof” harflari:

- muttasil harflar;
- “Fe” harfi satr chizig‘idan tushmaydi. “Qof” harfining alohida va so‘z oxiridagi shakllari satr chizig‘idan pastga tushadi;
- bir-biridan shakli va ustiga qo‘yiladigan nuqtalarning soni bilan farq qiladi.

“Fe” va “Qof” harflarining yozilishi:

alohida turganda:

ف

ق

so‘z oxirida:

ف

ق

so‘z o‘rtasida:

ف

ق

so‘z boshida:

ف

ق

O‘zaro qo‘shilishi:

فف

قق

فف

قق

فف

قق

1. Ushbu she'riy ta'rifni ifodali o'qing va savollarga javob bering.

“FE” NE DEYDUR?

“Fe” harfini ko'rganmisiz?

Holi ne, deb so'rganmisiz?

O'shal menman ikki qo'llik,

Muttasilman to'rt shakllik.

Aytay sizga shudir holim,

Boshim uzra bor bir xolim.

Satr ustinda tururman,

Qo'shnilarga qo'l berurman.

Fisq-u fasod fosiqdandur,

Fazl-u kamol fozildandur,

Farhod, Fotima faxriman,

“Qof”dan birmuncha farqliman.

Siz farqlang meni “G‘ayn”dan,

Hamda qardoshim “Ayn”dan.

So'zning o'rtasinda ular,

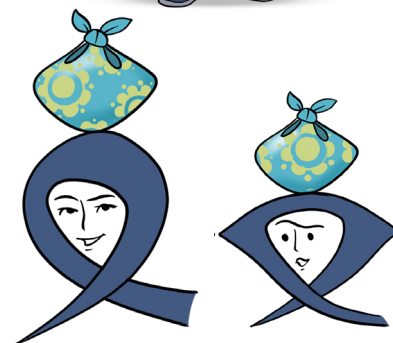
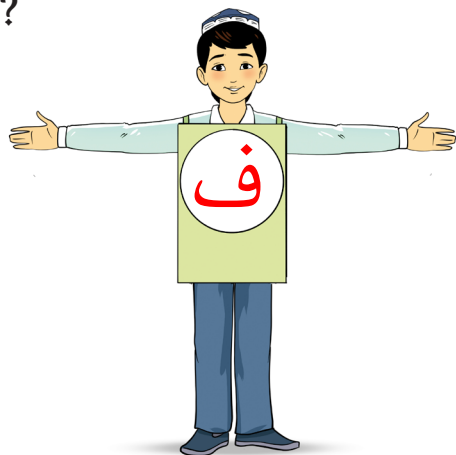
Uchburchak bo'lib yozilar.

Men esa dumaloqroqman,

Xushfe'llarga o'rtoqman.

Har narsaning bordir narxi,

“Fe”ning bordir “Qof”dan farqi.

1. “Fe” harfi o'zbek tilidagi qaysi tovushni ifodalaydi?
2. Uning so'z o'rtasidagi shakli bilan “G‘ayn”ning xuddi shu o'rindagi shakli orasida qanday farqi bor?
3. “Fe”ni nimalarga qiyos qilish mumkin?
4. “Fe” va “Qof” orasidagi ikkita farqni bilasizmi?

2. Harfiy chistonni o‘qing va javobini toping.

Asli ayriliq demakdir
Hajr g‘amini yemakdir.
Ayro tushgan sevar yordan
Hamda tug‘ilgan diyordan
Buning ma’nosin his etar,

So‘z boshida “Fe”ni bitar
“Re” kelib unga qo‘l tutar.
“Qof”, “Te” uzoqroqqa yitar
Bu so‘z ma’nosidir hijron
Bormi, bironta topag‘on?

3. Ushbu so‘zlar va gaplarni o‘qing. Mashq daftaringizga ko‘chirib yozing.

فتنه	تفت	افت	آفت	فراغت
فراش	جفا	صفا	صاف	
صنف	تصنف	صف		
صفرايى	ضعيف	ضعيفه		
طرف	اطراف	فرياد		
فنا	افغان	فغان	آفرين	
دفتر	فانوس	جفت	فريده	
نفع	فانى	فرهاد	فرد	
هفته	فخر	افتخار	فتح	فتاح

فاتح آفتاب فرخ شفاف
 شفا وفا عفت فردوس
 اونی فاش ایتدی فتاح شاه
 فرانسه نی فتح ایتدی آفتاب
 ضیاسی چهار اطرافنی یاروتار
 ایدی. ظفرجان صفر آیی
 اورتاسیدا سفر ساری یوز
 بوردی . افتخار آغا فدایی و
 شیدایی انسان دیر.

4. Ushbu so'zlar va gaplarni eski o'zbek yozuviga o'giring. Mashq daftaringizga ko'chirib yozing.

Iftitoh (ochilish), nafrat, fursat, forig', sof, daftar,
 zarf, zarif, zarofat, fan, dafn, farzand, ofat, sharaf,

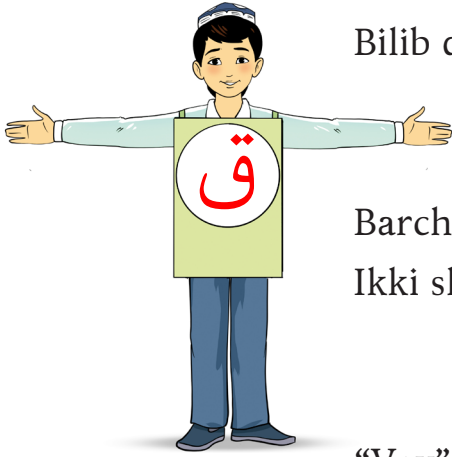
Sharofat atrofni yoritish uchun fonusni topdi.

Ashraf ota Farog'at uchun uch juft daftarni uzatdi.

Sharofjon tabiiy fan sohibidur.

5. Ushbu she'riy ta'rifni ifodali o'qing va savollarga javob bering.

“QOF”NE DEYDUR?

So'rsangiz bizni ham nasl,

Bilib qo'yinglar, muttasil.

Bizda bordur shakl to'rt xil,

Satrdan tusharmiz bilgil.

Barcha shaklimiz tushmasdur,

Ikki shaklga bu mosdur.

So'z oxiri yakka holat,

Satrdan tushadur albat.

“Vov” kapidur o'zak qismim,

“Nun” kapidur etak qismim.

“Fe”dan farqim bor nuqtada,

Chuqur yarim doirada.

Ikki nuqta boshimdatur,

Qilich, qalqon qoshimdatur.

Tartibim yigirma to'rttdur,

Oltin beshik ona yurttdur.

Qadr-u qiymatga qalqonman,

Qurb-u qurbatga qurbonman.

Qodir, qudratga qo'rg'onman,

Qahr-u qahhorga qironman.

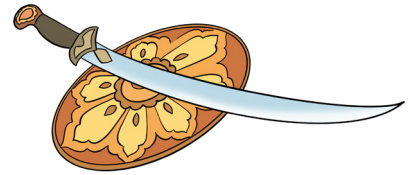
Qing'ir, qallobga qopqonman,

Qardoshlarga qadrddonman.

O'qimoq shogirdga farzdur,

O'rgatmoq ustodga qarzdur.

قيلچ

قلتان

1. “Qof” ona tilimizdagi qaysi tovushni ifodalaydi?
2. “Qof”ning “Fe”dan farqli ikki jihatini bilasizmi?
3. “Qof” ishtirokidagi qanday so'zlarni bilasiz?

6. Harfiy chistonni o‘qing va javobini toping.

“Qof”, “Alif” bir qirg‘oqda
To‘rtta harf ikkinchi yoqda
Bog‘langanlar bo‘lib mute

“Be”, “Lom”, “Yoy” hamda “Te”
Birlashsa gar ikki sohil
Qay so‘z paydo bo‘lar, bil.

7. Ushbu so‘zlar va gaplarni o‘qing. Mashq daftaringizga ko‘chirib yozing.

فار قاجاق قاتيق قايقاق
قايقان قادر قدرت
عقد اقتدار قان قرينداش اقرار
فيزيق فرار برقرار حق
حقايق حقيقت حقير
حقارت تحقير فقير فقرا
قهر قهار قدر قيراق قداق
بيرااق قدردان قند
نقد تنقد فروق فيروق

قایچی. قرداش آغا قازیقنی
قاقدی. قاربابا قار آستیدا یارقین
قار اوستیدادور. چین عاشق
عشق اوتیدا یانوجیدور. قویاش
شرقدن چیقیب غربدا باتادور.
صادق اوقیتغوچی غافر ایسه
اوقیتغوچیدور. قیسر قیز
قاواغیدن قار یاغاردی
او قتیق خفه جهلدار ایدی
قادر آتا قردان انسان ایدی.
قدرت قرشی شهری ساری یوردی.
قویان قدوق دن قیر غاقغه چیقدی.

8. Ushbu soʻzlar va gaplarni eski oʻzbek yozuviga oʻgiring. Mashq daftaringizga koʻchirib yozing.

Aqrabo, qiroat, Qurʼon, qabr, toqat, ovqat, oqibat, fuqaro, qoshiq, qoʻshiq, aqrab, qabohat, qanoat, qodir, qunduz, qaroq, charogʻ, qad, pichoq, quchoq, oqibat, yongʻoq, shafaq, gʻarq, qazo, taqozo, firoq, farq, furqat.

Qayiqchining qayigʻi qirgʻoqqa chiqdi.

Qurbon ogʻa toʻqqiz qadoq qand sotdi.

Osmonda chaqin chaqdi. Qahraton qishda quyuq qor yogʻardi.

Uyga vazifa.

“Fe” va “Qof” harflarining soʻzning turli oʻrinlaridagi shakllarini toʻrt qatordan yozing. Mashq daftaridan mazkur harflarga tegishli qismini toʻldiring.

“QADRDON” soʻzi qanday yoziladi?

1-bosqich. Soʻzdagi harflarni ayrim holda yozib chiqamiz:

ق ا د ر د ا ن

2-bosqich: Ularni soʻzda kelish oʻrniga, bogʻlanish – bogʻlanmasligiga, yozilish yoki tushib qolishiga qarab ketma-ketlikda izchil joylashtiramiz. “Qof” ning soʻz boshidagi shaklini olamiz. “A” qisqa unli boʻlgani uchun tushirib qoldiriladi. “Dol” harfini bogʻlangan shaklini yozamiz. Ulardan keyin kelayotgan “Re”, “Dol”, “Alif” ning alohidagi shakli yoziladi, sababi munfasil harflar yondosh kelganda oʻzaro bogʻlanmaydi. “Nun” harfi soʻz soʻngida kelayotgan boʻlsa ham uning soʻz oxiridagi shaklini yoza olmaymiz. Chunki undan oldingi munfasil harf qoʻl bermayapti. Demak, uning alohidagi shakli yoziladi.

3-bosqich: Harflarni oʻzaro jamlaymiz. Natijada quyidagicha birikuv yuzaga keladi:

ق ا د ر د ا ن ← ق + د + ر + د + ا + ن ← ق ا د ر د ا ن

14-SABOQ

ک TAYANCH BELGILI HARFLAR

Kof

ک

K

Gof

گ

G

“Kof” va “Gof” harflari:

- muttasil harflar;
- satr chizig‘idan tepada yoziladi;
- bir-biridan ustidagi chiziq (aslida uchta nuqta bo‘lgan, keyinchalik parallel chiziq qilingan) bilan farqlanadi;
- qo‘lyozma manbalarda “Kof” harfi “Gof”ning ham vazifasini bajargan.

“Kof” va “Gof”ning yozilishi:

alohida turganda:

ک

گ

so‘z oxirida:

ک

گ

so‘z o‘rtasida:

ک

گ

so‘z boshida:

ک

گ

O‘zaro qo‘shilishi:

ککک

گگگ

ککک

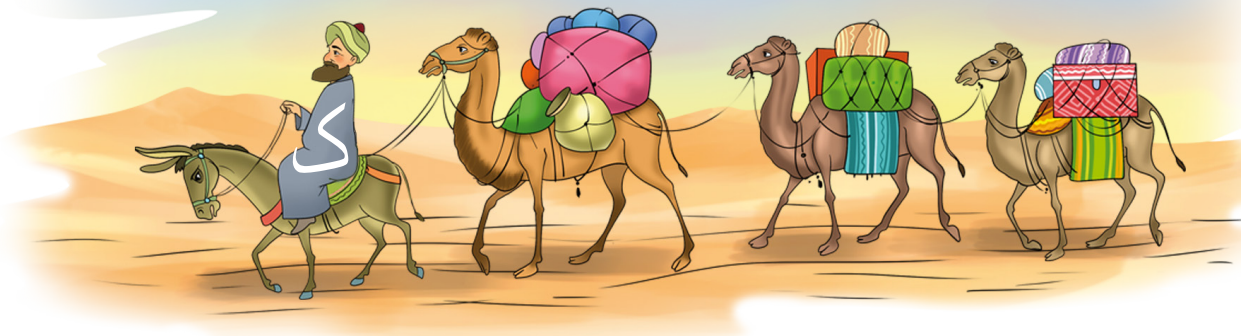
گگگ

ککک

گگگ

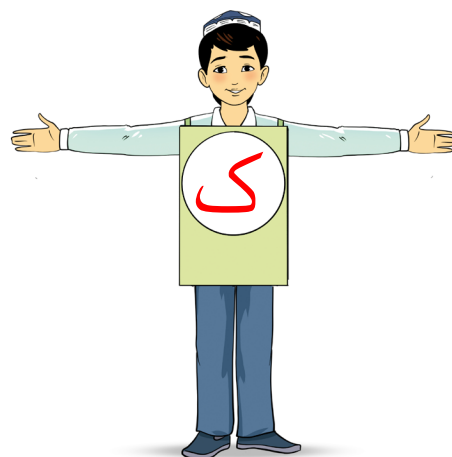
1. Ushbu she'riy ta'rifni ifodali o'qing va savollarga javob bering.

کروان

“KOF” NE DEYDUR?

“Kof”deb nom berdilar bizga,
Kamtar kalom aytay sizga.
Inim “Gof” bilan ikkimiz,
O’ninchi tayanch belgimiz.
Muttasillar-la inoqmiz,
Munfasillardan yiroqmiz.
To’rt shaklimiz mavjud erur,
Satr ustinda tayyor turur.
Kamtar kamolot kasb etar,
Manman zavolotga ketar.
Komim erur komronlik,
Karvon uzra sorbonlik.
Katta bo’lsam deb o’yladim,
Uch “Alif”ni qo’sh joyladim.
Sorbonlik nasib etmadi,
Kosib kibar kasb etmadi.
So’ng kamtarlikni ko’rk bildim.
Kibr-u takabbur tark qildim.

1. “Kof” harfi qaysi tovushni ifodalaydi?
2. Uning shaklini nimalarga o‘xshatish mumkin?
3. “Kof” ishtirokidagi so‘zlardan misollar keltira olasizmi?

2. Harfiy chistonni o‘qing va javobini toping.

Mukammallik belgisi u

Kamolotning ulgisi u.

U inson ta’rifida,

U bashar tavsifida.

“Kof”, “Alif” bir tomonda

“Mim”, “Lom” ikkinchi yonda

Kelib qo‘shilgani “jon”da

Toping endu shu onda.

3. Ushbu so‘zlar va gaplarni o‘qing. Mashq daftaringizga ko‘chirib yozing.

كر كار فكر تفكر كفت

كاتب كتاب اكبر تكبر كسب

كاسب كاسه كباب كوك كتك

ايتاك ايچكى ايشاك ذكر

تذكيره ذاكر كروانباشى

چيريك تركستان كتابت كاسب

کتاب اوقیشنی کسب ایتیش انسان
ادراکی ذهن قنت و اراده
سیدادور. ذاکر جان تون و کون
خدا یادینی ذکر ایتیب فکر و شکر
ایتیشنی خوش کوراردی. چاکر
خطادین تا خراسان ساری چیریک
قوشین تارتیشنی ایستادی. تیریک
انسان ایرک اوچون کوراشادی.
احدجان اکه دنیانی ترک ایتیب
کیتدی. اکبرجان اکه هر کونی
کباب یشنی یخشی کورادی .

4. Ushbu soʻzlar va gaplarni eski oʻzbek yozuviga oʻgiring. Mashq daftaringizga koʻchirib yozing.

Kabutar, etik, tekin, sekin, aka-uka, kotib, kitobat, terak, bukri, kosa, askar, kerak, kasofat, harakat, barakat, katta, aksariyat, kasaba, sokin, kent, chirkin, danak, shukrona, takror, ark, tark, kor, kozib, kazzob, kent, kashshof, Kaʼba, Kabir, Kubro, bitik.

Erkaboy kitob oʻqiydi. Erkin ekin ekibdur.

Davron aka shahardan chiqib ketdi. Akbar esa ukasini kutib oʻtiribdur.

“Karam” soʻzi qanday yoziladi?

1-bosqich: Soʻzdagi harflarni ayrim holda yozib chiqamiz:

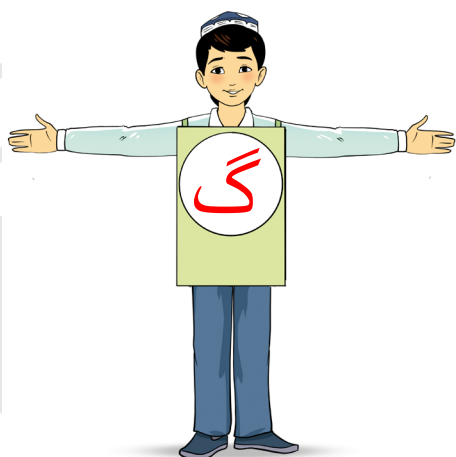
ك ا ر ا م

2-bosqich: Soʻzda kelish oʻrniga, bogʻlanish-bogʻlanmasligiga qarab ketma-ket joylashtiramiz. “Kof” ning soʻz boshidagi shaklini, soʻngra “Re”ning unga bogʻlangan shaklini yozamiz. Soʻzdagi ikkita “A” unlisi tushirib qoldiriladi. “Re” harfi oʻzidan keyin kelgan harfga boʻgʻlanmasligi uchun “Mim” ning alohidagi shaklini yozamiz

3-bosqich: Natijada quyidagicha birikuv yuzaga keladi:

ك ا ر ا م ← ك + ر + م ← كرم

5. Ushbu sheʼriy taʼrifni ifodali oʻqing va savollarga javob bering.

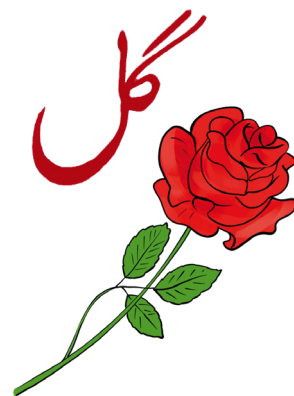
“GOF” NE DEYDUR?

Bizga “Gof”deb nom berdilar,
“Kof”ga koʻkaldosh dedilar.

Forsiy harf-toʻrtovlon edik,
Alifboga keyin kirdik.

Qaysi deb soʻrsang aytarmen,
“Pe”, “Chim”, “Je”lar hamda menman.

To'rtovlon ham uch nuqtalik,
 Farqimiz yo'qdur unchalik.
 Oldin uch nuqta "Gof" ga qo'yilg'on,
 Ondin so'ngra bitta chiziq qiling'on.
 Oqibatda ikki chiziq muqobil,
 Aytayin kamina nelarga qobil.
 Sen bularni yaxshi o'qib, puxta bil,
 Asli naslimdurur angla muttasil.

Bordur mening ikki do'stim,
 "Kof"ga o'xshash bo'y-u bastim.
 Satrda to'rt ko'rinishim,
 Parvozga shaydur turishim.
 Gulgun gulobda borman,
 Goh gulxan, goh gulnorman.
 Gul ilmdir, men bir gulzor,
 Siz gulchin, menchi, giriftor.
 Charxi gardundur bir guzar,
 Derlar: "O'qiganlar o'zar".

1. "Gof" ona tilimizdagi qaysi tovushni ifodalaydi?
2. U "Kof"dan nimasi bilan farqlanadi?
3. Eski o'zbek alifbosiga forslar tomonidan kiritilgan harflar nechta? Ularni sanang.
4. "Gof" ishtirokidagi so'zlarga misollar keltira olasizmi?

2. Harfiy chistonni o'qing va javobini toping.

Zimmasida turarmish,
 Ham bo'yniga olarmish,
 Shu so'zlarga ma'nodosh
 Qaysi so'z-u harf yondosh.
 "Gof" "Re"ga qo'lin berdi
 "Dol" ham kelib ko'krak kerdi.

Ne bo'ldi, axir, yakun?
 Nihoyada turar "Nun"
 Topganning umri uzun,
 Bo'lsin qaddi ham mavzun,
 Rizqi ham bo'lsin butun.

3. Ushbu soʻzlar va gaplarni lotin alifbosiga oʻgiring.

جنگ گردن گرداب
برگ گپ گرنگ جنگچی
اگر گنچ گراو چنگ
گنجینه خزینه دفینه

4. Ushbu soʻzlar va gaplarni eski oʻzbek yozuviga oʻgiring. Mashq daftaringizga koʻchirib yozing.

Girdob, gajak, gardish, tarang, gashtak, gird,
giriftor, teng, eng, tang, garang, rangin, gugurt.

Oʻqigan oʻzar. Gardan boʻyin deganidur.

Gadoning dushmani gadodur. U oʻz jihozini garovga qoʻygandi.

Digar digar, jigar jigar ast degani begona begona, oʻzingniki oʻzingnikidir degani.

Gapdon yigit kengroq guzardan oʻtdi.

Uyga vazifa.

1. “Kof” va “Gof” harflarining soʻzning turli oʻrinlaridagi shakllarini toʻrt qatordan yozing.
2. Mashq daftaridan mazkur harflarga tegishli qismini toʻldiring.

گنجه بیک نینگ گنجی

گنجه بیک سوزگا چیچن گپدان
یگیت ایردی گپ بابیدا گراو
اویناسانگیز یوتقازیب قویسانگیز
کیراک گردنیدا براوگا بیرادیگان
باسیب قویگان گنجینه یاکی یرگا
قازیب بیکیگان دفینه سی یوق
اونینگ بار یوغی اوزگادن فرقی
گپگا اوستا ایکانی اونگا دوپی
کیگیزیشیدور

15-SABOQ

“LOM” va “MIM” HARFLARI

Lom	ل	L
Mim	م	M

“Lom”, “Mim” harflari:

- muttasil harflar;
- alohida va soʻz oxiridagi shakllari satr chizigʻidan pastga tushadi;
- bir-biridan shakli va ifodalaydigan tovushi bilan farq qiladi.

“Lom” va “Mim” ning yozilishi:

alohida turganda:

ل
م

soʻz oxirida:

ل
م

soʻz oʻrtasida:

ل
م

soʻz boshida:

ل
م

Oʻzaro qoʻshilishi:

لل
مم

للل
ممم

للل
ممم

1. Ushbu sheʼriy taʼrifni ifodali oʻqing va savollarga javob bering.

“LOM” NE DEYDUR?

Mendan ham eshiting bir necha kalom,
Muttasil harf tururman ismim esa “lom”.

Shakl-u shamoyilim go‘yo qarmoqdek,
Yo bukilgan ul ko‘rsatkich barmoqdek.

Oqil bo‘lsang, aql bulog‘idan ich,
Ba‘zilar aytadur: “Lom”misli cho‘mich.

“Lom”ning qanday yozilishin bilib ol!
Men ayturman qulog‘ingga ilib ol.

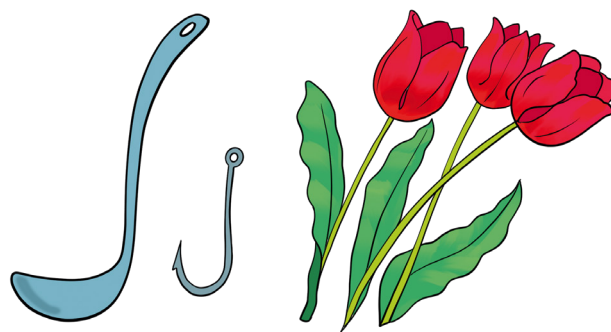
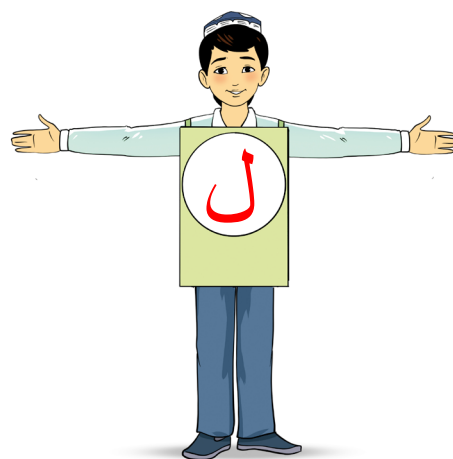
Satr uzra yozgaysen avval “Alif”ni,
Sifatlarin bilgin har bitta harfni.

So‘ngra qo‘shgin “Nun”ning etak qismini,
Qarangki, chizibsiz “Lom”ning jismini.

El-u ulus salomatdur botirdan,
“Nun”ga monand qismim tushar satrdan.

Bol-u iqbol, bolada,
La‘li lab-u lolada.

O‘tloq, yaylov, dalada
Men borman ulug‘ qal‘ada.

1. “Lom” harfi ona tilimizdagi qaysi tovushni ifodalaydi?
2. “Lom” harfini nimalarga qiyos qilish mumkin?
3. U ishtirok etgan so‘zlarga misollar keltira olasizmi?
4. “Lom-mim demadi” iborasini qanday izohlaysiz?

2. Harfiy chistonni o‘qing va javobini toping.

Go‘zallikda bebaho,
Bilag‘on, misli daho.
Ko‘rsangiz gar rasmini,
Aytarsiz darhol ismini.
“Lom-alif” kelar chirmashib

“Be”, “Re” ham tog‘lardan oshib.
Endi “Xon”ni unga qo‘shib,
O‘qib ko‘ring-chi qaynab jo‘shib.
Qanday ism bo‘lar paydo,
Dilbarlikda huvaydo?

3. Ushbu soʻzlar va gaplarni oʻqing. Mashq daftaringizga koʻchirib yozing.

لابر ليلك آغير بلاغت

دلاور بالچي دلداره

بلبل بيلاک تيلاک

ايلچي طلا آلتون

بلچيق فعال فعاليت

لگنبردار لب طلبه

ليلي گلچين دلربا

لاله پيالہ لاچين جاهل

جهالت لذیذ دلبر

دخلكدار داخل خال

خالددار خیال سورگانچه

نهال او تقاز ارداری.

عشق آتشیدا یانگان

قیس نینگ دلیداگی

آه و ناله قلبیداگی

اضطرار ابلار لیلی نینگ

وصالی اوچون ایدی. آنا

وطن نی سیویش و اونی

ارداقلاش وجدانى برچ.
 آنه يورت تقديريگا
 دخدارليک تويغوسيگا
 صادقليک اصل جسارتيدير.

4. Ushbu soʻzlar va gaplarni eski oʻzbek yozuviga oʻgiring. Mashq daftaringizga koʻchirib yozing.

Latofat, lazzat, sulh, soliq, baliq, tilshunos, olim, ilm, bilim, aql, oqil, bol, iqbol, istiqbol, xalq, xaloyiq, olchoq, lison, lutf, lochin, libos.

Talabalar eski oʻzbek alifbosini oʻrganishga ixlos, eʼtiqod va qiziqish bilan kirishdilar. Ushbu yozuv koʻp asrlik tarixning kalitidir. Aʼlo baho bilan yutuq va gʻalabaga erishish zarur. Bu oliy niyatlar sari intilish xayrli ishdur. Uchinchi Uygʻonish davrining bunyodkorlari ana shunday fazilatlarga ega boʻlishi kerak.

“LAFZ” soʻzi qanday yoziladi?

1-bosqich: Soʻzdagi harflarni ayrim holda yozib chiqamiz:

ل ا ف ظ

2-bosqich: Soʻzda kelish oʻrniga, bogʻlanish - bogʻlanmasligiga qarab izchil joylashtiramiz. “Lom” ning soʻz boshidagi shaklini yozamiz. “A” qisqa unlisini tushirib qoldiramiz. “Fe” ning soʻz oʻrtasidagi shaklini yozamiz. “Zo” ning soʻz oxiridagi shaklini yozib, oʻzaro bogʻlaymiz.

3-bosqich: Natijada quyidagicha birikuv yuzaga keladi:

ل ا ف ظ ← ل + ف + ظ ← لفظ

5. Ushbu she'riy ta'rifni o'qing va savollarga javob bering.

“MIM” NE DEYDUR?

Aytar bo'lsam ismim “Mim”,
Bilmasangiz yo'q tinchim.

Tayanch shakl emasman,
Nuqta lozim demasman.

Maktab-u ma'rifat ila ma'rufman,
Mudarris, muallim ila masrurman.

Meni o'zga harflardan,
Farqlashingiz tuzukdir.

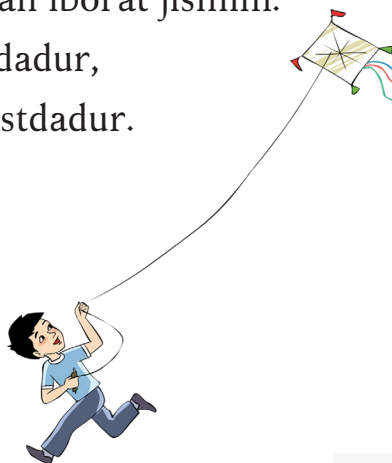
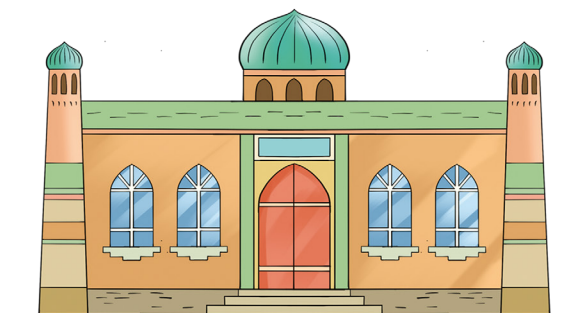
Ko'rganlar derlar, “go'yo”,
Ip bog'langan uzukdir”.

Mehrim ustun ulug' xalqqa
O'zak qismim misli halqa.

Qilqalam xattotlar ajab eplarlari,
Dumaloq qismimga siyoh chaplari.

Tashbeh-pista dahan, “Mim” esa ismim,
Dumaloq ham dumdan iborat jismim.

Yoshlikdagi dumlik varrak esdadir,
Dum qismim satrdan doim pastdadir.

1. “Mim” harfi ona tilimizdagi qaysi tovushni ifodalaydi?
2. Uni nimalarga o'xshatish mumkin?
3. “Mim” harfining alifbodagi boshqa harflarga o'xshamagan jihatlari nimalardan iborat?
4. “Mim” ishtirok etgan maqollardan topib, eski o'zbek alifbosida yoza olasizmi?

6. Harfiy chistonni o‘qing va javobini toping.

Qimmatbaho taqinchoq,
Qizlar ismiga munchoq.
Uni xush ko‘rishadi
Ismini qo‘yishadi.
Avvalida kelar “Mim”
“Re” topar asta qo‘nim.

“Jim” - u “Alif” hamda “Nun”
Bo‘lib bari bir butun
Ma‘no bilan ham mazmun
Yig‘ilgan paytda shu kun.
“Hoyi havvaz” keldi yetib,
Suluv qizning ismin bitib.

7. Ushbu so‘zlar va gaplarni o‘qing. Mashq daftaringizga ko‘chirib yozing.

ماهر	مهارت	مات	شهرت
مشهور	علم	تعليم	معلم
معلوم	عالم	عمر	عمارت
محمد	محبت	حمد	حامد
احمد	ملازم	لوازم	لازم
ملت	امت	همت	مروت
منور	مرجانه	لال	مثال
تمثال	مربا	مثنوى	مجنون

مرحبا مناجات جميله
جمال امران ارمان درمان.
مدرس محمود مدرسه دا و
مكتبدا فصاحت و كتابتچىلىك
فنلاريدن علم طالبلاريگا هر
كونى درس بيرماقدا همده
نظري معلومات بيريب مهيم
عملي مشغولاتلار اوتكازيب
بارماقدا ايدى.

8. Ushbu so'zlar va gaplarni eski o'zbek yozuviga o'giring. Mashq daftaringizga ko'chirib yozing.

Mahkama, hokimiyat, mardon, muhtasham, mustahkam, mirob, malomat, mahorat, matonat, madad, mardum, mamlakat, malohat.

Maktab ma'rifat va ma'naviyatning o'chog'i. Ta'lim va tarbiya orqali inson qalbiga yo'l olinadi. Mamlakatimizning istiqboli kelajak bunyodkori bo'lgan yoshlarning o'z oldiga qo'ygan maqsadlari bilan chambarchas bog'liq.

Minbar sari ming bir qadam borligini bilgan voiz muloqotning kaliti nutq bilan, muomalaning kaliti xulq bilan ekanini yaxshi mushohada etib, mukammal

mulohaza qiladi. Mardlik, mardumning manfaati borasidagi matonat-mangulikning muhriga mezon.

Muallimlik fidoyilikni, mehr-oqibatni talab etadi. Muruvvatli insonlarni mardum, mudom qadrlab kelgan. Matonatli mehr-muhabbatli insonlarda oila qayg'usi va Vatan tuyg'usi bo'lishi muqarrar.

Mahoratli muallim o'z shogirdlarini mukammal va komil inson bo'lib yetishishini orzu qilib, ularga ta'limiy va tarbiyaviy mehr ozig'ini beradi.

Uyga vazifa.

“Lom” va “Mim” harflarining so‘zning turli o‘rinlaridagi shakllarini to‘rt qatordan yozing. Mashq daftaridan mazkur harflarga tegishli qismini to‘ldiring.

“MAJNUN” (jinni) so‘zi qanday yoziladi?

1-bosqich: So‘zdagi harflarni ayrim holda yozib chiqamiz:

م ا ج ن و ن

2-bosqich: Ularning so‘zda kelish o‘rniga, bog‘lanish-bog‘lanmasligiga qarab izchil joylashtiramiz. “Mim” ning so‘z boshidagi shaklini yozamiz. “A” qisqa unlisini tushirib qoldiramiz. “Jim” har ikkala tomonidan bog‘lanadigan muttasil harflardan bo‘lgani uchun uning so‘z o‘rtasidagi shaklini yozamiz. “Nun” ning ham so‘z o‘rtasidagi shaklini yozamiz. “U” cho‘ziq unlisini ifodalovchi “Vov” ning bog‘langan holatini olamiz. So‘z oxirida kelayotgan “Nun” ning alohidagi shaklini yozamiz. Chunki, “Vov” o‘zidan keyin kelgan harfga qo‘shilmaydi. Ularni o‘zaro bog‘laymiz.

3-bosqich: Natijada quyidagicha birikuv yuzaga keladi:

م ا ج ن و ن ← م + ج + ن + و + ن ← مجنون

Harflar imlosi bo'yicha yakuniy mashq va topshiriqlar

1-mashq. ﺍ shakliga ega harflarning soʻz oʻrtasidagi koʻrinishiga uchtdan misol toping va ular ishtirokida gap tuzing.

2-mashq. Nuqtalari ustiga qoʻyiluvchi harflarni ajratib yozing. Ularni qatnashtirgan holda gaplar tuzing.

3-mashq. Nuqtalari ostiga qoʻyiluvchi harflarni ajratib yozing. Ular ishtirokidagi soʻzlardan topib, arab alifbosi asosida oʻz tartibi bo'yicha yozib chiqing.

4-mashq. Bitta nuqtali harflar asosida soʻzlar yasang.

5-mashq. Ikkita nuqtali harflarni ajratib yozing. Ular ishtirokida soʻzlar tuzing.

6-mashq. Uch nuqtali harflarni ayrim holda yozing va ularni taʼriflang.

7-mashq. Nuqta ishtirokisiz yasaladigan harflarni yozing. Ularning xususiyatlari haqida maʼlumot bering.

8-mashq. ﺥ shakliga ega harflarning soʻz oxiridagi koʻrinishiga ikkitadan misol toping. Ular asosida gap tuzing.

9-mashq. ﻉ shaklidagi harflarning soʻz boshidagi koʻrinishga ikkitadan misol toping va ular ishtirokida gap tuzing.

10-mashq. ﺱ ﺹ ﻁ shaklidagi harflarning alohida va soʻz oxiridaigi koʻrinishlariga ikkitadan misol toping va ular ishtirokida gap tuzing.

11-mashq. ﻉ ﻑ ﻙ shaklidagi harflarning soʻz oʻrtasidagi koʻrinishlariga uchtdan misol topib ularni qatnashtirgan holda gap tuzing.

12-mashq. Quyidagi harfiy birikmalarning ost-ustiga nuqtalarni qoʻyib soʻzlar hosil qiling. Ular asosida bir nechta sodda gap tuzing.

باب حان اورار ادا حرا

13-mashq. Quyidagi jummalarga tegishli nuqtalarni qo'yib chiqsangiz, o'zbek xalq maqol va hikmatli so'zlaridan ayrimlarini o'qiysiz.

آداب اسان سگ ريت رسي
اوسا ماريدا فولسكي اوسا ماريدا سلسكي سي
محسي ماله نورگا ماريار ماما ماله نورگا
آب بولسگ حامارس اب بولسگ فامارس
سل نورادي سل نورادي آلس هم عرس
هم آما دلک و مراد لک هم اوسلان
سوردن سورسگ مرمي مارا و سرائلي رحى مار
آما نورسگ آلس سسگ
اومسي نور آدمي سور مرهلى فلار
عمال سگ سرسه سي رور عارسک مرسي
اوسا ديلملى ساگرد علملى بولار

14-mashq. Mazkur jummalarga tegishli nuqtalarni qo'yib chiqsangiz, o'zbek xalq topishmoqlaridan ba'zilarini o'qiysiz.

سر عجاب اسسجاء الحى دائم مسجاء
سماس سره سگدار مسكبه **رادیو**
مول آما مسر اسك آچار
سكلى او حسار اورامه دائم نومار سورامه
عمل اسماس مامادى ارى اسماس حمادى
سلسر عمل اور گامار **کتاب**
سرلى سان الحى نومان **قلم**
مهان كىلدى بوگورب ماردى مولى گا
حسب لى نى اويدى **پياله**
اسك آرماسى دار سلى ماعلس
مل مامار **سپورگى**

15-mashq. Ushbu harfiy shakllarga tegishli nuqtalarni qo'yib chiqsangiz, sharq mutafakkirlari hikmatlarining asl holatini tiklaysiz.

عبدالرحمان جامی

قط فایده سی سگاد کان علم بی
آئس کراک ضرور سر سگاملاں آجماں لایم
مصالحی طب همه گاملا مصالحی و ما

ابوعلی ابن سینا

اگر هواد احک و یو یوں
بولماسه ایدی کسی مسک سل ماساگان
بولار ایدی حکم سگ اوج مورالی مار

بولار سور گناه و ابع دور

ابو یحسان بیرونی

او یو فالگایدا سلسادی بوگون سگ
حاره سسی کور س ابرماکا احصاحی
مالماگان کسی عطلی دور

علیشیر نوائی کسمکہ مالعاں سوری سروگا
 بوکلا گای اور مارا بوری ماعکا بولادی
 آرکسہ مالعاں ہم اولوع گناہ دور آرکسہ
 رھر ہم حلاک ملوچدور صر دردگا حارہ
 اور وجود سگ بکر املا گل طرہ اسرار س اور ولس
 اساکل حلاققہ کور ماقلب سوا اور سگ
 روا کور ما کاسی روا آملار آماعی اسرار دور
 روصہ حب حسان ماعی روصہ ماعی وصالس
 اسرار اساک بول آماک آماعی سرائی
محمود خواجہ بجدی اور یادں معانی کومار سگ
 نور کسان مالہ لاری علم سر قوماسکر لار
(وصیت نامہ دن)

16-SABOQ

HARFIY QO'SHILMA VA HARAKATLAR

Harfiy qo'shilmalar (ligaturalar). Eski o'zbek tili yodgorliklarida harflarni qo'shib yozish san'ati mavjud bo'lib, bundan ayniqsa, nasta'liq yozuvida keng foydalanilgan.

Lom-u alif:	لا (nasx xatida);	لا (nasta'liq xatida);
Kof-u alif:	كا (nasx xatida);	كا (nasta'liq xatida);
Gof-u alif:	گا (nasx xatida);	گا (nasta'liq xatida);
Kof-u lom:	كل (nasx xatida);	كل (nasta'liq xatida);
Gof-u lom:	گل (nasx xatida);	گل (nasta'liq xatida);

1. Ushbu so'zlarni o'qing. Ligaturalarning bog'lanishiga e'tibor qiling.

کاکل
توکل
پیکان

گلدار
بیکا
گام

Harakatlar tilshunoslikda diakritik belgilar deb yuritiladi. Arab yozuvida qisqa unlilar harakatlar bilan ifodalanadi.

FATHA – qisqa “a” unlisini ifodalaydi.

KASRA – qisqa “i” (e) unli tovushlarini ifodalaydi.

ZAMMA – qisqa “u” (o‘) unlilarini ifodalaydi.

Fatha (zabar, ustun)		“a”
Kasra (zer, ostin)		“i”(e)
Zamma (pesh, utur)		“u”(o‘)

“HARAKATLAR” NE DEYDUR?

“Harakatlar”deydi, bo‘ling salomat,

Ikkinchi ismimiz biling “alomat”.

Vale vazifamiz bilmasdan turib,

Chekib yurmang tag‘in afsus, nadomat.

Anglashilmas bizsiz qisqa unlilar,

So‘raydursiz, bizlar qaysi belgilar?

Bilib olmog‘i shart avval hammaning,

Xislatlarin “Fatha”, “Kasra”, “Zamma”ning.

Afsuski, ko‘p kitoblarda mardudmiz,

Ammo Qur‘on va Hadisda mavjudmiz.

Anglasangiz bizni to‘g‘ri o‘qirsiz,

Aks holda turfa yolg‘on to‘qirsiz.

O‘rgan, - deya bizlar qilarmiz xitob,

O‘rnimizdur bizning muqaddas kitob.

Uch qadrdon o‘g‘lonmiz bizlar asli,

“A”, “I”, “U” ning doimiy ifodasi.

Yo'l belgisin bilmasa gar haydovchi,
Adashishi tayin, hatto yo'lovchi.
Belgilarga gar rioya qilmasa,
Vazifasin alarning xo'b bilmasa,
Yo'lda sodir bo'lg'usidur falokat,
Ne falokat, balki bo'lur halokat.
Bilmasangiz bizga yetar xo'b zarar,
Shuning uchun qiymatli biz belgilar.
Bizni bilmaganlar yo'ldan ozibdur,
Shul bois bilmoqlik amri vojibdur.

1. Ushbu she'riy ta'rifni ifodali o'qing va savollarga javob bering.

“FATHA” NE DEYDUR?

“Fatha”durman men arabiy lisonda,
“Zabar”durman go'zal forsiy zabonda.
“Ustun” atabdurlar turkiy tomonda,
Doimo bo'lgaysiz eson-omonda.
Shartli belgim kichik chiziq,
Bilmasang o'rnim yutqiziq.
Harf ustinda tuturman joy,
Qo'yib qo'ymang meni bejo(y).
Qisqa “a” ning ifodasi,
“Fatha”ningdur vazifasi.
Bularga bering e'tibor,
Qay harf ustida o'rnim bor:
Sharbat-u shabnam-u sharaf,
Talab-u tal'at-u taraf.
Farzand-u faraxbaxsh, falak,
Maktab-u mamlakat, malak.
Latofat-u, lab-u, laylak,

Karam kerak ham kamalak.

Qalam hamda qasd-u qasam,

Qamar hamda qamal, qaram.

Qaysar ila qadr-u qadam,

“Fatha” bilan mavjud har dam.

1. Fatha fors va turkiy tilda qanday nom bilan ataladi?
2. Uning vazifasi nimadan iborat?
3. Fatha harfning qayeriga qo‘yiladi?

Uyga vazifa.

Yuqoridagi she’riy matnni “Fatha” belgisini tegishli o‘ringa qo‘yib, arab yozuviga o‘giring.

2. Ushbu she’riy ta’rifni ifodali o‘qing va savollarga javob bering.

“KASRA” NE DEYDUR?

Arablar meni “Kasra”der,

Forsiy xalqlar ataydur “Zer”.

Turkiylar tilida” Ostin”,

Aytay sizga so‘zim rostin.

Belgim “Fatha” singaridur,

O‘rnim unga teskaridur.

Qisqa “i” mening-la hosil,

“Vasl” bo‘lur men-la” vosil”.

Necha so‘z keldi quyida,

“Kasra”ni qo‘ying joyida:

Xoliq-u xolis ham xodim,

Nosir-u nodir ham nodim.

Qobil-u qoyil ham qodir,

Sohib-u sodiq ham sodir.

Inson, iymon ham iftixor,

Idrok, imkon ham e’tibor.

Vohid, vomiq hamda voris,
Ehtiros-u hirs-u horis.

1. “Kasra” fors va turkiy tilda qanday nom bilan ataladi?
2. Uning vazifasi nimadan iborat?
3. “Kasra” harfning qayeriga qo‘yiladi?

Uyga vazifa.

Yuqoridagi she’riy matnni “Kasra” belgisini tegishli o‘ringa qo‘yib, arab yozuviga o‘giring.

3. Ushbu she’riy ta’rifni ifodali o‘qing va savollarga javob bering.

“ZAMMA” NE DEYDUR?”

“Zamma” durman men arabiy lisonda,

“Pesh” atarlar yana forsiy zabonda.

“Utur” derlar meni turkiy tomonda,

Bizdan bexabarlik juda yomonda.

Qisqa “u” unlisi men bilan ro‘yo,

Shartli belgim mitti verguldir go‘yo.

Men ham mudom harf ustinda bo‘lurman,

Diqqat qiling, ne so‘zlarda kelurman:

Nutq-u, nufuz ila murod-u murid,

Shukur bilan shu‘la-yu umr-u umid.

Xuruj-u, xumor-u ham xulq-u xudo,

Bo‘lmasun gul bekor bulbuldin judo.

O‘rnimiz bor erur ko‘ngul qulfinda.

Husn bila suluv sunbul zulfinda.

1. Zamma fors va turkiy tilda qanday nom bilan ataladi?
2. Uning vazifasi nimadan iborat?
3. Zamma harfning qayeriga qo'yiladi?

Uyga vazifa.

Yuqoridagi she'riy matnni "Zamma" belgisini tegishli o'ringa qo'yib, arab yozuviga o'giring.

4. Ushbu she'riy ta'rifni ifodali o'qing.

"TASHDID", "HAMZA", "TANVIN",

"VASLA", "MADD", "SOKIN"

ta'rifida muxtasar so'z

Harakatda safarbar

Ular ila barobar

Qarindoshlari ham bor,

Ahillik ularga yor.

Ular nomin aytayin:

"Tashdid", "Hamza" ham "Tanvin",

"Vasla", "Madd" hamda "Sokin",

Ularni yaxshi bilgin.

"Tashdid" ikkilantirar,

"Tanvin" esa nunlantirar.

Qolganlari ne qilar,

Kitob o'qigan bilar.

TASHDID - soʻz oʻrtasi (baʼzan soʻz oxirida) kelgan undoshning ustiga qoʻyiladi va uning ikkilantirib talaffuz qilish kerakligini bildiradi.

شَدَّتْ

—

shid**dat**

مُدَّرِس

—

mudarr**is**

تَفَكَّر

—

tafak**kur**

“SUKUN” - soʻzda undosh ustiga qoʻyilib boʻgʻinning yopiq ekanligini anglatadi.

Misol: “daftar” soʻzida “f” ustiga qoʻyiladi. دَفْتَر

—

TANVIN “Alif”ning ostiga, ustiga qoʻyiladi: اَ - an, اِ - in, اُ - un tarzida oʻqiladi.

تَاقْرِيبًا - taqriban

☞ **HAMZA** ayirish demakdir.

عَائِلَه - oila

اَل **VASLA** qoʻshish demakdir. Qaratqich va qaralmish, aniqlovchi va aniqlanmish orasiga qoʻyiladi va ikki soʻzni bir-biriga bogʻlash belgisini bildiradi.

دَارُ الْفُنُون - dor ul-funun

Uyga vazifa.

Mazkur soʻzlarni oʻqing. Satr osti va satr usti belgilarini qoʻyib eski oʻzbek yozuviga oʻgiring.

Haqiqat, fazilat, mukarram, tashabbus, tafakkur, muallim, jaholat, munozara, murakkab, mudarris, taraddud, munozara, taraqqiyot, tanaffus, taassurot, talaffuz, tabassum, maftun, falokat, vahshat, murabbiy, tabarruk, muborak, mashaqqat, munajjim, tasavvuf, aslan, zotan, masalan, taqriban, munaqqid, xususan, murabbo, muqaddam, muqallid, muqaddas, mazmunan.

Mazkur soʻzlarning osti va ustiga tegishli harakat belgilarini qoʻyib oʻqing va koʻchirib yozing.

مكرم تردد تفكر منور تسادفا

ترقيات مرحمت مقدس حقانى

تكرارا فرزند شخصا موفقیت

تصدق محله شفاف تشبث

غله تلفظ مشقت مقلد عطار

تكبر رقاصه نقاش حرم منت

دره حمام ضلت مره منجم

17-SABOQ

IZOFA. ARAB IZOFASI. SHAMSIY VA QAMARIY HARFLAR

Izofa qo'shish va bog'lash demakdir. Aniqlanmish va aniqlovchi, qaralmish va qaratqich munosabatlarini ifodalovchi tushuncha izofadir.

1. Arab izofasining ko'rsatkichi **ال** al (yoki ul) ikkala so'z o'rtasida kelib, ularni bir-biriga bog'lashga xizmat qiladi.

2. Izofa ko'rsatkichi **ال** har doim talaffuz qilinavermaydi, lekin yozuvda albatta, qayd etiladi. Uning qaysi paytlarda talaffuz qilinishi yoki qaysi paytlarda talaffuz qilinmasligi SHAMSIY va QAMARIY harflarga bog'liq. Arab alifbosidagi harflar tabiatiga ko'ra ikki xil:

a) **Harfush-shams (quyosh harflari)** unga quyidagi 14 ta harf kiradi:

ت ث د ذ ر ز س ش ص ض ط ظ ل ن

b) **Harful-qamar (oy harflari)** unga quyidagi 14 ta harf kiradi:

ا ب ج ح خ ع غ ف ق ك م و ه ي

Arab tilida aniqlanmish aniqlovchidan oldin keladi. Ularni o'zaro bog'lovchi **ال** (ul) izofa ko'rsatkichidan keyin kelgan harf shamsiy harflarga tegishli bo'lsa, **ال** Al (ul) artiklidagi **ل** (lom) talaffuz etilmay, undan keyingi harf tashdid bilan ikkilantirib o'qiladi. – **لغت الترك** lug'at – ut – turk

Agar **ال** artiklidan keyin kelgan so'z qamariy harflardan biri bilan boshlansa, **ال** al (yoki ul) to'liq talaffuz qilinadi – **بين الملل** - baynalmilal

Ushbu atoqli otlarni to'g'ri o'qing va satr osti va usti belgilarini qo'ying.

جمال الدين	عبدالرحمن	شرفالدين
شمس الدين	قدر الابد	محبوب القلوب
حسن الدين	زين الدين	نجم الدين
بحر الدين	عبدالرحيم	كمال الدين
حكمة الله	ظهر الدين	محاكمة الغتين
زينالعرب	نور الدين	عابد الدين
ثبات العاجزين	ضياو الدين	عبدالقادر
عبدالعظيم	عبدالرزاق	عبدالفتاح
مالك الملك	عبداللطيف	عبدالقهار
مراد العارفين	عبدالغنى	زينالعابدالدين
عبدالجبار	منطيق الطير	هداية الله

18-SABOQ

FORS IZOFASI

Fors izofasi ham soʻz tartibi jihatidan oʻzbek tiliga teskari. Oʻzbek tilida oldin aniqlovchi, soʻngra aniqlanmish kelsa, arab va fors tillarida aksincha.

1. Fors-tojik tillarida izofa koʻrsatkichi **ى** (I) tovushidir. Forsiy izofa koʻrsatkichi odatda, yozuvda aks etmaydi. Aniqlanmish maʼnosidagi soʻzning soʻnggi tovushi undosh bilan tugasa, yozuvda hech qanday belgi qoʻyilmaydi.
2. Lekin talaffuzda aniqlanmish bilan aniqlovchi (qaratgich va qaralmish) oʻrtasiga, albatta, “I” tovushi qoʻyib aytilishi shart - **سروروان** (sarvi ravon).
3. Aniqlanmish “A” unlisi bilan tugasa, aniqlanmishdan keyin **ء** (hamza) belgisi qoʻyiladi va “I” tovushi sifatida talaffuz qilinadi - **نقطه نظر** - nuqtai nazar.
4. Aniqlanmish “u” yoki “o” unlilari bilan tugasa, “Yoy” harfi yozuvda ifodalanishi shart. - **روی سیاه** - roʻyi siyoh

Elsatma: izofali birikmani oʻqiganda, bir butun umumiy intonatsiya bilan talaffuz qilish lozim.

1. Mazkur izofali soʻz birikmalarini eski oʻzbek yozuviga aylantiring va qoida boʻyicha oʻqing.

Buxoroyi sharif, labi xandon, ofati jon, tarjimayi hol,
qomati zebo, sarvi qad, gʻamzayi jonon, obi diyda, bobi oxir,
mohitobon, sarvi ravon, toji sar, nuqtai nazar, bobi oxir

2. Ushbu izofali soʻz birikmalarini joriy alifboga oʻgirib, bogʻlanish qoidalarini izohlang.

آفت جان بوی گل شاه زنده آب روان
خردنامه اسکندر جام طلا آرام جان
بخارای شریف دخترزیا باب اول
جام جمشید رطبه عالی دردسر بلای نفس
مرد میدان تحت روان ترجمه حال
آب حیات ترک دنیا طالب علم
والده محترمه کان فایده عین وقت
مرد کار سرو گل شجره تراکمه
روی راست چرخ گردون پیر کامل
دیوانه مشرب چرخ فلک سداسکندر

Qo'lyozma asarlarga xos usul bilan yozilgan quyidagi so'zlarni
to'g'ri o'qishga harakat qiling.

کتاب ہجران اخبارات
ہمراہ آفتاب بے فقاہ
مہربان ہمیشہ آسمان
عزلیت گلخان ہندستان
صورت ہوسمند مجنوں
گہیت نواں ایمان دین
مرابہ اقتضات آسما

مقام معنی خراباں نقای
غواصی گماں نیخہ رکت
آفت جانا نیلے مدرس
عشتا حیرتا کلدا
ملاقین جانانہ شام لہری
ادبیا گئے قدردان
برداشتی جنیتا دوسرے

سرب دہشت دید
مورانے فانی پریوئی سسما
حسن دہر سٹا سٹرا
آیج سٹا سٹا آہستہ
سلامت پر سٹا سٹا
انہت سٹا سٹا آہستہ
کربا منجاتا عمارت سٹا سٹا

O'tilgan saboqlar yuzasidan

savol va topshiqirlar

1. Markaziy Osiyo hududidada mavjud bo'lgan qadimiy yozuvlardan qaysilarini bilasiz?
2. Arab alifbosining Markaziy Osiyo va Kavkaz xalqlariga rasmiy yozuv sifatida kirib kelishining asosiy omillari nimalarda edi?
3. O'zbek xalqi hozirga qadar qanday alfavitlardan o'z yozuvi sifatida foydalandi?
4. Arab alifbosi nechta harfdan iborat? Uning boshqa yozuvlardan farq qiluvchi asosiy xususiyatlarini sanang.
5. Arab xat turlaridan qaysilarini bilasiz? Yozma yodgorliklar, asosan, qaysi yozuv turida bitilgan?
6. Arab alifbosidagi harflar boshqa harflar bilan bog'lanish - bog'lanmasliklari jihatidan necha turga bo'linadi? Ular qaysilar?
7. Arab alifbosidagi yozuvda satr chizig'ida va satr chizig'idan pastga tushurib yoziladigan harflarni yozib ko'rsating.
8. Shaklan o'xshash, lekin nuqtalarning o'rni va miqdoriga qarab o'zaro farqlanuvchi harflarni ayting.
9. Arab alifbosidagi nechta harf o'zbek tiliga xos bo'lmagan tovushni ifoda etadi? Ular qaysilar? O'sha harflar ishtirok etgan so'zlardan namunalar ayting.
10. Arab yozuvida unli tovushlar necha xil usulda ifoda etiladi?
11. Arab alfavitidagi forslar tomonidan kiritilgan harflarning umumiy xususiyatlarini aytib bering.
12. «Alif» harfining vazifalari haqida so'zlab bering.
13. Eski o'zbek yozuvida «a» unlisini ifoda etuvchi qanday harflar bor? Misollar keltiring.
14. ~ - bu qanday belgi? Uning yozuvdagi funksiyasi haqida so'zlab bering.
15. Eski o'zbek yozuvida unli tovushlarni ifoda etuvchi harflarni ta'riflab bering.
16. Se, chim, to(itqi) va g'ayn harflarining so'zning turli o'rinlaridagi shakllarini yozib ko'rsating. Shu harflar ishtirokidagi so'zlarga misollar keltiring.
17. Yozma va bosma xat turida bir-biridan farqlanib turuvchi harflar haqida so'zlab bering.
18. Transliteratsiya nima? Xattotlik san'ati (kalligrafiya) haqida nimalar bilasiz?
19. Arab satr osti va satr usti belgilaridan qaysilarini bilasiz?
20. Fatha (zabar) diakritik belgisining vazifasini aytib bering, misollar keltiring.
21. Kasma (zir) to'g'risida ma'lumot bering. Misollar keltiring.
22. Zamma (pish) ning yozuvdagi vazifasi nimadan iborat? Misollar keltiring.

23. Tanvin va tashdid harakat belgilari xususida ma'lumot bering. Misollar keltiring.
24. Hamza diakritik belgisining yozuvdagi shakli va vazifasi haqida gapirib bering. Misollar keltiring.
25. Sukun va vasla belgilari haqida umumiy ma'lumot bering.
26. «Zol», «Ze» va «Shin» harflarining turli shakllarini yozib ko'rsating va misollar keltiring.
27. «Xe», «Sod», «Mim», va «Nun» harflarining turli shakllardagi yozilishini ko'rsatib bering. O'sha harflar ishtirokidagi so'zlardan namunalar keltiring.
28. Eski o'zbek yozuvida sof unilarning ifoda etilishi va yozuvdagi ko'rinishlari to'g'risida gapirib bering.
29. «Ayn» va «Hoyi huttiy» harflarning xususiyatlari haqida so'zlab bering. Misollar keltiring.
30. «Hoyi havvaz» harfining yozuvdagi vazifasi to'g'risida so'zlab bering. Misollar keltiring.
31. «Yo» harfining vazifalari haqida gapirib bering.
32. «Dol», «Sin», «Zod» va «Nun» harflarini ta'riflab bering. O'sha harflar ishtirokidagi so'zlarga misollar keltiring.
33. «Vov» harfi qanday tovushlarni ifodalaydi? Misollar keltiring.
34. Arab izofasi to'g'risida nimalar bilasiz?
35. Quyosh harflarini sanang va u haqida ma'lumot bering.
36. Oy harflari to'g'risida so'zlab bering. Ularni yozib ko'rsating.
37. «Pe», «Fe», «Lom» va «Yo» harflarini ta'riflab bering va misollar keltiring.
38. Fors izofasining xususiyatlari nimalardan iborat?
39. Arab va fors izofalarining o'xshash hamda farqli jihatlari xususida gapirib bering. Misollar keltiring.
40. Eski o'zbek yozuvida raqamlarning ifodalanishini tushuntirib bering.
41. Qo'l yozma asarlarga xos yozuv usullari haqida gapiring.
42. Ko'plik va egalik qo'shimchalarini arab alifbosi asosida yozing.
43. Shaxs - son qo'shimchalarining arab alifbosida yozilishini izohlang.
44. Olmosh so'z turkumiga mansub bo'lgan so'zlarni arab imlosiga aylantiring.
45. Ot so'z turkumiga mansub bo'lgan so'zlarni toping va eski o'zbek alifbosida yozing.
46. Sifat so'z turkumiga mansub bo'lgan so'zlarni toping va eski o'zbek alifbosida yozing.
47. Son so'z turkumiga mansub bo'lgan so'zlarni toping va eski o'zbek alifbosida yozing.
48. Fe'l va ravish so'z turkumlariga oid so'zlarni topib, eski o'zbek yozuviga o'giring.

MUSTAQIL O‘QISH UCHUN MATNLAR

مستقل اوقیش
اوپون متن لار

AXLOQ

Insonlarning yoxshilikʻa choqirguvchi, yomonlikdan qoytarguvchi bir ilmdur. Yoxshi xulqlarning yoxshiligini, yomon xulqlarning yomonligini dalil va misollar ila bayon qilodurgʻon kitobni axloq deyilur.

Axloq ilmini oʻqub bilub amal qilgʻon kishilar oʻzining kim ekonin, janobi Haq na uchun xalq qilgonin, yer yuzida nima ish qilmak uchun yurgonin bilur. Bir kishi oʻzidan xabardor boʻlmasa, ilmni, ulamoni, yoxshi kishilarni, yoxshi narsalarni, yoxshi ishlarni qadrini, qiymatini bilmas. Oʻz aybini bilub iqror qilib tuzatmakgʻa saʼy va koʻshish qilgon kishi chin bahodir va pahlavon kishidur.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

اخلاق

انسانلارنىڭ ياخشىلىكغە چاقىرغۇچى يامانلىكدن قايتارغۇچى بىر ئىلم دورى. ياخشى خەلق لارنىڭ ياخشىلىكىنى يامان خەقلارنىڭ يامانلىكىنى دىللىل ومثال لار ايله بيان قىلدورغان كىتابنى اخلاق دىيىلور. اخلاق ئىلمىنى اوقۇب بىلۇب ئىشل قىلغان كىشىلار اوزىنىڭ كىم ايكانىن جناب حق نه اوچون خەلق قىلغانىن، يىريوزىدا نىمە ايش قىلمىك اوچون يورغانىن بىلور. بىر كىشى اوزىدىن خىبردار بولماسا ئىلمى، ئىلمانى، ياخشى كىشى لارنى، ياخشى نرسە لارنى، ياخشى ايشلارنى قىدرىنى، قىممىتىنى بىلماس. اوزىنى بىلۇب اقرار قىلۇب توزاتماقغە سىعى وكوشش قىلغان كىشى چىن بهادر و پهلوان كىشى دورى.

So'ylasang so'yla yoxshi so'zlardan,
Yo'qsa jim turmoqing erur yoxshi.
O'ylasang yoxshi fikrlar o'yla,
Yo'qsa gung bo'lmoqing erur yoxshi.
Ishlasang ishla yoxshi ishlarni,
Yo'qsa bekorlig'ing erur yoxshi.

VATANNI SUYMAK

Vatan: har bir kishining tug'ilib o'sgan shahar va mamlakatini, shul kishining Vatani deyilur. Har kim tug'ilgan, o'sgan yerini jonidan ortiq suyar. Hatto bu Vatan his-tuyg'usi hayvonlarda ham bor. Agar bir hayvon o'z vatanidan ayrilsa, o'z yeridagi kabi rohatda yashamas. Maishati talx bo'lib, har vaqt dilining bir go'shasida o'z Vatanining muhabbati turar. Biz turkistonlilar o'z Vatanimizni jonimizdan ortiq suyganimiz kabi, arablar Arabistonlarini, qumlik issig' cho'llarini, eskimolar shimol taraflarini, eng sovuq qor, muzlik yerlarini boshqa yerlardan ziyoda suyarlar.

سوېلا ساڭك سوېلا يېشى سوزلاردن
يوقسە جېم تورماقېنگ ايرور يېشى
اوېلا ساڭك يېشى فكلرلار اوېلا
يوقسە گنگ بولماقېنگ ايرور يېشى
ايشلا ساڭك ايشلا يېشى ايشلارنى
يوقسە بىكارلېقېنگ ايرور يېشى

وطنى سويىك

وطن: هربركىشى نېنگ توغولېب اوسكان
شهر و مملكتىنى شول كىشى نېنگ وطنى
دېلور. هر كېم توغولغان اوسكان يېرىنى
جانېدن آرتېق سويار. حتى بو وطن حس
تويغوسى حيوانلار داهم بار. اگر بر حيوان
اوز وطنېدن آيرىلسا اوز يېرىدە كې
راحتدە ياشاماس. معىشتى تلخ بولېب
هر وقت دېلېنېنگ بر گوشا سېدە اوز وطنى
نېنگ محبتى تورار. بىز تركستانلېلار اوز
وطنېمېزنى جانېمېردن آرتېق سويگانېمېز
كې عربلار: عربستان لارېنى قوملېك
اسسېغ چوللارېنى، ايسكىمولار شىمال
طرفلارېنى، اېنگ ساووق قار، موزلېك
يېرلارېنى باشقە يېرلاردن زىادە سويارلار.

HAQQONIYAT

Haqqoniyat deb ishda to'g'rilik, so'zda rostlikni aytilur. Inson bo'stoni salomatga, gulzori saodatga haqqoniyat yo'li ila chiqor. Insoniyatning ildizi avvalon rahmdillik, haqshunoslik, odillik kabi eng yoxshi sifatlarning onosi haqqoniyatdur.

Haqqoniyat nuri qaysi dilda jilvagar bo'lsa, janob Haqning tovfiq rabbonisi shu nash'u namo qilur. Aql egalari, vijdon sohiblari har vaqt ko'rgan, qilgon va bilgonlarini, haqiqatni va to'g'risini so'zlar.

Rostlig' haqning rizadosini topor,
To'g'ri yo'lda yo'q bo'lurmi hech chopor.

حقّانیت

حقّانیت: دیب ایشده توغریلیک، سوزده
راست لیکنی ایتلور. انسان بوستانی
سلامتگا، گلزاری سعادتگا حقّانیت
یولی ایله چیقار. انسانیت نینگ ایلدیزی
اؤلان رحم دللیک، حقشناسلیک، عادل
لیک کبی اینگ یاخشی صفت لار نینگ
آناسی حقانیت دیر.

حقّانیت نوری قایسی دلده جلوه گر
بولسه، جناب حق نینگ توفیق ربّانیسی
شونشؤنما قیلور. عقل ایگالاری، وجدان
صاحب لاری هر وقت کورگان، قیلگان
وبیلگان لارینی حقیقتنی و توغریسینی
سوزلار.

راستلیغ حق نینگ ضاسینی تاپار
توغری بولده یوق بولورمو؟ هیچ چاپار.

HAYO

Hayo deb ishda, soʻzida adabni rioya qilmoqni aytilur. Hayo dilni rovshan qiladurgʻon bir nurdurki, inson har vaqt shul maʼnaviy nurning ziyosigʻa muhtojdur. Odamlar suymagan ishlarni ishlamak, gʻiybat, hajv, masxara, safsata, soʻkuv kabi odamlarning nafsiga, iffatiga tegadurgan adabsiz soʻzlarni soʻzlamak zoʻr hayosizlikdur. Iffatning pardasi, vijdonning niqobi hayodur. Shuning uchun har bir harakatimizda, soʻzimizda hayoni qoʻldan bermaslik lozimdur. Hayo pardasi ila oʻrolmish insonlarning iffat pardasi yirtilmas va bu chodir shunday muborakdurki, oncha-muncha sahiv, xatolarni berkitib yoʻq qilur.

Ibn Sino hakim: “Insonda doim turadurgan husn

حَیاء

حیا دیب ایشده سوزیده ادبنی رعایه قیلماقنی
آیتلور. حیا دلنی روشن قیلا دورگان بیر نور دورکه،
انسان هر وقت شول مَعْنَوِی نور نینگ ضیا سیغّه
محتاج دور. آدملا رسویمالگان ایشلارنی
ایشلامک غیبت، هَجْو، مَسْخَرَه سَفَسَطَه،
سو کو کبی آدملا رنینک نفسیگه، عفتیگه تیگادورگان
ادبسیز سوزلارنی سوزلامک زور حیا سیزلیک دور
عفت نینگ پرده سی، وجدان نینگ نقابی حیا
دور. شونینگ اوچون هر بیر حرکتیمیزده،
سوزیمیزده حیانی قولدن بیر ماسلیک لازم
دور. حیا پرده سی ایله اورالمش انسانلار نینگ
عفت پرده سی بیر تلماس و بوچادر شوندا ی مبارک دورکه
آنچه مونچه سهو خطالارنی بیر کیتوب یوق قیلور.
ابن سینا حکیم «انسانده دائم تورادورگان حسن

va latofat – hayo ila iffatdur. Hayosiz yuz jonsiz jasad kabidur”, – demish.

Muhyiddin: “Insonning suratidagi qizillik sekin-sekin ketar, hayo qizilligi aslo ketmas. Yoshlik husnining qizil rangi hayo ila ziynat latofatiga ega boʻlurlar” – demishlar.

Suqrot Hakim: “Xotunlarning eng goʻzali hayo va iffat pardasiga oʻralganlaridur” – demish.

Hayo, nomus imona dalildur,

Hayosiz doimo xoru zalildur.

Uyolma maʼrifat hosil qiluvdin,

Maorifsiz kishilar murda dildur.

ولطافت حیا ایلہ عفت دور، حیا سیز یوز
جانسیز جسد کبی دور، دیمش.

مُحی الدین «انسان نینگ صورتیدہ گی قیزیللیک
سیکین - سیکین کیتار، حیا قیزیللیگی اصلا
کیتما س. یا شلیک حسنی نینگ قیزیل رنگی
حیا ایلہ زینت لطافت گہ ایگہ بولورلار.»
دیمشلار.

سقراط حکیم «خاتونلار نینگ اینگ گوزہ لی
حیا و عفت پردہ سیگہ اورالگانلار یدور، دیمش.

حیا، ناموس ایمانہ دلیل دور
حیا سیز دایما خوار و ذلیل دور
اویالہ معرفت حاصل قیلودین
معارف سیز کیشی لار مُردہ دل دور.

HIFZI LISON

Hifzi lison deb, har bir millat o'z ona tili va adabiyotini saqlamog'ini aytilur. Har bir millatning dunyoda borlig'in ko'rsatadurg'on oynai hayoti til va adabiyotidur. Milliy tilni yo'qotmoq millatning ruhini yo'qotmoqdur.

Hayhot! Biz turkistonlilar milliy tilni saqlamoq bir tarafda tursun, kundan kun unutmoq va yo'qotmoqdadurmiz. Tilimizning yarmiga arabiy, forsiy ulangani kamlik qilib, bir chetiga rus tilini ham yopishdurmakdadurmiz. Durust, bizlarga hukumatimiz bo'lg'on rus lisonini bilmoq hayot va saodatimiz uchun osh va non kabi keraklik narsadur. Lekin o'z joyida ishlatmoq va so'zlamoq lozimdur. Zig'ir yog'i solib, moshkichiri kabi qilib orolosh-qurolosh qilmoq tilning ruhini buzadur.

حفظ لسان

حفظ لسان ديب هر بير ملت اوز آنه تيل و
ادبياتيني ساقلاما قيني ايتلور. هر بير ملت
نينك دنيا ده بارليغين كورساتا دورگان آينه حياتي
تيل وادبياتي دور. ملي تيلني يوقا تماق ملت نينك
روحيني يوقا تماق دور. هيهات! بيز توركستان ليلار
ملي تيلني ساقلاماق بير طرفه تورسون كوندن كون
اونو تماق و يوقا تماق ده دور ميز. تيليمير نينك يارميگه
عربي، فارسي اولان گاني كم ليك قليب بير چيتيگه
روس تيليني هم ياپش دور مكد دور ميز. درست بيزلارگه
حكومتيميز بولغان روس لسانيني بيلماق حيات و
سعادتيميز اوچون آش و نان كبي كيراكليك نرسه
دور. ليكن اوز جايده ايشلا تماق و سوزلاماق لازم
دور. زيغير ياغي سالب ماشكيچيري كبي قليب
آرالاش قورالاش قيلماق تيلينك روحيني بوزا
دور.

Yohu! Bizga na bo'ldi? Bolalarimiz yo'ldan chiqib ketdi. "Yaxshi qo'shningdan olguncha yomon uyingdan qidir" demishlar. Bobolarimizga yetushg'on va yarag'on muqaddas til va adabiyot bizga hech kamlik qilmas. O'z uyimizni qidirsak va axtarsak yo'qolganlarini ham topurmiz. "Yo'qolsa yo'qolsin, o'zi boshimga tor edi" deb, Yovrupo qolpog'ini kiyib kulgi bo'lmoq zo'r ayb va uyotdur.

Umumiy milliy tilni saqlamoq ila barobar xususiy og'iz orasidagi tilni ham saqlamoq lozimdur. Chunki so'z insonning daraja va kamolini, ilmu fazlini o'lchab ko'rsatadurg'on tarozisidir. Aql sohiblari kishining dilidagi fikr va niyatini, ilm va quvvatini, qadr va qiymatini so'zlagan so'zidan bilurlar. "Quruq so'z quloqg'a yoqmas" demishlar.

ياھو! بيزگە نە بولدى؟ بالالار يېمىز يولدىن چىقىپ
 كېتدى. «ياخشى قوشنىڭىڭىزنىڭىز ئالگۈنچە يامان اوينىڭ
 دىن قىدىر». دېمىشلار. بالالار يېمىزگە يېتىشەن
 و ياراغان مقدس تىل وادىيات بيزگە ھېچ كىلىك
 قىلماس. اوز اويىمىزنى قىدىر سىك و آختار سىك
 يوقالغانلارنى ھەم تاپورمىز. «يوقالسى يوقالسىن
 اوزى باشىمىزگە تارايدى» دىب، ياوروپا قاپلىغىنى
 كىيىپ كۈلگى بولماق زور عىب و اويات دور.

عمومى مىلى تىلنى ساقلاماق ايله برابر خصوصى آغز
 آراسىدەكى تىلنى ھەم ساقلاماق لازىم دور. چونكى
 سوز انسان نىڭ درجە و كىملىكى، علم و فضلىنى
 اولچاپ كورساتادورگان تراز و سىدور. عقل
 صاحب لارى كىشى نىڭ دىلىدە فكر و نىيەتنى
 علم و قوتىنى، قدر و قىمەتنى سوزلاگان سوزى
 دىن بىلورلار. «قوروق سوز قولاقغە ياقماس» دېمىشلار.

Agar soʻz aql va hikmatga muvofiq boʻlib, oʻziga yoki eshituvchiga bir foyda chiqadurgan boʻlmasa, asal arilari orasida gʻoʻngʻurlab yurgon qovoq ari kabi quruq gʻoʻngʻurlamoq faqat bosh ogʻrigʻidan boshqa bir narsa emasdur. Boshimizga keladurgon qattigʻ kulfatlarning koʻpi yumshoq tilimizdan kelur. Shuning uchun “koʻp oʻyla, oz soʻyla” demishlar. Tillarning eng yaxshisi soʻzga usto til, soʻzlarning eng yaxshisi bilib va oxirini oʻylab soʻylangan soʻzdur.

Goʻzallik yuzda ermas, ey, birodar,
Soʻzi shirin kishi har kimga yoqar.
Soʻzing oz boʻlsin va maʼnoli boʻlsin,
Eshitganlar qulogʻi durga toʻlsin.
Soʻzing boʻlsa kumush, jim turmoq oltin,
Misi chiqqʻoy soʻzing koʻp boʻlsa bir kun.
Koʻpaygan soʻzni boʻlgʻoy toʻgʻrisi oz
Shakarning koʻpidan ozi boʻlur soz.

اگر سوز عقل و حکمت گه موافق بولیب اوزیگه
 یاکی ایش توچیگه بیر فایده چیقادرگان بولماسا
 عسل آری لاری آراسیده غونخورلاب یورگان
 قاقاق آری کبی قوروق غونخورلاماق فقط باش
 آغریغیدن باشقه بیر نرسه ایماسدور،
 باشیمیزگه کیلادرگان قاتتیغ کلفت لارنینگ کوپی
 یومشاق تیلیمیزدن کیلور. شونینگ اوچون کوپ
 اوپلا، آرسویله دیمشالار. تیل لارنینگ اینگ
 یاخشیی سوزگه اوستا تیل، سوزلارنینگ اینگ
 یاخشیی بیلیب و آخیرینی اوپلاب سویلانگان سوزدور
 گوزل لیک یوزده ایماس ای برادر،
 سوزی شیرین کیشی هرکیمگه یاقار
 سوزینگ آرز بولسین و معنالی بولسین،
 ایشتکانلار قولاغی دُرگا تولسین
 سوزینگ بولسه کوموش، جیم تورماق آلتین
 مسی چیقغای سوزینگ کوب بولسه بیرکون
 کوپایگان سوزنی بولغای توغریسی آرز
 شکرنینگ کوپیدن آزی بولور ساز.

حکمت لار

کوکدا یولدوزلار نینگ قنچه سی بیزک
قنچه سی بشرگا یولچیدیر بی شک

کوکدا یولدوزلار نینگ قنچه سی بیزک
قنچه سی بشرگا یولچی دیر بے شک

ینہ بیر حکمت بار حضرتی آدم -
بیلیم، عقل و ادراک سبب محترم

ینہ بیر حکمت بار حضرتی آدم
بیلیم عقل و ادراک سبب محترم

سوزىڭك احتياط قىل باشىڭك كىتماسىن
تېلىڭك احتياط قىل تېشىڭك سىنماسىن

سوزىڭك احتياط قىل باشىڭك كىتماسىن
تېلىڭك احتياط قىل تېشىڭك سىنماسىن

جميع سوزنى سوز دىب گىرما بىراق
گىراك سوزنى سوزلا بولىب كوز قولاق

جميع سوزنى سوز دىب گىرما بىراق
گىراك سوزنى سوزلا بولىب كوز قولاق

اگر اوز تیلینگ کا ایگاسن اوزینگ
تیلینگ دن چیقارما یاراقسیر سوزینگ

اگر اوز تیلینگ، گا ایگاسن اوزینگ
تیلینگ دن چیقارما یاراقسیر سوزینگ

تیل ارسلان مشالی یاتار قفس دا
بی خبر باشینی ییر او نفس دا

تیل ارسلان مشال یاتار قفس دا
بی خبر باشینی ییر او نفس دا

آرتیق سوزدا اصلا بولارمی فایده
زیانندن بولاك يوق سوز آرتیق جایده

آرتوق سوزدا اصلا بولارمی فایده
زیاندين بولاك يوق سوز آرتوق جایده

تیلینگی آویلا آمان دورباشینگ
سوزینگنی آویلا اوزایار یاشینگ

تیلینگنی آویله آمان دورباشینگ
سوزینگنی آویله اوزایار یاشینگ

بىلىملى اوچون سوزلا دىم مېن سوزىم
بىلىمىز سوزىنى توشونماس اوزىم

بىلىملى اوچون سوزلا دىم مېن سوزىم
بىلىمىز سوزىنى توشونماس اوزىم

اوزىنگ منگو ايماس، آتىنگ منگودير
آتىنگ قالار بولسا، منگولىك شولدير

اوزىنگ منگو ايماس آتىنگ منگودور
آتىنگ قالار بولسا منگولىك شول دور

اینکست تختی آدم شول خلد ص کلام

حیاتد اکیم فالدیر ایدری خشتی نام
ناصر خسرو

هر کشتی دابولسه ایر لیکه دینستان

سیج بر آدم غم روا کو مغای زیان
امیر علی شیرنوازی

بو حجاب ان سید اکم انسان امروز
 بیل که نشانه اونگا ایمان امروز
 امیر علی شیرزایی

اوستا و امانتک و دین الغار
 اوندین اریق حقیق بار
 حکمتی عبارہ - مقال

ادب اور گانگیل علم حاصل قیل
اہل معنی غہ اوزنی واصل قیل

تا پارسہ سلم الیہ آدم او علی کمال
تورماس کمالہ جمال الیہ مال

باشنی فدا قیلغیل اتا باشیغہ
جسمنی قیل صدقہ انا قاشیغہ
تون کونونگا ایلا گالی نور فاش
بیرسین آی انگلا بیرسین قویاش

زمان گانظ قرین با فعیل حیات گ
 یلنگ نی چاغلای گیل آرزو ند گ
 یان دن خند فعیل فاکمه اویات گ
 دلنگ نی باغلای گیل مغفوت گ
 حیر بابی همه نیاز

تا که بار غیرت مرد لیک دن اثر
 اهل عیالینگی قیلما در بدر
 میوه شاخی اگر دیوار دن آشا
 یولاچی لار اوڭابی شک قبول چوزار

نادان غیبتی گا بولیبین نشان
 قایتار غوم مجوم نی مینن پهلوان
 ملامت قیلور لار جامل لار چونک
 یلیم دا ایرور من نادر زمان

پهسلوان محمود رباعی لاری
 یاسان بیلان الفت بولما یور سراق
 یولینگ گادان ساچیب قویادی توزاق
 یای نی ایگری کوریب توغریلگی دن
 اوق اوندن قانچه لیک قاچکانیگا باق

عاقل عقلی حس گاکر فتار بولماس
 حسد قیلعان بیلان طلا خوار بولماس
 نامرد ایت کسی دور مرد بو یوک دریا
 دریا ایت دمی دن هیچ مُردار بولماس

برچه کا برابر آفتاب سیمان
 یا شاسین عالم دیب یا شایدى اوز بیک
 بابالاری قایسی یگیت لاردن کم
 ماملاری خوش روی یوزدن آتشاهم
 زیادلاری بولسا بیرته اوی گاج جمع
 توشک یتمای تونین توشایدی اوز بیک
 قیاسین تاپدینکمی یاتکین محمد
 اوخشا سا اوزرگیا اوخشایدی اوز بیک
 یامان شعر یازسانک هم پشنگدن اویب
 کم بولما بالام دیب یا شایدى اوز بیک

محمد یوسف

قیاسی یوق اونینگ مهری بیر دیر یا
 اوخشا سا اوزیگا اوخشایدی اوزبیک
 باشقه ملت لارنی بیلمادیم اما
 دنیا دا بالام دیب یا شاید اوزبیک
 اوتتا بولسا اورنی باشقه اونینگچون
 اوعلیم آتشیمن یارا لگان اوچقون
 قیزیم پری لاردن رخساری گلگون
 قاشلاری قلم دیب یا شاید اوزبیک
 بیر قولدا بیلنچک بیر قولدا قرآن
 بیر یلکا دا کیشان بیردا ایسان

حمید عالیشان
 شادلیک بولگا باشلا دی مینی
 بختیارلیک بولدی عادتیم
 شاء بولیب شادلیک و بختیانی
 کوپلا مملیک زور سعادتم
 قوای شولیم طالع یار بولیب
 بختنی تاپگان ایلنی کورالیم
 عصرلارینگ قیغوسین قرغاب
 شادلیک و بخت کوپنی حلیم

دینگز نینگ دیگانی
 بیرکیشی دینگزدن بلیق توتیب آلبیدی
 قیرغاق گاشوندا ی دیب یازیدیدی
 دینگز سین سخی سن
 بیرکیشی طلا ساعتینی توشیریب یو یازیدیدی
 قیرغاق گاشوندا یازیدیدی سین اوغری سن
 سونگ بیرکیشی نینگ اوغلی چوکیب
 کیتییدی اوهم یازیدیدی سین قائل سن
 شوندا دینگز تولقینلانیپ بارچه یازولارنی اوهریب
 شوندا یازیدیدی دینگز بولیشنی
 ایستاسانگ یراولار نینگ گپی کا اعتبار بیرما

ایکی آشنا
 بیرکیشی اوزی نینگ دوستی بیلان خرمایب
 اولتوروب اوزی یگان خرمالار نینگ دنگین
 دوستی نینگ آلدیغه قویوب انی اویالتورمچی
 بولوب مگر سیز خرمانی بخششی کورار ایکانسیز که
 آلدینگیزدا شونچه خرمانینگ دنگی یغیلیدور
 دیگانیدا دوستی جواب بیروب ایتوبدور که
 من اویلایمکه سیز انی مندین کو براق بخششی
 کورار ایکانسیز نه اوچونکه آلدینگیزدا
 نه خرماقالدی نه خرمانینگ دنگی بلکه همه سینی
 دنگی بیرلایب یبدور سیز دیگانیدا اول کیشی اوزی
 اویالیب دور مقال پراوگا اورکا ولامه اوزینگ یقیلورسن

عاقل او غل

بیر آتا ژورنال او قیب او تراردی کیچیک او غلی
 خلقت قیلیشنی قویاسدی. بیران نرسه
 بیلان بند بولسا مینی تینچ قویادی
 دیب او یلاب دنیا خریته سی عکس
 اینگان ورق نی سیرتیب بولاک لارگا بولیب
 شونی تیکلا دیب بو یوردی بالا کوپ
 اوتما سدن اونی تیکلاب آتاسی یانیکا
 کیلیدی تعجبلانگان آتا سورادی جغرافیہ
 فنی نی کیم اورگاتدی سنگا بالا دیدی
 هیچ کیم خریته نیناب آرقاسی دا آدم صورتی بار
 ایکان انسان نی تیکلا گانیم دنیا هم تیکلاندی

اولار منسیر یا شای آیشمایدی دیدی او
 بو صحبت نی جیمگینه تنگلاب او ترکان
 مصر ننگ کوزلاری یا شلانییدی بیر آغیز
 سوز ایشیگا جرات قیالای یغلائی سیریدی
 سونک یعنی دن توختاب شوندا ی دیدی
 مین قدی ایدیم قدر دیگان اینیم یوق بولمغونچ
 مین صداقلی ایدیم صداقت دیگان سینگیم
 یوقالغونچ مین ارداقلی ایدیم عاقبت
 ایگیزکیم یوقالغونچ آدمزاد او چاوشکیزی دیب
 یعنی بای بولامن سیویب سیویلامن او نیاب
 توانامن دیب مین فقیرنی مهر عاقبت نی
 اونو تیپ قوشماقدا دیدی خورشید مهر

مناظرہ

بیرکونی بایلیک مہر محبت توانچ تور تاوان جمع
 بولیشیدی کیم آدم لارگا ضرور کیم آدم لارگا
 بیر عمر کیراک دیب سورایدی توانچ شوندا
 مین آدم لارگا بیر عمر کا کیراکن دیدی بایلیک
 منینگ اورنیم بیرنچی دیدی او محبت
 اورنیدن توریب مین آدم لارگا بخت ایب
 کیلامن اولارگا جودہ ضرور من دیک منینگ
 اورنیم بیرنچی دیدی شو آرادا توانچ پیپ
 توریب مین آدم لارنی شاد ایتا من اولارینگ
 دلی گکا ذوق بیرا من بیر عمر منی آرزو
 قیلشادی دیک منینگ اورنیم بیرنچی

بی آداب
 بیر آدم خطبیتوب اولتورگاندا بیر بیگانه کیشی
 ایننگ آلدیدا اولتوروب ایننگ خطینه قرا دی
 اول آدم خطینه یازدیکه بیر بیگانه احمق آلدیدا
 اولتوروب خطینه قرا دی شول سبیلی بیج
 سریمنی یازالمادیم دیب اول کیشی من خطلنی
 او قوغانیم یوق نیگامینی احمق دیب یازاسن
 دیگاندیا اگر خطیمنی او قوملغان بولسانک
 احمق دیب یازگانیمنی قایدین بیلدنیک دیب
 او یالتورودور ای شاگردلار براو خط یازگاندا
 اصلا قرامانگلار بوقیتغ بی آدابلیک دور

چیتی قاراسا نه ایت بار و نه نان سوداگی
 کورونغان ایت ایسه اوزی نینگ عکسی
 ایکان سونگره سوزوب سوزوب زورغ
 چیتکایتوب اولار حالت دا سودن
 چیتدی اوز نانی دن هم ایریلیدی چونکه
 ایریلاب اغیزن آچگاندا نانی سوگاتر شوب
 آتوب کیشکان ایدی حصّه اوز اغز
 داگیقا قناعت قیلما سدن براونینگ
 نر سه سی کا قول اوز اتگان کیشی
 اوز نر سه سیدن هم ایریلور

قناعت
 بیرایت آغزیدانان تیشلاب کیچیک کوپروک
 اوستیدن اوتوب کیتکدا ایدی کوزیگا سو
 ایچی دا اوزی گا اوخشاب نان تیشلاب
 تورکان بیرایت کوروندی اول ایت نینگ
 آغزیداکى نانغا هوسی کیلوب آنی تارتوب
 آلمک آرزوسی داتیز تیز تیکیلکانیدا سوداکی
 ایت هم بونگا کوزین آلا بتوروب قاراب
 قویار ایدی آخر دافنس غلبه قیلوب آغزین
 آچیب ایریللاب سوکا اوزین تاشلادی
 سوکا توشگاچ بیر شوننوب یینه سویوزینا

عوض اوتار اوغلی

تیل

هر تیلنی بیلوایمدی بنی آدمه جان دور
تیل واسطهء رابطهء عالمیان دور
غیری تیلینی سعی قیلینک بیلگالی یاشلار
کیم علم و هنر لر رتجه سی آندین عیان دور
لازم سیزه هر تیلنی بیلوآنا تیلی دیک
بیلماککا انی غیرت ایتینک فایدالی کان دور
علم و فن اوییگا یوبارینکیز بالانگیزنی
اندا اوقوغانلار باری یکتای جهان دور
زار اولماسون آنلار داغی تیل بیلمای عوض دیک
تیل بیلماکاندین ایننگ بغری تولا قان دور

عائشیر نواى حڪمت لاریدن

آدمى ايرسنگ ديمائيل آدمى
آنى كيم يوق خلق غميدين غمى

خلائق غه كورمه قيليب ڄي نوا
اوزونگا روا كورمگان نرسه نى روا

توغرى سوز معبر
يخشى سوز مختصر

بوگلشن ايچره چو يوقدور
بقا گليگا ثبات
عجب سعادت ايرور

يخشى لىك بيله چيقسه آت

صحت ايسٽسانگ كم يگيل
عزت ايسٽسانگ كم ديگيل

شبهه قيلمه عيان غه
محتاج ايماس بيان غه

مقیمی

غزل

نوبهار آچیلدی گل لار سبز بولدی باغلار
صحبت ایلا یلوک کیلینگلار جوره لار اورتاغلار
خوش بوم حقلده تیریکلیک الفت واحباب ایلا
اوینا شیب گاهی طبیعت نی قیلا یلوک چاغلار
رخ آچیب کوز دین نهان بولسا پریدیاک نیلاسون
آیریلیب هوش و عقل دین تیلبه بولمای ساغلار
هیف کیم اهل تمیز اوشبو محله خار ایکان
آلدیلار هر پیرده بلبل آشیانین زاغ لار
وهم ایستاب کیمسه دین غم دلنی اظهار ایلاسم
چاره قیلمک دین اوزگا اوستیغه تیرناغلار
تابکی مونداغ ملامت کنجیده دایم مقیم
یوزمان کوز توتکین ایمدی سنگا اولسون تاغلار

لطفی دیوانیدن

ای پری رخساره لاریزگا نگاه ایلاب اوتونگ
 برنظر بر لاگدانی پادشاه ایلاب اوتونگ
 کرچه اوتکاندا کیرا رسیزکوب کیشی نی قانینه
 بوگدا کونگلی اوچون مونچه گناه ایلاب اوتونگ
 خارلیق حدین آشورمانگ چونکه عزت یولدا دور
 آتینگیز نعلیندا بیزنی خاک راه ایلاب اوتونگ
 هر قچان جان بیرسام اول قدو اغیز یادی بیلہ
 ای محب لار تربتیم اوستیده آه ایلاب اوتونگ
 بیر نیچه کیم سیزگا زحمت دور زکات حسن اوچون
 الطفاتی لطفی ساری گاه گاه ایلاب اوتونگ

حکمت

غریب لیغ ده غریب بولگان غریب لار
 غریب لار حالی نی بیلگان غریب لار
 سبب بیرله ییراق ییرگا باریبان
 قارینداش قدرینی بیلگان غریب لار
 سوسا گانده سوگا محتاج بولغان
 تریکده زار اولوب اولگان غریب لار
 کیشی بیلماس غریب لار حالی نیدور
 مگر بیلگای غریب بولغان غریب لار
 غریب لیغ قاتیغ ایشدور ای عزیزیم
 کیم اول بی قدر اولار مسکین غریب لار
 کیل ایمدی احمد اوزونگا باقغیل
 غریب سین سین غریب مسکین غریب لار

احمد يسوی حکمت

بیشک بیلینگ بودنیا بارچا خلقدین اوتارا
اینانماغیل مالینگا بیرکون قولدین کیتارا
آتا آنا قارینداش قیان کیتی فکر قیل
تورت ایاغلیغ چوبین آت بیرکون سنگامیتارا
دنیا اوچون غم ییماحق دین اوزگانی دیما
کیشی مالینی ییما صراط اوزره توتارا
اهل و عیال قارینداش هیچکیم بولمایدی یولداش
مردانه بول غریب باش عمرینگ ییلدیک اوتارا
قل خواجه احمد طاقت قیل عمرینگ بیلمام نیچه ییل
اصلینگ بیلسانک آب و گل ینه گل گا کیتارا

بوتون خلققه بولگين صادق، مهربان،
توگال ايزگوليك ايت اوزينك هر قچان.

ايل-يورتگا نفعلى بول، ضرر كىلتيرما،
يامان-ياراماسگا آمان لىك بيرما.

اوياتسىز كيمسه دن اندىشه يىراق،
اوياتسىزدن يىراق يورگان يخشىراق.

اوروشدا زور ارسلان يوراگى كىراك،
كوراشداچى، قاپلان بىلاگى كىراك.

آلىسداگى ياوينىك وحيمه سى كته،
كورسانىك عيان بولار كوچى البته.
ياوينىكا آلاوبول، آلديرماسىرىنىك،
كىچىكسانىك، باسارىاو-قالما غفلت دا.

تیلینک دن چیقارما بویالغان سوزینک
بویالغان طفیلی قارادیر یوزینک

تیریکلیک گا اینانما، اوتوشدیک اوتیب کیتادی،
آمانت بخت گا اینانما، اوقوشدیک اوچیب کیتادی.

کیچیکلیک دن بیلیم اورگات اوغیل گا،
فایده سی تیگادی اوشاندا ایل گا.

ایزگولیک قیلا بیر، ای ایزگو آدم،
قاریماس بولادی ایزگو سره هم.

ایل گا باش بولایین دیسانک، تا ابد،
عادل بول، ایلینگنی اسره گیل فقت.

بیرسی - شاشیلماق، بیر کوزی آچ،
بیری جهالت دیر، یاقینلاشما قاچ.

بولاردن توبانی یامان فعل ایرون
یامان فعل کیشی گا المار بیرور.

دانا سوزی گویا آقار سوو ایرور،
 سوو آقسا ییرا وزره کوب نعمت اونور.
 شانی کامایمایدی دانا اورتاق نینگ،
 سووی کامایمایدی زلال بولاق نینگ.

دانا لار بولادی مثالی چیمزار،
 قایگا آیاق قویسانگ اوپیرداسووبار.
 بیلیمسینینگ کونکلی قوم ایرور گویا،
 اوت. اولان اوسمایدی کیرساهم دریا.

بیری تیل ایرور، کور، بیرسی بوغوز،
 اولارنی تیالسانگ فایده سی دینگین.

کیشی لار ایزماسی یاووزدن یامان
 ارداقلی کیشی لار کمگپ هر قچان

مرتبه گا ایریشسا، تکبر، مغرور بولادی،
 اولیم توتکچ او یغانادی، اوکینچ بیلان اولادی.

يوسف خاص حاجب

بيليمسيز كيشى بىر ميوه سىز ياغاچ
ميوه سىز ياغاچنى نيمه قىلسىن آچ

ايكى خيل نام قالار تىلدا بى گمان
بىرى - يىخشىلىگو بىرىسى - يامان

يامان گا قارغىش ويخشى گا آلكىش
قاي بىرىنى تانلا ماق سىنگا باغلىق ايش

آتالار سوزىد بىز اوچون مىراث
آتالار سوزى نىنگ نفعى بى قىياس

اولىمنى حق بىلگان خلق غه يقىندىر
اولىك هم تىرىك گا عبرت نقلدىر

قىلىچلى قول خلق غه بىرادى بوپروق
قلملى قولدا ندىر حقلى يول - يورىق

او قوو - ادراك قارا تونىنگ گا چىراق
بىلىم نورى بىلان يانار يىخشى راق

PREZIDENT TA'LIM MUASSASALARI AGENTLIGI

Rahimboy Jumaniyozov

MATNSHUNOSLIK ALIFBOSI

(Arab alifbosiga asoslangan eski o'zbek yozuvi)

Ijod maktablarining 7-sinfi uchun darslik

*O'zbekiston Respublikasi Prezident ta'lim muassasalari
agentligi tomonidan tavsiya etilgan*

Muharrir – Inog'omov Yorqin
Rassomlar – Erkin Nurmonov
Najot
Sahifalovchi – G'ofurov Sanjar

Nashriyot litsenziyasi AI №015. 20.07.2018. Bosishga
06.11.2020 yilda ruxsat etildi. Bichimi 60x84 1/8
«Kelvinch» garniturasini. Shartli bosma tabog'i
Adadi , Buyurtma №

Original-maket "Zamin Nashr" MCHJda tayyorlandi.
«Credo Print» kitob fabrikasida chop etildi.
100053, Toshkent shahar, Bog'ishamol ko'chasi, 160-uy.
Tel: 71 234-44-01/05. www.credoprint.uz